

RACKSTAD- HISTORISKT

DEL 1: MÄNNISKORS LIV UNDER NÅGRA HUNDRA ÅR I TRAKTEN SÖDER OM SJÖN RACKEN

Det har bloggen Rackstadhistoriskt på nätet försökt spegla i inlägg
Det är dags att delredovisa historien.
Rädda de många berättelserna till eftervärlden

RACKSTAD KVARNFÖRENING
2025

Texterna i denna bok har tidigare publicerats på bloggen Rackstadhistoriskt. Där ryms ofta fler bilder än i det här häftet.

Lennart Wettmark har sammanställt skriften och texterna om inte annat framgår. Rubrikerna är satta med kvarnföreningens eget typsnitt **SEGERFORS**

Utgiven av Rackstad kvarnförening med ekonomiskt tryckstöd av.....våren 2025.

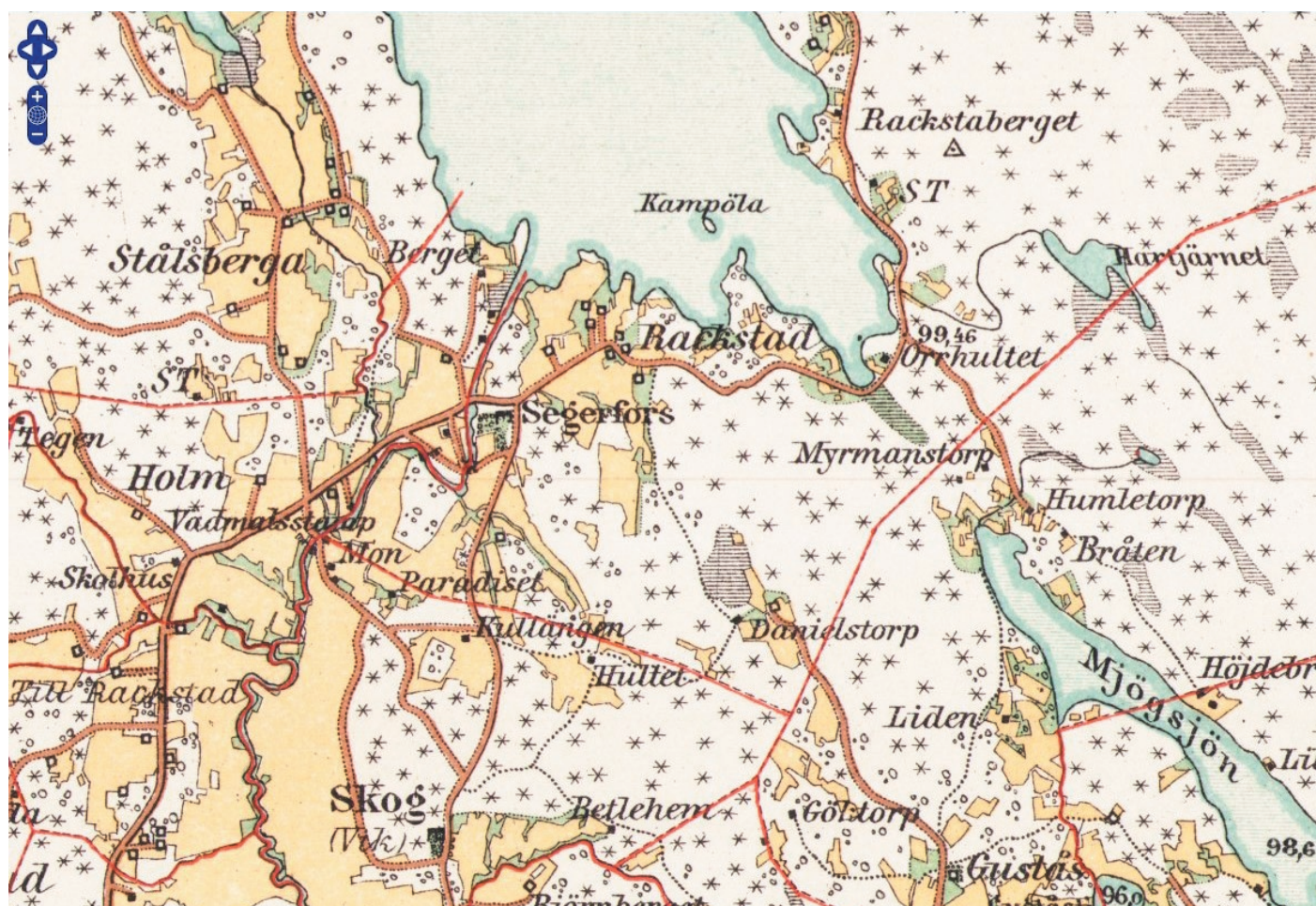
ISBN 978-91-531-3377-3

<http://historiebloggen.rackstadkvarnforening.se>

Hemmansägarna, pigorna, drängarna, soldaterna, torparna, smederna, mjölnarna, brukspatronerna, bakstugsittarna, de inhyses, konstnärerna, sommargästerna, skolbarnen, kolonibarnen, emigranterna, handlarna, sågverksarbetarna. Alla har de sin historia att berätta. I det här häftet kommer några få till tals.

Och dom kommer från Stålsberga, Holm, Segerfors, Gustås. Men fokus är på Rackstad i det här häftet - och på människorna och deras liv.

Återstår att berätta allt det andra. - i en framtida del 2....

Häradsekonomiska kartan 1883-95

HUR LÄNGE HAR DET BOTT MÄNNISKOR I RACKSTAD MED OMNEJD?

Glafs fjorden var tidigt en vattenväg som bidrog till bosättningar i den här delen av Värmland. Mest från trakten runt Glafs fjorden, men också i mindre skala runt Racken. En slipsten hittad i Rackstad, en trindyxa i Stålsberga. Möjligen har man trott sig finna en stenåldersboplats där bäcken från Hartjärn rinner ut i Racken. Riksantikvarieämbetets Fornsök rapporterar det - med viss tvekan.

Några andra tydliga spår av människor finns inte förrän på 1500-talet när man börjar dokumentera de skattskyldiga. Då dyker Jon i Rackstad upp. Och i jordboken ser man fler hushåll runt Racken: Amund i Perserud, Brynte i Stålsberga och Olof i Gustås. Amund och Brynte var skattebönder medan Jons hemman var frälsejord och Olofs kyrkohemman. Bara den ansvarige husbonden finns angiven i skattelängderna, men där fanns förstås ofta både hustru, barn, drängar och pigor. Så mycket mer vet vi inte.

Annat än att de nog alla drabbades av den norska här som 1565 i Nordiska sjuårskriget passerade Brunskog och sen drog via Långvak, Gustås, Rackstad, Stålsberga och östra och västra Speke till Ny socken. Överallt brände man bebyggelsen. Året därpå skövlades och brändes ännu mer i bl a Arvika socken, däribland Holm, som hären måste ha missat året innan på sin väg mot Stålsberga.

Också 1600-talets människor i trakten är i stort sett bara namn. T ex skattskyldiga bönder i början av 1600-talet:

Tol Persson, dräng hos knekthustru och gamle Per i Gustås, Per Eriksson i Holm, I frälsehemmanet Rackstad: Anders Knutsson, Knut Timansson, Anders Jonsson – dräng om 15 år, i Stålsberga Brynte Tolsson, Jon Engelbretsson ("oferdigh"), Brynte Göransson ("Öriansson") dräng, Lars Bryntesson dräng "hoos Knechtehustrun"

I slutet av 1600-talet har adeln blivit ägare till hemmanen i trakten: Gustås (infanterihemman): Lars Knutsson (löjtnant), Knut Eriksson (fritt)

Frälsehemman Holm (1/3): Erik Persson. (ägare: landshövding Ludvig Frithz), Per Arnesson

Frälsehemman Perserud: Anders Tollofsson (ägare: landshövding Ludvig Frithz), Bryngel Andersson

Frälsehemman Rackstad: Bonde Olofsson (ägare: landshövding Harald Posse), Anders Persson

Frälsehemman Stålsberga: Sven Siggesson (ägare: landshövding Ludvig Frithz), Anders "Dahlboo"

("Landshövding" oklar titel)

Källa:

<http://historiebloggen.rackstadkvarnforening.se/wp/2015/01/26/hemmansagare-fran-1500-talet-till-1800-talet-i-rackstad-med-omnejd/>
Och <http://varmlandsrotter.se/idahlgen/start/index.htm>

Ur jordboken 1641 över Stålsberga och Holm. Mantalskrivna i Stålsberga: Jon Engelsbretsson, Anders Bryntesson

1700-TALET

Under 1700-talet kan man i kyrkböckerna se mer av Rackstadborna. Två släkter flyttar i slutet av 1600-talet till Rackstad och kommer att dominera hemmanet. Bonde Olofsson föddes i Ingersbyn och Erik Nilsson i Högvalta. Bondes son Per utsågs till nämndeman i Jösse häradsrätt och valdes vid två riksdagar att representera häradet i Riksdagen som en del av bondeståndet.

I dödsboken kan man se hur medlemmar ur de två släkterna drabbas av sjukdom, olyckor och död: ("Par"= föräldrar)

1776: Brynte Erssons och Anne Jacobsdotters 15 åriga son Erik drunknade på juldagen 1776

1777: "Späde Jonas i Rackstad förquafdes av modren natt till d. 25 maj." Föräldrar Per Arnesson och H Signe Månsdotter.

1778 "Kerstin Arnesdotter i Rackstad dödde av lungsot (TBC) d. 24 maj, 52 år gammal. Född i Mellbyn ... Warit gift med efterlev. Anders Ersson i 30 år. Af Gudfr. Och Beskedlig lefnad"

1781 "Änkan Böret i Rackstad. Dog af holl och sting (lunginflammation) d. 17 sept, 74 år gammal. Par: Anders Bondesson och H Karin Persdotter. Warit gift med Arne Svensson i 35 år, haft 5 barn, 3 lefva. Warit Rask och hushållsagtig" [1746 finns Arne med i mantalsregistret som hemmansägare]

1782 "Gamle man Anders Ersson i Rackstad. Dödde af lungsott, d. 27 december, 70 år. Par Erik Ersson och H Marit. Warit gift med afl. H Kerstin Arnesdotter Haft 6 barn, 3 lefva. Af opåtaldt lefverne"

1783 "G[am]la man Brynte [Ersson] i Rackstad. Dog af lungsot 12 maj, 73 år gl. Par: Eric Bondesson och H Karin Hansdotter. Gift med afl. H Anna Jacobsdotter 9 barn, 2 lefva. Stilla och sagtmodig" [i Födde 1710 31 maj heter han Bryngel]

1786 Fl[ickan] Britta i Rackstad. Dödde af okj[änd] sjukdom, efter bekomit nöddop, några timmar g[amma]l. Par: Per Anders Jansson och H Karin Arnesson

20 januari 1789 dog Kjersti Jonasdotter född 1728 i Holm av "håll och styng", dvs lunginflammation. I 45 år var hon gift med Arne Bengtsson. Tillsammans fick de 10 barn. Vid Kjerstis död levde sju av dem och tre hade etablerat sig som hemmansägare i Rackstad och var de stora jordägarna i trakten. Vid begravningen var näst äldste sonen, hemmansägaren Jonas Arnesson, och hans hustru Karin Månsdotter ansvariga. Arnes och Kjerstis son Erik hade nu tagit över Hagen. Fadern Arne bodde kvar med Bengt – äldst i brödraskaran, men "svag" enligt kyrkböckerna. Nu fick Erik ta sig an brodern Bengt.

1795 "Bonden Per [Arnesson] i Rackstad dödde af rötfeber d. 4 april, 57½ år gl. Par: Arne Svensson och H Böret Andersdotter. Kunde väl läsa. Gift i 27 år med efterl. Enkan Sigrid Månsdotter. Haft 5 barn, 4 lefva. Warit en utmärkt beskjedlig och christelig man. Begr d 19 april af adj Örtendahl"

*d. 24 Martii dödde Nämndemannen **Per Bondesson** i Rackstad, föd ibidem af är[lig]e föräldrar Bonde Olsson och h[ustru]n Britta Persdotter, har för sin beskedlighet [klokhet] 2nne gånger blifwit wid Riksdagen til herredagsman brukad, har gement [allmänt] för sin redelighet warit afhållen. Begrofs af Pastore Lagerlöf uti Arfwika kyrka med likpredikan d. 3 Aprilis. Lefwat 60 åhr. (Ur dödsboken för Arvika socken)*

I Sverige fanns 1700 1,3 miljoner, i Arvika socken 254 mantalsskrivna varav 6 i Rackstad.

1750 1,7 miljoner, i Arvika 659 mantalsskrivna, varav 25 i Rackstad.

1800 2,3 miljoner, i Arvika 851 varav 28 i Rackstad.

År 1652 bestämdes att alla vuxna mellan 16 och 63 år skulle betala mantalspenning. År 1765 föreskrevs att även icke skattskyldiga skulle uppföras i mantalslängderna. Åldersgränsen höjdes år 1841 till 17 år och år 1857 till 18 år. Många var befriade från skatt: gamla, fattiga, sjuka, soldater, båtsmän, adel m.fl. Mantalskrivningen ägde rum i slutet av varje år, (Wikipedia)

...EN ONYTTIG OCH DÅRAKTIG FÅFÅNGA

Sockenstämmoprotokoll från Arvika socken finns bevarade från 1785. Sockenstämman var ett forum där prästen, kyrkvårdar, församlingens äldsta och sexmännen kunde samlas och ta upp gemensamma angelägenheter, t ex som protokollet från mötet 7 juli 1793 visar. (Stavningen moderniserad i texten):

§3...att dess invånare åstunda behålla sin av ålder brukliga klädedräkt bestående huvudsakligen av vad de själva tillverka av ull och linne samt att dess hustrur, döttrar och tjänstefolk måtte för framtiden bortlägga allt silke och sidentyg, vare sig av vad slag som helst, mössor, tröja med mera. Likaledes guld och silverband samt fina och följaktligen dyra spetsar, liksom karlarna bortlägga de sammets- och sidenband med stålspännen som de yngre nu på en tid börjat bruka omkring sina hattar och som de äldre ansågo för en onyttig och dåraktig fåfånga .

Prästen hade redan tre år tidigare – tydligen utan resultat - tagit upp ämnet:

§ 8 "Pastor påminte att han med bekymmer funnit yppighet i kläder, i synnerhet ibland kvinno-könet, hava på en tid mycket tagit överhand. Han anmärkte att en för lätt tillgång på sådana dårskaper merendels förförer vekliga, ostadiga och unga sinnen och det smickrar därav högmod, att kunna pråla med grannlåt, varav händer att tjänstehjon därtill använda allt vad de kunna förtjäna och barn ofta sätter sina föräldrar i en lika så oförmodad, som onödig skuld. Kontanta penningar dragas därigenom ifrån orten och man klagar över brist därpå, utan att söka tilldämma den kanal, varigenom de bortflyta. Han trodde att de kringgående västgötar voro just de som med sina kontrabandsvaror voro en betydlig orsak både till det förra och senare. Han propoerade därför att församlingens äldste icke skulle tillåta dessa att utbjuda sina förbjudna varor och om de, efter varning, icke där med avstode skulle de hos vederbörande kronobetjäning angivas och deras kontrabandsgods enligt lag konfiskeras med mera. Denna proposition vann församlingens allmänna bifall och blev tillika beslutat att den som detta överträder och av västgötar handlar förbjudna varor, skall först plikta 1 Rdr till de fattige och sedan angivas vid världslig domstol. Förövrigt skall det beslut som i detta ämne vidtogs 1785 en gång årligen uppläsas till vederbörandes efterrättelse.

FYLLERILASTEN

§9 Med ännu större bekymmer hade pastor förnummit, att den fördärvliga fyllerilasten ibland många tilltagit, att Herrens sabbat merendels ohelgades, alla laster avlades och Guds vrede åsamkades. Sedan de allvarsammaste varningar och förmaningar voro givna tillsades socknens uppsynings- och sexmän, att de felaktiga angiva. Och som man förmärkt att många pigor idka ett olovligt brännvinssalu och således mycket bidra till denna skadliga lastens utövande, så behövs att sådana skola noga efterspanas och till plikt befordras.

1800-TALET

ARBETSLINJEN OCH SOCIALT ANSVAR

Sockenstämman 5 okt 1800 reviderar roteindelningen eftersom den blivit orättvis. Stålsbergs rote omfattar i fortsättningen Perserud, Rackstad, Stålsberg, Gustås, Holm, Ålgården och Taserud.

Sockenstämmoprotokollen visar många öden i skiktet under hemmansägare och andra något mera välbeställda.

Citat ur Arvika landsförsamlings sockenstämmoprotokoll. Möte 5 oktober 1800:§3. Disse här efterskrivne fingo åter sockenstämmans tillstånd att besöka socknens invånare för att hopsamla något til sin föda, dock med det förbehållet, hvar och en bör såvida möjligt är, genom arbete söka förvärfva sitt dageliga bröd nemligen: ...Jan Bryntesson i Rackstadtorp...Håka Andersson i Rackstad, enkan Karin Andersdotter i Rackstad, Anders Olssons hustru i Stålsberg... Olof Bengtssons hustru i Rackstadtorp...Kerstin Ersdotter i Holm. <urval ur listan med koppling till roten>

§6. Likaledes blev beslutat att då en av socknens fattige kommer till en gård, skall den genast angifva sig hos Byfogden som på den fattiges bevis bör påskrika dagen då han ankom samt utsätta huru länge hvar och en jordägare i Gården bör underhålla den fattige och då denne senare begifva sig ifrån samma gård, skall han i vittnens närvaro för Byfogden tilkänna gifwas om någon i Gården varit så obarmhärtig att han icke hyst och vårdat honom så länge som hans skyldighet fordrat. En sådan ohjelpsamhet och sin christeliga plikt förgätande jordägare skall av Byfogden upteknas och vid näst påföljande sockenstämma angifvas...

Prosten Erland Lagerlöf skrev protokollet

ALLVARLIGARE SJUKDOMAR KRÄVDE VÅRD I KARLSTAD.

Sockenstämmoprotokollen rapporterar hur Stålsbergabor drabbats under 1816 och 1817

Holms och Stålsbergs jordägare, som har utlagt 13 Riksdaler Banco för rotehjonet Elisabeths kur på lazarettet i Karlstad, återfordrade denna summa. Och som ingen allmän kassa finns inom socknen beslöt församlingen att genom sammankomst av gårdarna ersätta vad Holm och Stålsberg i förenämnda avseende ha att fordra.

(Sockenstämmans protokoll 27 oktober 1816 §9)

Stålsberga var drabbat av sjukdom. En månad senare rapporterades om ”de fattige personerna” Eric Nilsson och hans hustru på Stålsbergs ägor: Vad deras sjukdom beträffar, så har herr doctor Schwabitz åtagit sig att kurera dem emot betalning. Likaledes beslöts att var gård skall tillsläppa ½ kanna råg och 1 kanna havre åt nämnda fattige sjuka personer och härmed börjar Stålsbergs rote.

SOMMAREN 1817 RAPPORTERAS OM MERA SJUKDOM I STÅLSBERGA:

Pigan Karin Persdotter från Stålsberg som är född i Mangskogen år 1799, och efter herr doctor Schwabitz intyg är behäftad med venerisk sjukdom, skall genast införas på lazarettet i Karlstad och kostnaden för hennes kur skall av henne själv bestridas med de 6 riksdaler, 32 skilling banco som hon har övriga av sitt arv. Men om större summa därtill erfordras åtaga sig denna församling att densamma betala.

Samtidigt visar det sig att Eric Nilsson har samma sjukdom:
Fattige mannen Eric Nilsson från Stålsbergs soldatboställe, som även finnes vara behäftad med förenämnda olyckliga sjukdom, skall likaledes genast införas till lazarettet och skall församlingens fattigkassa därför tills vidare gå i förskott, under det villkor att församlingen framledes ersätta fattigkassan härpå. (Sockenstämman 17 juli 1817)
(Stavningen försiktigt moderniserad)

Anders Schwabitz var Arvikas (Oscarstads) första läkare. Född i Kiev, utbildad i Petersburg, anställdes han som läkare i ryska armén. Tillfångatogs 1808 av svenskarna, 1809 av ryssarna, befriades och deltog småningom i Närke och Värmlands regementes i fälttåg i Norge 1814 för att därefter bli praktiserande läkare i Arvika.

FÄLTJÄGARE WETTERGREN VISTAS ILLEGALT I SOCKNEN - MEN FÅR STANNA

I Sockenstämmoprotokollet från 3 maj 1818 rapporteras:
Angavs att fältjägaren Wettergren och hans hustru utan församlingens tillstånd inflyttat på Holms soldatboställe; Och som detta är stridande mot den av konungen över dylika målutfärdade nådiga förordning; så skall bemälte jägare först genom sexmannen i roten tillsägas att genast återflytt till Eda socken varifrån han är kommen, men om han ej åtlyder denna tillsägelse skall kronobetjäningen anmodas om handräckning

Detta verkar inte ha hjälpt för av protokoll från hösten 1818 (25 okt) framgår att han och hans hustru är kvar:
Vad i 11 § av sistlidna vårsockenstämmas protokoll blivit beslutat om fältjägare Wettergren och hans hustru förblevo sockenmännen orubbligt; och som nämnde Wettergren och hans hustru ännu äro kvar på Holms boställe, så skall sexmannen i den roten tillsäga dem att återbegiva sig till Eda varifrån de kommit och om detta ej sker har herr kommissionären Gyllström lovat lämna vederbörlig handräckning.

På något sätt verkar de ha blivit kvar i socknen för i ett protokoll några år senare (2 mars 1823) är stämman välvilligare:
Sedan corperalen Wettergren fått tillstånd av dannemannen Anders Nilsson i Långvak att uppbygga en stuga och nedsätta sig på hans ägor, så frågade han om församlingen hade något däremot, vilken fråga besvarades med nej, i synnerhet som Wettergren är känd för en beskedlig, nykter och arbetsam man...

MEN FÅR PER OLSSON STANNA PÅ GUSTÅS?

§12 ”...på Gustås är intagen en torpare vid namn Per Olsson från Petterstorp i Mangskogen, och som församlingen aldrig lämnat sitt bifall därtill, så vidtog sockenstämman nu det beslut att han icke får förbliva

på Gustås ägor med annat villkor än att hans husbonde till Fattig-directionen avgiver sitt skriftliga bevis att han både för närvarande och tillkommande tid ansvarar för det, att nämnde torpare med hustru och barn aldrig faller församlingen till last. Samma beslut vidtog sockenstämman med alla andra inflyttade torpare och lösa personer, så att den som hysa dem på sina ägor skall ansvara för deras bärning.
 Sockenstämman 2 maj 1819

PER NILSSONS STUGA I GUSTÅS BRINNER UPP

”Fattige mannen Per Nilsson från Humletorpet under Gustås som den 19 sistl. förlorat sin stuga och flera husgerådsaker genom uppkommen våldeld därstädes anmälde sig i ödmjukhet för församlingen med anhållan om något understöd i sin olyckliga belägenhet. Härpå svarade församlingen att som Gustås eller dess innehavare ej ingått i Brandstodsföreningen, utan avsagt sig allt bidragande, så anser församlingen ej pliktig att giva nämnde man något understöd; dock åtog sig socknemännen att, av barmhärtighet, hjälpa honom av socknemagasinet 2 tunnor havre, 1 tunna korn och 4 fjärdingar råg. Detta må likväl ej bliva något exempel eller anledning för de framledes i nöd kommande Gustås torpare att av socknen söka brandstodshjälp utan bör Gustås innehavare efter församlingens tankar villkorligen vårda sina av våldeld blivande fattiga (Sockenstämman 24 juni 1821)

BARNAUKTION

Vid entreprenad auction som hölls af Kyrkovärdarne på Arvika församlings anmodan den 9de maii 1847 uti sockenstugan utacorderades gossen Carl Nilsson från Göktorpet under Gustås, till afskedade soldaten J. Gillberg i Koppsäng emot ett årligt underhåll af ene Tunna Råg och 2 Tunnor Hafre och förbinder Gillberg att detta barn väl och ömt vårda, underhålla och uppfostra

PIGA BORTACORDERAD

*Likaså anmäldes att pigan Caisa Olsdotter ifrån Koppsäng i Januarii månad detta år blifvit bortacorderad till den minstbjudande samt ett årligt arfvode af 12 kannor Råg och 24 kannor Hafre, till Olof Eriksson i Rackstad, som är skyldig att nämnda piga underhålla, kläda och vårda(
 En kanna motsvarade 2,62 liter)*

VEM VAR SKYLDIG - EGENTLIGEN?

Sockenstämman 7 nov 1819:

§14 Ytterligare var Jan Jonssons hustru Karin Andersdotter i Holm instämd till sockenstämman för det hon skolat bruka otidiga utlåtelse samt med hugg och slag överfallit Per Perssons hustru Elin Bengtsdotter i samma hemman. Vittnet, skraddaren Sven Olsson i Taserud intygade att han under det han var i Per Perssons hus, hörde att förenämnda hustrur var oeniga och trätte med varandra, men varom de höllo oväsande kunde han icke höra, dock hörde han, att hustrun Karin Andersdotter förbannade Per Persson till Dommedag. Vittnet pigan Britta Olsdotter från Hummelkil, som förut tjänat hos Jan Jonsson i Holm, berättade att hustrun Karin Andersdotter har sökt att taga fred* för hustrun Elin Bengtsdotter, då hennes man varit ofredsam – och intygade för övrigt vad drängen Per Persson från

Stålsberg intygade att han såg hustrun Karin Andersdotter för tvenne år sedan anfalla Per Persson i hennes hus och att hon rev honom i ansiktet så att bloden sågs utkomma, samt utgöt skällsord och flera svordomar. Ett lika vittnesbörd avlade Olof Andersson i Stålsberg.

Sockenstämman fann att detta mål borde hänvisas till resp. världslig domstol, men sedan ordföranden givit parterna skriftliga förmaningar till enighet förklarade de sig vilja förlikas med varandra, varefter de i församlingens närvaro bådo varandra om förlåtelse samt frivilligt utsatte sig emellan 90 RD vite för den av dem som hädanefter ofredade den andra”

*taga fred (emellan kämpvåldsamheter o. d., stifta l. mäkla fred (SAOB)

STRULIG TONÅRING I RACKSTAD

10 november 1822 begravdes ”fattige rotehjonet pigan” Caijsa Gunnarsdotter, 19 år gammal. I kyrkboken var hon införd under avsnittet Gårdens fattige i Kärrsmossen. Dödsorsak lungdot. Hon hade dessutom drabbats av, men överlevt, smittkopporna året innan.

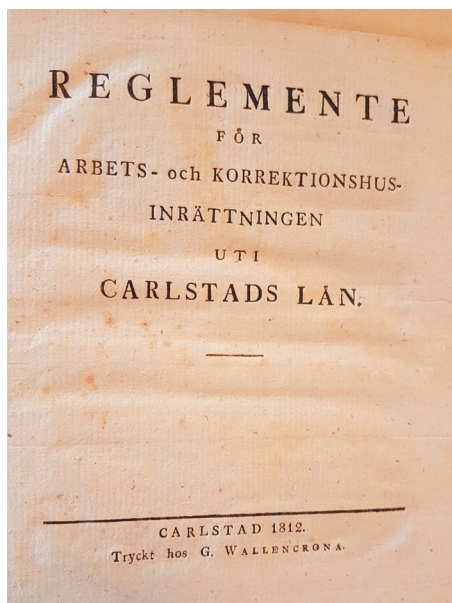
När hon var sexton år bodde hon på Rackstads rote. Där var man missnöjd med henne. Hon hade fått flera förmaningar om att i ”sitt leverne vara anständig och dygdig”. Men det hade inte hjälpt. Eftersom hon varit både ”lat och vanartig” hade Kyrkorådet vid sitt decembermöte 1819 bestämt att anhålla hos landshövdingen att hon skulle placeras på Correctionshuset i Karlstad.

Caijsa föddes ”oäkta” 1803 i Norge. Modern hette Mia står antecknat i begravningsboken 1822. Vem fadern (Gunnar) var framgår inte av befintliga källor. På något sätt kom hon så småningom till Sverige. I husförhörslängden 1811-16 finns hon i Kärrsmossen för att 1813 bli överförd till Rackstadtorpet. Hon skickas omkring. Till Ö. Berga, Rackstad, Prästgården – där drabbas hon av smittkoppor – och till slut åter till Kärrsmossen.

1820 har hon av allt att döma tillbringat åtminstone standardtiden tre månader på Arbets- och Korrektionshuset i Karlstad – en tidens uppfostringsanstalt. Socknen hade tydligen gett upp och skickat henne med fångskjuts till Karlstad. Och fick som brukligt stå för uppehållet.

Arbetet bestod troligen i att dagligen under 12 timmar skrubba, karda och spinna blågarn, lingarn och ullgarn. Dessutom sticka strumpor. Man skulle anpassas till samhället genom att arbeta.

Kanske gjorde Karlstadvistelsen henne gott. 1820 konfirmerades hon och hon står som läs- och skrivkunnig. Caijsa slapp utsättas för korrektionshusets hotfulla garanti: Mer än så får vi inte veta om Caijsa. Var hon verkligen lat? Eller ville hon helt enkelt inte acceptera den roll ödet/samhället tilldelat henne?

Om ett Fattighjon, som tvenne refor varit infatt till korrektion och såfom förbättradt utskrifvet, ändock vid hemkomsten visar okynne och vanartig; anmäles sådant hos Direktionen, som bemödar sig befria Socknen för alltid från en slik ohjelpelig vanartig.

§. 12.

HUSFÖRHÖR I RACKSTAD 1817

Den 14 okt. Min resa i dag hade till syfte att bevista det husförhör, som just skulle hållas i Racksta. Det var nämligen första gången tillfälle erbjöds mig att genom egen iakttagelse lära känna denna viktiga inrättning inom den svenska kyrkan. Och ett sådant tillfälle kunde jag icke lämna outnyttjat.

Klocka 11 avreste jag från Agneteberg i sällskap med den präst, som hade att leda förhöret, adjunkten magister Nornberg. Vi färdades för 5/8 mil längs min gårdagsväg, sedan 1/8 genom skogen till arrendegården Skog, där den hederliga familjen Torsell hjärtligt välkomnade oss. Från Skog redo vi genom skogen till Racksta, en by som ligger vackert vid en stor sjö. Medan vi färdades genom skogen kommo vi förbi en kolerakyrkogård, markerad av ett kors.

I Racksta stego vi av vid en gård där invånarna i byn och angränsande gårdar, alltså ett bestämt antal gårdar och familjer, denna dag samlades till husförhör – unga och gamla, män och kvinnor, barn och tjänstefolk, de fattiga på roten heller icke undantagna – för att av sin själasörjare prövas i kristlig kunskap och förmanas till gudsfruktan och goda seder. Rummet var prytt med granris. Sedan vi stillat hunger och törst, började förhöret med antecknande i den med olika kolumner försedda husförhörsboken av de förändringar, som sedan föregående husförhör (sådant hålls en gång om året) ägt rum inom familjerna, liksom sedermera notering av de närvarande. Även barn fr.o.m.

sjätte levnadsårets skola medföras. Föräldrarna taga dock med sig ännu yngre barn, och prästen låter då dessa läsa ett Fader vår eller någon annan barnabön. Nu inleds det egentliga förhöret med en kort betraktelse. Barn, ynglingar, unga flickor, tjänstefolk kallas fram en efter en för att läsa i katekes eller psalmbok och för att uppläsa sånt de lärt utantill. Resultatet inskrevs med särskilda tecken i husförhörsboken, och var och en erhöll kärleksfullt för honom eller henne lämpade förmaningar allt efter ådagalagd kunskap, vandel och andra förhållanden. Nödvändigheten av god läskunnighet motiverades och inskräptes med det argumentet att man den förutan inte kan hämta tröst ur den Heliga skrift. Det var en sannskyldig njutning att se dessa fromma människobarn stå där i sitt hjärtas enfald.

Nu kom turen till de gifta. De framkallades icke en efter en, utan prästen gick ner bland dem och genomgick med dem, i frågor och svar, den kristna läran mer i sammanhang och i ett större helt. Därefter nedbad prästen Guds bistånd under de goda föresatser, man nu fattat, stämde upp ett par psalmverser i vilka församlingen sjöng med, höll medan alla knäböjde aftonbön vari innefattades Fader vår och passande böner för överheten, för de sjuka o.s.v., uttalade Välsignelsen och bad ännu en gång om Guds bistånd i dödens och domens stund och om bönhörelse för Jesu Kristi skull. Härefter avslutades den allvarliga akten med att man gemensamt sjöng en psalmvers.

Till sist bjöd värden sina gäster på en liten förfriskning (det hade

nämligen blivit afton), varvid jag lade märke till att man lät små barn, t o m fyra års flickor, smaka brännvin. Det händer att man ger barnen brännvin redan under första levnadsåret, i den tron att man därigenom stärker dem, ett förhållande som föranledde mig att yttra ett par varningsord. Man trodde att jag som varande en främling skulle ytterligare säga något. Då jag icke gjorde det, kom man fram till mig och riktade vänliga ord till mig, och sedan jag vänligt besvarat dem tryckte man tacksamt min händer och tog ett hjärtligt avsked.

Senare på kvällen framsattes en präktig måltid, till vilken tre män från byn inbjödos för att hålla oss sällskap. Jag övernattade i den ansenliga bondgården. Nästa morgon trakterades vi med kaffe, och då jag vid avresan frågade vad jag var skyldig, ville man alls icke ha någon betalning. Min präktige värd hette Olof Jansson. Sedan magister Nornberg utdelat nattvarden åt tvenne fattiga (allehanda kyrkliga förrättningar, som icke lämpligen kunna uppskjutas, bruka särskilt i avlägsna byar ansluta sig till husförhören), lämnade vi Racksta.

Ur Fr. W von Schubert. Resa genom Sverige, 1817. Hela texten i detta avsnitt finns återgiven bl a i boken Om Arvika från 1986. Schubert var teologie professor i Greifswald som 1817 och 1818 reste i alla svenska landskap. Han redovisade det i Reise durch Schweden, Norwegen, Lappland etc (1824)

Nutidens Där framme, där husförhöret 1817 ägde rum

204 <i>Raskytta. 1.</i>	Födelse		Läser		Inflyttad		Utflyttad		Lefnads Om-	och Sjukdoms ständigheter	18 16		18 17		
	Året	Orten	i bok	Utom	Från	År	Till	År			Com.	Ex.	Com.	Ex.	
<i>B. Olof Jansson</i>	<i>17/6</i>	<i>1778</i>	<i>Fryktens</i>	-	-				<i>Kan född</i>			<i>20</i>	<i>22</i>		
<i>H. Maria Olsson</i>	<i>17/7</i>	<i>67</i>	<i>Arvika</i>	-	-							<i>21</i>	<i>19</i>	<i>22</i>	<i>17</i>
<i>ing. Sahl Anders Jansson</i>	<i>5/5</i>	<i>Arvika</i>	+	+		<i>Höjst - 817</i>			<i>Ad. led. arm.</i>						
<i>ing. Sahl Olof Jansson</i>	<i>11/6</i>	<i>53</i>	<i>Höjst</i>	+	+	<i>1794 - 816</i>			<i>af Ad. arm. 1817</i>	<i>1817</i>					
<i>Hus. Maria Anders</i>	<i>30/6</i>	<i>212</i>	<i>Tegsby</i>	-	-	<i>1794 - 816</i>			<i>Vassby</i>						
<i>ing. Sahl J. J. Britta Olsson</i>	<i>26/12</i>	<i>85</i>	<i>Arvika</i>	+	+			<i>Stålberg 816</i>				<i>21</i>			
<i>O.ä.</i>															
<i>Hus. Maria Olsson</i>	<i>3/6</i>	<i>95</i>	<i>Arvika</i>	+	+	<i>8/1800 - 816</i>		<i>ing. 818</i>				<i>7</i>	<i>1</i>	<i>22</i>	<i>17</i>
<i>Dr. Anders Nilsson</i>	<i>4/7</i>	<i>74</i>	<i>Dal</i>	+	+	<i>Höjst - 816</i>			<i>ing. 818</i>			<i>2</i>	<i>9</i>	<i>22</i>	<i>19</i>

Ur Husförhörslängder 1816-1820. Arvika västra landsförsamlings kyrkoarkiv

EN KALVDANS I SEGERFORS

Karolina skall konfirmeras och få sin första kappa. Då måste de sälja tjurkalven i Arvika och när Karolina och hennes mor passerar Segerfors kommer patron ut.

“Jag fick nog snart annat att tänka på. Jag måste ha kläder för på vintern skulle jag konfirmeras. Jag hade förut tänkt minst av allt på kläder men nu kom min tid med ock jag börja tycka att man var stor ock märkvärdig ock drömde om kappor och klänningar som små flickor.

Ja mor sa en dag till mig att nu skulle hon sälja en tjurkalv. Vi hade så att jag skulle få min första kappa ock jag var omåttligt glad ock det kom en slaktare som köpte kalven. Mor tänkte själv leda den till Arvika hade hon tänkt men hon ångrade sig snart för hon fick ej kalven ur fläkken för det var mej han var van vid. Hon satte ett band på honom så att jag skulle kunna leda honom men det behövdes aldrig för han gick efter mig som en hund med ett horn på var sida om mig det gick utmärkt helt till vi kom på andra sidan sjön Racken där ligger en Herrgård som heter Segerfors.

Just som mor ock jag kom utanför stora ingången på landsvägen kom Patronägaren ut ock han hade med sig en stor Pudel, tror jag han heter, stor vit krushårig. Denna patron var känd i bygden som en riktig översittare rätt så ung med ock en gammal bondgumma ock en barnunge som han tänkt sig fått en rolig stund när han busa hunden på oss. Han tänkte väl att tjurkalven skall dra oss med sig men fel han bedrog sig. Han anade inte att kalven var lös ock ledig ock skrämmd som han blev av ett sådant djur hade han aldrig sett hunden fortsatte att skjälla som han blivit tillsagd ock kalven blev aldeles rasande men han rusa inte på hunden utan på Patron.

Så hur många gånger har jag ej tänkt på denna kalvdans ock än i dag så gammal jag är kan jag skratta när jag tänker därpå. Patron sprang som för livet utför en brant backe över en rätt så lång bro sen ett långt stycke av landsvägen ock Patron låg som en rem efter marken ock efter honom kom kalven i fullt sken efter kom jag. Mor kunde ej springa så fort. Till sist kunde Patron slänga sig över en gjärdesgård men då vart han morsk igen ock han skälde på mig att dessa bönder som inte har vett att ha en tjur bunden. Han var nog så rädd att han trodde att det var en full växt tjur men för en gångs skull blev jag ej svaret skyldig. Det är ert eget fel ni skulle aldrig ha bussat hunden på oss så hade ni nog fått gått i fred.

Sen fortsatte vi i samma takt som förut kalven lös jag före han efter helt tills vi kom till Arvika men då band vi honom. När vi kom till slagtaren frågade mor han blir väl slaktad idag nej inte förrän i morron sade de ock vi fick binda honom i en ladugård men då var det slut med mig. Jag blev så ledsen jag som skött honom sen han var född ock jag viste nog bäst hur hungrig han var efter denna lång promenad. Det fans ej något ätbart att ge honom men vatten fans men när mor fått sina pengar så fick jag gå till en bagare ock köpa gammalt bröd ock gav honom men när jag till sist skulle lemna honom kände jag mig som en förrädare som förrått sin bästa vänn ock jag har tänkt på vilken av oss kalven eller jag mest ledsna så kan ett barn fästa sig vid ett djur.

Ock denna kappa som jag fick denna dag kunde jag aldrig tycka om fast det var en fin modern halvlång kappa utan mor fick den så småningom för hon var så liten till Växten.”

Det här är två av många minnens som Karolina Harnesk f. Andersdotter 1876 - 1965. berättade om sin uppväxt i Perserud. Hennes minnen finns nedtecknade och återges på http://racken.com/Perserud/Karolinas_berattelse.pdf

... OCH SÅ DESSA AUKTIONER PÅ OSS BARN.

” Det blev alltid i nyårstiden tills jag blev bra stor var det likadant. Jag trodde ej att mor skulle få oss hem. Fick ge 75 kronor i arrende för egendomen och för det hade hon oss alla fyra barnen och om någon annan bjudit mindre hade hon tagit oss för ingenting, men det förstod jag ej utan varje gång fråga ja ’vem köpte oss?’. Ja nu för tiden kan man nog inte drömma om hur mycket sorg och elände dessa människoauktioner åstadkom alla dessa fattiga som åkte omkring på rote.

Som de sa det var mest åldringar. I våran by bruka vi ha tre – två gamla gummor, systrar förresten, samt en gammal gubbe. Han var inte så värst gammal, men ett original, ett original var han. I alla fall var han inte så god. Alla gånger han hade lätt att komma ihop sig med folk! Det var nog någon som klaga på honom och han blev såld till ett annat hemman i Arvika landsförsamling. Men han var så ledsen att han inte var många veckor där förrän han gick och hängde sig på det nya stället. Detta tyckte jag, och min mor i synnerhet, att det var förskräckligt.

Mitt hem var så litet så att när dessa gamla kom med sina tillhörigheter i ett knyte var de hos oss i två dar var, men på de stora ställena kanske de var tre veckor och en månad på de största. Ja så fick de väl ålderdomshem. Så småningom så fick de stanna på ett ställe men det var nog inte så lyckligt det heller. Många kanske längtar tillbaka för det var så många som var riktigt snälla mot hjonen. Men det var väl båda delar...”

DE FATTIGA

En som hade dubbla epitet, fattighjon och lösdriverska var Stina Olsdotter Rackberg. Hon föddes 1836 som en av flera syskon, barn till indelte soldaten Olof Rackberg Olofsson (1798 – 1856). 75 år senare dog hon på fattiggården Kopp-säng, som en av många ”fattighjon” som slutade sina dagar där. Däremellan hade hon i kyrkböckerna mest betecknats som ”lösdrivare”.

Det vi vet om Stina kan vi få fram främst genom kyrkoarkiven, som hade folkbokföringsansvar. Stina växte upp i soldattorpet i Rackstad som då låg på den udde som nu heter Kampudden. När fadern fick avsked lämnade hon Rackstad och blev piga i Arvika. Sen följer drygt tio år när uppgifter om henne inte verkar vara tillgängliga. 1860-talet var en svår tid med missväxt under flera år. Hon rymde enligt prästens anteckning hösten 1869 till okänd ort. I lösdrivarlängden 1872-77 för Arvika västra församling är 57 personerna antecknade som obefintliga vid skrivningstillfället. Stina är en av dem. Under 1870-talet lämnade Stina alltså Värmland och befann sig på olika orter i Norrland. 1871-79 fick hon fem barn födda på olika platser. 1871 i Bergsjö i Hälsingland föddes dottern Anna Britta. Som fader står Johan Andersson. Året därpå föder hon i februari sonen Carl Johan i Grangärde i Dalarna, därefter Herman 1874 i Norra Råda. 1876 befinner sig Stina i Oviken i Jämtland och föder Emma, tre år senare föds Carolina i Byske i Västerbotten. Uppgifterna om fader till barnen vacklar : “Stenhuggaren Gustaf Johansson (Strömberg) sammanlevat med sedan 1868 och är fader till alla dessa barn” (husförhörslängden Västra församlingen, Arvika 1877-82), Men åtminstone två av barnen har också arbetskarlen Johan Andersson angiven som fader.

Så småningom återvänder uppenbarligen Stina med sina barn till Rackstad. 1889 flyttar två av barnen hemifrån. I husförhörsboken 1891-95 är tre barn boende i Rackstad. I ett fattigvårdsärende, återgivet i Arvika Tidning 1894, tillerkändes Stina Rackberg ett understöd av 5 kr. Sista hemmarvarande barnet Karolina flyttar 1896. Sonen Herman grips i Örebro för lösdriveri, stadgar sig uppenbarligen och arbetar som sotare, bor med sin mor i Rackstad, men flyttar och gifter sig 1903. Dör 1941 på ett ålderdomshem i Norra Råda. 1910 flyttar Stina till Kopp-sängs fattiggård, som upprättats 1903 efter beslut i landsförsamlingen. 30 maj 1911 dör Stina av åld(erdoms)svaghet.

Var och en, som icke har laga försvar, skall för att ej ligga samhället till last, sådant sig förskaffa. (Tjänstehjonsstadgan 1833)

Var man arbetsför, så hade man alltså en skyldighet att arbeta (ha laga försvar). En lösdrivare kunde dömas till tvångsarbete. Vid tillfälligt arbete på annan ort i Sverige (även utomlands såsom t.ex. Amerika eller Norge) var man förr tvungen att ta ut en arbetsattest hos kyrkoherden. Om arbetsattesten varade en viss tid och man ej återkom inom denna tid, – arbetet tog längre tid än beräknat -, kunde man bli skriven som lösdrivare i kyrkans böcker.

Rackstad bystämma

Nivån under sockenstämman var bystämmen, som också kunde göra sociala insatser i byn.

Johannes Persson fick t ex 1894 1,25 kr för ”rotehjonet” och i räkenskaperna finns utlägg för ett par kängor till Olof Ersson. Samma år fick Johanna Persson ett par strumpor och pengar till ett läkarbesök, liksom ett ”yllekläde” De sista åren på 1800-talet ser man utlägg för lintyg, reparation av skor och sylön för en tröja till rotehjonet.

Redan på 1700-talet inrättades sockenmagasin för att motverka hungersnöd och fluktuationer i spannmålspriserna. Spannmål lånades där ut mot ränta. Fattiga bönder kunde låna billigare eller få som hjälp i akuta situationer. Överskott från sockenmagasinet användes till fattigvård och skola.

MÄSTER HULT BERÄTTAR EN HISTORIA FRÅN SEGERFORS

”Det var en bruksinspektör vid Segerfors, som var mer än vanligt nitisk i tjänsten. Han stod i för att komma sig fram, och många gånger var det smederna, som fick sitta emellan just för hans skull. En gång då han var ute på kräftfiske, fick han syn på några hjulskoningar, som låg undanstuckna i en buske. Det var inte svårt att förstå, att det var någon av smederna vid bruket, som smugglat undan sitt överjärn för att vid tillfälle sälja detta till någon bonde eller att låta det gå i utbyte mot lite säd eller potatis. Inspektören lämnade sina metspön för att underätta brukspatron om sitt fynd. Sedan gällde det att undersöka vem av smederna, som var den skyldige. Inspektören trodde sig ha fått ett gynnsamt tillfälle till att meritera sig ytterligare. Det var därför han var så angelägen.

Det var emellertid fler, som var ute på kräftfiske samma kväll, ehuru på lämpligt avstånd, bland dem en dagdrivare och lätting vid namn Nyström. Han lade märke till att inspektören fann något i busken och anade sammanhanget. Så snart inspektören vänt ryggen till, tog han sig för att undersöka busken, han ock.

– Gud nåde dig vem du än är, sade Nyström, där han stod vid busken och betraktade skoningarna. Du får stryk så du ligger i dagatal, om jag inte räddar dig.

Därmed tog han skoningarna och kastade dem i älven, där det var som djupast. När inspektören med brukspatron i sällskap kom tillbaka, var fyndet borta. Nu fanns inga bevis varken mot den ene eller den andre. Inspektören anade förstås att det var ugglor i mossen, och snart blev det även känt, att det var den förslagne Nyström, som spelat inspektören ett spratt. Denne förbannade och svor, men gubbarna på bruket fick sig ett gott skratt.”

(Linnarsson, Mäster Hults värmlandshistorier. Minnen och äventyr från västra Värmland. Sthlm: Wahlström & Widstrand, 1952)

Vem var Nyström? När man läser husförhörslängder för Segerfors bruk hittar man flera med det namnet

Husförhörslängd 1841-47: Spiksmedsmäster Olof Nyström född 1790 i Gunnarskog, Spiksmed Carl Fredrik Nyström, f. 1823 i Gunnarskog. Sonen Carl Johan f. 1845

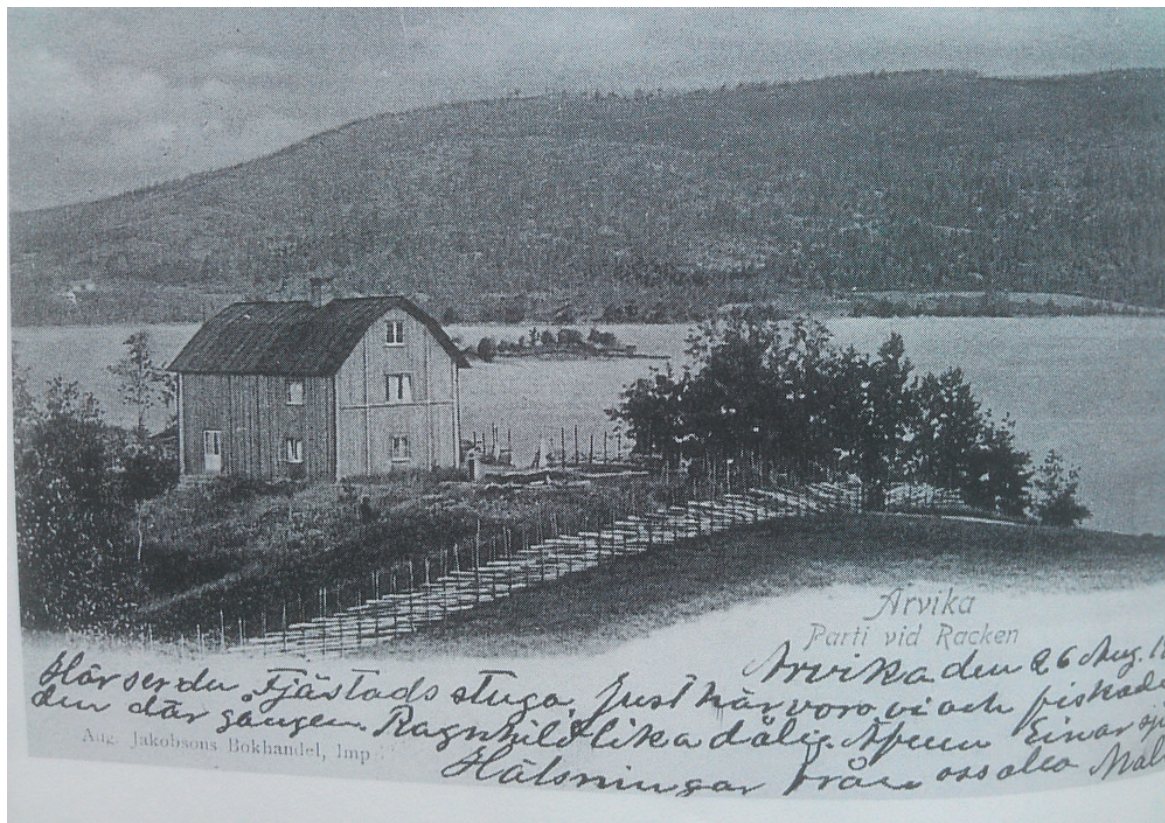
Husförhörslängd 1846-58: Carl Fredriks son Adolph f. 1849, som 1866 flyttade till Norge. Spiksmed Josef Nyström f. 1825 i Glava, sonen Adolf f. 1853, drängen Johannes Nyström f. 1849 i Glava.

Det verkar troligt att ”dagdrivaren och lättingen” Nyström – vem han nu var – försökte rädda en släkting från att bli upp-täckt. Om nämligen en anställd vid bruket fuskade och sålde överblivet kol och järn (”överjärn”) till någon annan än bruksägaren straffades denne av bruksägaren personligen, antingen ekonomiskt eller fysiskt.

1900-TALET

PÅ BESÖK HOS FJÆSTADS

Hösten 1902 besökte journalisten och författaren Walter Hülphers Fjæstads i Rackstad. Året innan hade familjen flyttat ut till Kampudden och där byggt sig ett hem. Det här är ett utdrag ur hans artikel publicerad i Svenska Dagbladet 24 nov 1902

Kampudden 1902. Bilden hämtad från Leif Hööks bok Arvika i gamla vykort

...Tre dagar med höstens beslöjade, en smula kyliga färg på vikar, vassar och skog och med solsken då och då glimtande fram på ljusblå sky mellan högt glidande hvitgråa moln öfver Rackens bländande klara vatten. Med andra ord: jag tog mig under ett besök i Arvika friheten att promenera öfver uppblötta vägar, men genom en högstammig härlig furuskog ut till det hem, som artisten Fjæstad byggt åt sig på en vacker udde mot sjön Racken, med en utsikt, som måste tilltala, om det så vore den banalaste människa i världen, så mycket mer då den som af en god försyn fått målaröga och konstnärsglädje. Jag kommer något sökande ner till gården, jag medger det

en smula tvekande att på vanligt stockholmskt interviewmanér tränga mig in i en familj, för hvilken jag måste vara bra främmande <...> Om hr Fjæstad var hemma? Jo då! Och strax efteråt kommer han själf och välkomnar mig på sitt öppenhjärtiga rättframma sätt, som genast kommer mig att känna mig som hemma. ”Nu stannar ni väl åtminstone ett par dagar?” säger han. ”Om jag vill?” Jag blef där i tre.

<...> har hr Fjæstad, ehuru född stockholmsbarn, slagit sig ner i Arvikabygden och där inredt sig ett stilla fridfullt hem, där solen hur mulen himmeln än må vara därutanför, skiner in på hvita gardiner och blommorna i fönst-

ret. Ett konstnärligt och enkelt ordnad hem med en ung förstående hustru och två små leende glada flickebarn, blondlockiga, blåögda och fulla af friskhet och hälsa. Huru har jag inte under dessa dagar lärt mig att afundas detta hem! Då vi i skymningen sutto kring det stora hvardagsrummets stora spisel och sågo glöden långsamt falna, då skuggorna kröpo hviskande i hvarje vrå öfver vävstolens trampor och under bjälkarne i taket. Då de utsirade ansiktena på den stora pelaren till trappuppgången tycktes få lif och böjde sig intill hvarandra för att undra och förtälja. Och då han sakta knäppte på fiolens strängar en drömmande låt för drömmande ögon och långsamt klappande

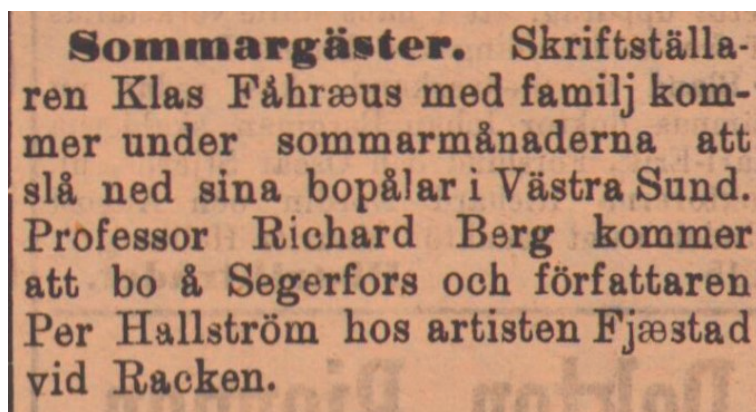
hjärtan i längtande ro. Sent glömmar jag de stilla stunderna, se'n där blifvit tyst däruppe i sängkammaren och stillheten stod som en allvarsmaning, hviskande men mäktig i mörkret kring stugan. Huru sutto vi ej där vi båda och utbytte tankar och talade med låg röst, medan ljusen fladdrade i den lilla ljuskronan i allmogestil och röken från våra pipor lade ett lätt ljusblott flor framför skisserna på väggen <...>

Till sist några ord, som kanske skall göra bilden af denne harmoniske målare än mer ljus och klar! Storvuxen och stark "lider" han af en verksamhetslust, som verkar velgörande på lata åskå-

dare. Inte nog med att han själf ledt byggnadsarbete på sin stuga, han har själf lagt hand vid dess inre prydnade, och hvarje morgon har jag från ateliern en stund hört hammarslagen mot den snidande mejseln, som ur väldiga träblock utformar stolar och andra föremål, som ännu blott ge en aning om hvad de en gång komma att blifva. Då jag blifvit klädd och kommit ner, har jag sett honom i blåskjorta hugga ved, så att det hvisslar om det, på vedbacken, ty slikt arbete ger aptit till frukosten och ställer tankarna i ordning. Han har väl ett halft tjog fioler, med hvilka han experimenterar, men det är ännu hans hemlighet. Han har – får jag säga så – ett par lärjungar, ett par

värmlandspojkar, som skola bo uppe i en stuga i vinter en half mil från hr Fjaestads hem, inne i skogan <...>

Att hr Fjaestad har en uppmuntrande och glad vän i sin fru, har jag redan antydt. Själf förfaren i penselföring och teckning sitter hon på sina lediga stunder i väfstolen och väfer konstväf, till hvilken hon själf ritat mönstret. Än får hr Fjaestad "bara se afvigsidan", ty det skall bli en julklapp, och en kär. För resten lär fru Fjaestad ut sin konst åt elever från trakten och utöfvar därigenom ett vackert arbete, som nog skall föra nytta och välsignelse med sig.

Sommargäster. Skriftställaren Klas Fåhræus med familj kommer under sommarmånaderna att slå ned sina bopålar i Västra Sund. Professor Richard Berg kommer att bo å Segerfors och författaren Per Hallström hos artisten Fjæstad vid Racken.

Arvika Nyheter 3
juni 1904

Ur brev från Maja Fjaestad till sin mor:

... I början när vi voro hemkomna kalasades det värre, första hade Berghs bjudning, om fredagen för Ellen Key, det var mycket animeradt och festligt sedan voro de här allesammans mest hvar dag, för Bergh målade Fru Hallström på vår altan, porträtttaflan som de hållit på med hrla sommaren. Den blef delvis mycket vacker. På lördagen hade vi ungdomstillställning, mycket lifligt och glädjen allmän. Ellen Key och Berghs sutto ständigt och såg på dansen, till slut måste de upp och dansa med. Fritz och Gustaf voro våta långt inpå kroppen. Gustaf blef visst förkyld... (Texten hämtad ur Agneta Nordmarks bok Fjaestads konst)

Lisa Morell - ”Koppar-Lisa” - var 24 år när hon bodde en vinter och vår på Sandstaberger. I ett brev till Torsten Lenk, museiman som under en tid bodde i Båtvika, Stålsberga, skriver hon på hans uppmaning minnesbilder med anknytning till Rackstadkolonin 36 år senare

NÄR DET SPÖKADE PÅ SANDSTABERG

LISA MORELL

Det var i november 1908 jag bodde i nedre Rackstad hos Lagerberg i ett kallt och föga trivsamt rum bredvid hans snickarverkstad. Den enda fördelen var att min bostad låg så nära Petter på Myra.

Stackars Petter och hans skickliga söner skulle lära mig järnsmide, det var då min dröm, det blev inte mer heller. När jag såg de tre myrsmederna hantera järnet som den mjukaste lera, förstod jag hur hopplöst det var. Gräsligare lampa än den jag med möda smidde har ej funnits. ”Är det Erik den XIII:s fängelselampa” sade pappa Lars Zetterquist när han fick den i födelsedagspresent av sin förtjuvande maka.

Men för att komma till Bror Sahlström, så var det hans bostad, Sandstaberger, jag ville hyra. Bror Sahlström låg i gulsot på Arvika sjukstuga, jag hade hört att han skulle skötas hemma i Utterbyn så fort han fick lite krafter. Stackars Bror, han var redan då söndersuppen och gul som saffran, hemsk att skåda.

Visst fick jag hyra hans hus, han var förtjust och sade att jag fick bo där fritt och få spökerna på köpet. Men fritt ville jag ej bo där, ”då kan vi jär öpp senna” sa Bror och så kom vi överens om att jag skulle använda ateljén, köket och ett rum. Sahlström fraktades till sitt hem i Utterbyn och jag flyttade till Sandstaberger, tyckte där var furstligt efter kyffet hos Lagerberg, men lukten inomhus rent förfärlig, ingen hade bott där

på ett år. Råttorna hade huserat vilt och lämnat massor av spår efter sig. Jag skurade och fejade och när det började skymma hade fint och trivsamt när lampan blivit tänd och brasan sprakade.

Då började spökeriet, att det spökade var allmänt känt. Nordanvinden ven om knutarna, det blev ett tassande över och under, upp och ner mellan pappen på väggarna. Det var råttorna som började sin kvällsdans. Från köksskåpet där jag satt upp tallrikarna mot väggarna för att det skulle se prydligt ut, lät det pang, pang när råttorna rev ner dem under sin jakt. Pappren i väggarna smällde som skott, från ateljén hördes steg som klampade. Lommen skrek, räven ylade utanför i skogen. Stegen som hördes kunde jag ej förklara, de andra ljuden kände jag igen, sömn var ej att tänka på, men jag somnade till, vaknade vid att en liten mus trasslat in sig i håret. Solen sken, jag upp för att undersöka stegen, som fortfarande hördes. Tyckte det var tryggt att jag hade en revolver, ett minne från mina år i USA, då jag ej haft någon användning för den. Med den framför mig smög jag mig upp för trappan, öppnade försiktigt ateljédörren. En komisk syn mötte mig, runt en vackert snidad italiensk golvstake satt en hel råttfamilj, i ljushållaren av mässing med form av en tulpan satt en stor ljusgrå skabbig råtta på baken och höll tassarna som en ekorre. Den vädrade och fnyste när jag siktade på den. Bommade naturligtvis, sköt alla fem kvarvarande skott mitt i högen, djuren

försvann, men stegen de hördes fortfarande.

Noggrant letade jag igenom övre våningen, fann till slut att ljuden av steg kom från ytterväggen, alltså Helvetet. Låt mig förklara, Bror Sahlström skulptör, ciselör och lustig krumelur och i högsta grad värmlänning hade brädfodrat två sidor av sitt hus med gamla kyrkmålningar. På Sandstaberger huset Sandstaberger husetnorrsidan, därifrån stegen hördes, ett makabert helvete, som vimlade av röda nakna djävlar, med högafflar och tänger, torterade människor i djupaste adamskostymer ur vilka ormar krälade, eldslågor och hemskheter. Denna målning kan nu ses i Karlstads museum, dit professor Kellin <Kjellin> räddat den, vet ej om han även räddat Sahlströms himmel, som satt på västsidan av huset. Där satt skäggiga patriarker på pinnstolar, placerade på ljusblå moln, de hade skära svepningar och grå ullsockar på stora fötter. Ur molnen sköna änglahuvuden, de hade Bror S målat dit, man kände igen dragen på hans flammor, den blonda Nanna Norbäck och svartlockiga Signe Persson från Gustås. Hur Bror S fått dessa målningar? Jo på hans fars tid eller kanske hans farfars, hade på deras ägor stått en ödekyrka, som de rivit. Bror S hade hittat målningarna i ett uthus, antagligen fanns ej någon riksantikvarie till hands för att rädda gamla kyrkor i Fryksdalen på den tiden.

Vintern kom med stark kyla, i ateljén hade jag ej råd att elda,

det gick åt alldeles för mycket ved ändå. Tidigt en morgon kom en bonde från Gunnarskog med ett vedlass. Naturligtvis skulle han bjudas på kaffe, vid sin andra kopp lystrade han till, ögonen plirade illmarigt, så sa han. ”di säger att ho bor här ensammen, men nu har ho att en kär /karl/ som spankulerar däröppe” Det blåste nordan olyckligtvis, stegen hördes tydligt. Nä Fritioff sa ja det är bara lösa bräder i helvetet och för att rädda mitt rykte föreslog jag att han skulle gå med upp på övre våningen. ”Va ska de tjäne te, han är väl kär te gömme sej unna,” sa Fritioff. När han givit sig av, släpades brandstegen fram, den hängde på uthusväggen, ilskan gav mig krafter att resa upp den mot den olycksaliga väggen. Det tog tid innan jag i den dystra målningen fann de lösa bräderna. De blev omsorgsfullt fastspikade.

Så kom våren med tjäder och orrspel utanför husknuten, allt var så vidunderligt vackert, gärna ville jag bo kvar över sommaren. Skrev till Bror S och frågade om det gick och så en förfrågan om hyran. Svaret kom, eftersom jag var så enveten med att betala hyra, så hade han några gamla räkningar om jag ville klara dem. En var hos skräddare Robert Rönning i Rackstad, då jag kom dit och fick höra att den lydde på 178 kr flydde jag, nästa var hos bokhandlare Jakobson på 110 kr ”tror fröken att han tänker betala” sa han. Den sista jag gick till efter Brors brev där det stod ”skyldig hos en enögd karl som har bosättningsaffär i hörnet på torget” Det blev droppen i min malörts bägare, 350 kr för ett dubbelt italienskt dragspel. Förtvivlat skrev jag till Bror S att jag ej plockade guld ur njurformade kopparbunkar, som jag då levde av, att jag ej såg mig någon råd att betala. Svaret kom

omgående. ”Hyran skiter vi i, inte faen vesste jag att jag va skyldi så möcke, dä ska ja nock klare själv, men va som retar mej ä att ja ga Signe ett så dyrt dragspel, dä hade ja inge för men grann va ho och jävlitt musikalisk. Bo kvar så länge du vill, ja kommer i näste vecke och vi röms bägge på Sandstaberger”

Bror Sahlström fick sin hyra betald efter samma taxa som hos Lagerbergs. I flygande fläng och med sorg i hjärtat, flyttade jag till Hummeltorpet där spökade det också efter en ung man Gösta Hård av Segerstad som vintern förut skjutit sig där, men det är en annan historia.

Lisa Morell i brev till Torsten Lenk 29 november 1946. Förvaras på Värmlands museum.

Lisa Morell ”Koppar-Lisa” född 1884 i Grava, men fadern, som var skräddare, öppnade herrekipering i Arvika 1899 och Lisa gick i flickskola där. 1901 åkte hon till USA, gick bl a på konstskola och återvände till Arvika 1908. Gick som lärling i Arvika, Lund och Wien. 1911 hyrde hon övervåningen på Nystuga i Rackstad.

Bror Sahlström utanför villan Sandstaberger, där han spikat upp bräderna med bilder från Fryksände gamla kyrka.

Lisa Morell berättade i brev 1946 till Torsten Lenk om några händelser med koppling till Rackenkolonien. Här är en. Hon bodde under en tid i Nystuga i Rackstad och fick besök av konstnären Ahlgrensson

NÄR BJÖRN AHLGRENSSON BJÖD TILL KVÄLLSKAFFE LISA MORELL

I flera år hyrde Björn och Elsa Ahlgrensson en stuga av bonden Elovsson i Pershage. Stugan låg vid östra sidan av sjön Racken i en vacker björkdunge, sädesfält inpå husknuten och sjön nedanför.

Jag har hört berättas att första året de bodde där, lustvandrade de hand i hand i Elovssons sädesfält. Elovson sade ilsket, "de begriper inte bättre". En annan gång sprang Elsa efter Elovsson med hopknäppta händer och strömmande tårar och bad för björkarna runt stugan, när han kom med sin yxa för att hugga ned dem. Att be för björkarna, något så fjäntigt hade Elovson varken hört eller sett. Men björkarna fick stå kvar runt Pershage.

Få älskade naturen som Björn och Elsa, praktiska ting var dem främmande även veckans dagar. Björn kunde gå in till staden för att handla en söndag. En klocka tror jag knappt fanns i deras ägo.

En sommarmorgon kom Björn till staden för att handla och fann alla affärer stängda, ingen människa syntes till. När han kom till torget och fick syn på stationsklockan, var den fem. Men jag visste att det var på morgonen, sade Björn när han med glimt i ögat berättade sin otur. Antagligen hade han gått hemifrån vid tretiden, det var en mil från hans hem till staden. En dag i juli 1911 kl 8 f m

knackade Björn på min dörr. Jag bodde då i Nystuga Rackstad. Min frukost stod färdig. Jag frågade om han ville äta med, naturligtvis. Sedan han tagit av den slankiga ryggsäcken, torkat glasögonen, gnuggat händerna, som hans vana var, satte vi oss till bords. Efter tredje kaffekoppen tände Björn sin snörvlande pipa och talade om sitt ärende. Det skulle bli kvällskaffe hos dem. Det var vanligt att vi gick till varandra under sommar- och vinterkvällar. Givande kvällar med musik, sång, heta diskussioner, plastisk dans på ängarna, där faunen i panterskinn, Ellen Hallén, jagade nymfen Anna-Lisa Zetterquist mellan björkarna med Racken som bakgrund, en blek måne förhöjde stämningen. Musiken var olika, inte alla hade piano, men lutor och gitarrer hade de flesta och framförallt fiol. Ofta Lars Zetterquist eller någon av hans fyra söner, som alla var mycket musikaliska.

"Det var så länge sedan ni alla var hos oss", sade Björn.

På mitt bord låg en bunt Svenska Dagblad, Björn sneglade på dem. Ingen av oss hade råd att hålla en tidning mer än Gustav Fjaestad. Men vi tiggde gamla huvudstads-tidningar av våra vänner i staden.

"Sätt dig nu bekvämt, läs och rök när jag dukat av måste jag arbeta" Bry dig inte om mig jag har inte

sett en tidning på flera veckor fick jag till svar. Rummet bredvid var min verkstad och kök, att jag hamrade på för fullt visste jag sedan gammalt ej störde Björn. Jag glömde bort min gäst, men hungern gjorde sig påmind när klockan led mot ett. Jag gjorde eld i spisen, satte på potatis, kokte ris, stekte fläsk, dukade bordet gick till källaren efter filbunke. Björn varken hörde eller såg, insvept i ett tobaksmoln, nedsjunket i huset enda bekväma stol. De lästa tidningarna låg runt om på golvet.

Matdags sa jag. Fint sa Björn, är hungrig som en varg sen jag läst om denna förfärliga hungersnöd som rasar i Indien.

Riset vi började med passade in på våra funderingar över Indien. Vi åt det med curry och smör. Det var Björns förtjusning, han strödde på mängder av curry på riset så riset var grönt och starkt så svetten rann utefter hans magra ansigte.

"Vet du vad jag alltid längtat efter, få ris med kardemumma lär vara en läckerhet, du minns väl Kim och raman" sade Björn. Kardemumma fanns, mortel lånade jag av min värdinna. Björn stötte. Det tog tid innan vi kom underfund med hur rätten skulle bli smaklig. Till slut smälte vi smör, rörde i socker och kardemumma. Björn tyckte det var gudaspis. Efter maten kaffe och cigaretter, klockan

hade blivit tre

“Nej nu måste jag gå och säga till alla Fjaestader, för sen ska jag till staden och köpa jäst, Elsa ska baka litet till kvällskaffet”

Baka, du är tokig, inte hinner Elsa det idag, innan du kommer tillbaka är vi redan hos Elsa, sa jag. “Kors för tusan va ska jag göra och vad ska Elsa säga” Jag tröstade honom med att bägge hushållen Fjaestad hade fredagsbak och jag en burk pepparkakor, så bröd tog vi med ro, inget annat var att göra, det kom vi överens om. Så gick då Björn för att bjuda de

andra. När vi på kvällen i samlad tropp anträdde vår vandring till Pershage, var Björn också med.

När vi kom fram stod Elsa i dörren vridande sina händer och sade bara, “Gud Björn, Gud Björn” Maja Fjaestad tog Elsa avsidet och viskade tröstens ord. Vi andra gingo in och placerade det medhavda brödet på det fint dukade kaffebordet. Där stod en ensam sockerkaka, jästpulver hade tydligen Elsa haft hemma. En blänkande kopparkanna full med ängsblommor stod mitt på bordet. Elsa bryggde kaffe och kokade kneip till Gustav, ett slags

rågkaffe. Gustav var vegetarian på den tiden.

När vi bänkat oss runt bordet fick Björn syn på allt brödet. Han tog av sig glasögonen, torkade dem omsorgsfullt, när han fått dem på sade han “Men kära lilla Elsa vad skulle du ha jäst till när du har så mycket bröd”!

När vi alla brast ut i ett hejdlöst skratt, sade Björn ” Jag hörde inte, var det någon som sade något roligt”?

Brevet förvaras på Värmlands museum.

Nystuga idag

MASKERADEN PÅ SANDSTABERG

Sandstaberger i Stålsberga har en spännande 1900-talshistoria. Byggt 1908 och av och till bostad för Bror Sahlström, med kopplingar till det konstnärliga klustret i trakten. Under några år på 1920-talet fram till 1925 ägdes Sandstaberger av en dam från London, Frida Curween Simpson. En tid med omvittnat storartade fester!

Sandstaberger
1922.
Foto beställt
av Freda
Simpson.
Foto Gunnar
Ödvall. Från
Arvika kom-
muns bildar-
kiv.

Kerstin Werner intervjuade den minnesgodas Gerda i Holm och skriver om fröken Simpsons tid: ”Under hennes tid blev det en verklig glanstid på Sandstaberger. Allsköns vackra, fina och lärda människor höll hov där och höll maskerader där ägarinnan och flertalet andra klädde sig i 1700-talsdräkter och vandrade eller red på lerig eller dålig väg genom skogen till Sommaro (Lugnet). Gerda Person såg ofta de fina, utstyrda människorna i spetsar, krås och färgglada sidenkjolar och byxor komma förbi hennes hem. Damerna i sidenskor med lera högt upp på de vita strumporna.”

I boken ”Åtta systrar och en bror” berättar Rakel Joné om Miss Frida Simpson som bodde på Sandstaberger vid Racken i början på 1920-talet.

Rakel var den av systrarna som klarade av hästarna bäst. Hon var ofta ute och körde. När flickorna hade varit borta och kört själva och kom hem, då var det Rakel som ledde hästen in i spiltan i stalllet och tog av selen. Den lade hon

på stallgolvet. Då behövde de inte väcka Johansson som behövde sin sömn. När Rakel var ute och körde i något ärende, tog hon sig för att bjuda alla hon körde förbi på skjuts. När hon en dag kom körande över Letskogen, satt en man på dikeskanten. Rakel tvekade en smula, men tog mod till sig och bjöd på skjuts. Det visade sig vara en tysk student som var på besök hos Miss Frida Curween Simpson på Sandstaberger. Rakel visste vem hon var. Hon var engelska och hyrde detta ställe som hade ägts av konstnären Bror Sahlström. Det låg alldeles invid sjön och en brant backe ledde ned dit. Det sades, att konstnärerna sprang utför branten efter fester för att se om de klarade det. Rakel hade förkovrat sin tyska på folkhögskolan, så att det gick lätt att prata.

Några dagar senare kom Miss Simpson till herrgården i sällskap med tysken och en engelsk lord. De ville låna det ena pianot för en fest som de skulle ha. Eftersom mamman inte var så förtjust i Miss Simpson för att hon en gång

ställt sin ridhäst vid stora trappan och hästen lagt sitt ”visitkort” där, blev de rätt kyligt mottagna.

Bertha och Rakel tyckte sig minnas, att lorden hade spetskrås på sina manschetter som inramade hans långa smala vita händer. Han provspelade nämligen på pianot. Flickorna blev bjudna på festen men blev först nekade att gå. Efter en del kompromisser fick de till slut lov att gå dit. För dem var det spännande med konstnärer och utlänningar. Det var maskerad. En av vävkonstnärinnorna som var mycket vacker var rokokodam, en danskonstnärinna var page. En ung man var dam med en stor svart peruk med en röd ros vid sidan och vit klänning, flera andra fantasidräkter fanns där också. Bertha och Rakel var idel ögon och öron för allting, och kanske hade de mest roligt av deltagarna, fast de egentligen inte hörde dit.

Det fanns en kärlekshistoria förknippad med festen. ”Rokokodamen” var uppvaktad av en av juristerna vid tingshuset, av den engelska lorden och av en av konstnärerna. Konstnären sade att hon måste bestämma sig: ”Jag målar en tavla av dig för att bevisa min kärlek.” Lorden hade ju gods i England att erbjuda och juristen en god framtid. Om några dagar kom konstnären med målningen i helbild. När hon såg tavlan blev hon överväldigad, och hon sade: ”Jag väljer konsten.” Hon ångrade sig nog inte, även om hon fick slita hårt och leva knapert åtskilliga år.

FEM ÅR SOM HUSHÅLLERSKA PÅ SANDSTABERG

Signe Ståhl berättar i en inspelning från 1980, som hennes barnbarn Christina Ekelund gjorde, om hur det var att arbeta som hushållerska på Sandstaberger under denna ”engelska” epok. Signe som var född 1898 hade dessförinnan erfarenhet av pigttjänst, som 15-åring började hon hos telegrafkommisarie Wulf (Inga positiva erfarenheter: undernörd och frusen), därefter hos ingenjör Lundquist i tre år och hos skolläraren i Skönnerud. Där skulle hon både hushålla och städa skolan. Och varje morgon tända i alla kaminerna. Därefter från 1921 på Sandstaberger .

”När jag blev kallad till Sandstaberger blev det helt annorlunda. Skolläraren sa att jag skulle få samma lön som jag blev erbjuden på Sandstaberger. Men det var ju stor skillnad på arbete. Fast på Sandstaberger kunde det vara 8-9 gäster. Från England. Det var grevar, baroner och en friherre. Det var Sveriges noblesse. T ex greve Stellan Mörner – omskriven artist – var där mycket. Likaså herrarna Göthe. Dom var grevar födda av Geijersläkten. Den ene hette Sven. Från England var det två damer av börd. Freda Simpson och Ruth Gilmore. Dom hade kommit till Stockholm på rekommendation av kronprinsessan Margareta (död 1920) Anna Behle skulle framträda med plastisk gymnastik. I Sverige fanns inga sådana lärare. Toija Öster köpte Sandstaberger för att ha som sommarvistelse, men det var ju vinterbonat, så dom kunde vara där på vintern också. Dom bjöd ju dit många gäster, så jag bodde hos Hilma och Johan på Hagen i närheten. Alla sängarna på Sandstaberger var upptagna, men jag var där och lagade mat. På vintern var jag med dem i Stock-

holm. När det blev vår flyttade vi till Sandstaberger. Jag brevväxlade med engelskorna flera år efteråt. Miss Gilmore hade haft lektioner med mig på kvällarna. Jag fick laga mat på svenskt vis. Vitt kött, fågel, kalvkött och fisk. En av männen hade hjärtfel. Jag fick inte krydda för starkt. Han frågade också om det fanns någon bra hjärtläkare. Jag rekommenderade doktor Labatt på Sanatoriet. Men hans hjärta krånglade aldrig på de tre månaderna han var på Sandstaberger. ’Mitt hjärta har varit så bra så om det börjar krångla då kommer jag tillbaka till Signe på Sandstaberger!’ Dom kallade mig alltid ’Skatten i köket’. Jag trivdes. Dom var tacksamma. Det hände att dom hjälpte med att torka disken.

Dom hade med servis från England. Äkta silver och äkta indiskt porslin. Sven Göthe målade på tallrikar, en grå blomma med ett band där det stod Sandstaberger och hans initialer. Han målade på sidentapeter. Han hade beställningar till salonger på slott. När dom flyttade tillbaka till England så skulle jag packa in porslinet och bad Riborg Böving som umgicks med dem att hjälpa mig. Allt höll! Mor till Freda och Ruth skickade en fin kostym till Sune när han var född. Och dom var och hälsade på.

1925 sålde dom till Maja Nilsson som hade servering vid Busscentralen och öppnade servering också på Sandstaberger. Maja sålde till Hellquist – som

hade tre biografer i Arvika och två i Sunne. Han hade tänkt öppna badrestaurang, men kommunen sa nej. Det skulle förorena sjön. Men dom gjorde fint för egen del. Det kallades Lilla Rottneros och hade vattenbassäng. Han hade en stor amerikanare. När han dog 1974 bodde fru Hellquist kvar”

”...dansk konstnärinnan Anna Behle hade en tid egen villa vid Racken” (Helge Kjellin, Värmländsk konst och värmländska konstnärer i boken Värmland...1946)

Anna Behle introducerade den plastiska dansen och rytmiska gymnastiken i Sverige tillsammans med värmlandsfödda Louise Wikström. 1906 hade Anna Behle sett Isadora Duncan i Stockholm och bytte bana från sångerska till dansare inspirerad av det mötet och blev elev till henne i Berlin. Efter Berlin åkte Anna till Genève där Emile Jacques-Dalcroze hade sitt institut för rytmisk gymnastik. (källa: www.annabehle.se)

Toja Östen, Freda Simpson,
Signe Larsson och Bror Göthe
giva
Plastisk Dansföreställning.
å Skansen, Nedre Solliden
Midsommarafon kl. 9-10.
Midsommardagen kl. 7-8 och 9-10.
Söndagen den 25 Juni kl. 7-8 och 9-10.
Sittplats 1 kr. Ståplats 50 öre.
Program:
Valse ..... Sinding.
Arbetsmöda ..... Grieg.
Vårdans ..... Schumann.
Huldran och Riddaren ..... Schumann.
Marathonlöparen .....
Lek ..... Sibelius.
Fandans ..... Schumann.

Aftonbladet 1916-06-22

DET VAR PÅ DASSET I RACKSTAD SKOLA SOM JAG LÄRDE MIG DANSA. AJNA HILLRING

Ajnas dotter Rita Hillring hittade efter sin mammas död nedskrivna minnesbilder – bl a från Rackstad.

Jag föddes 15 mars 1930. Hemma i en kammare. System Anna, som var 12 år då, berättade att det var en fin vårdag. Mamma Emmas värkar började och pappa Martin fick ta hästen och åka och hämta barnmorskan. De hade ingen telefon på den här tiden. Jag föddes 6 veckor för tidigt och vägde ca 2 kg. Dagen efter svällde mammas mage upp. Anna får springa till granne som har telefon och ringa efter ambulans. Det blev stor uppståndelse i byn för att ambulansen kom. Det var inte vanligt med bilar då. Mamma och jag fick åka in till Arvika lasarett. Barnmorskan hade inte kollat att hela efterbördan hade kommit ut. Mamma blev öppnad och 3,5 liter blod fanns i livmodern. Hon höll på att dö. Vi var kvar på lasarettet i en månad och jag fick ligga i en liten säng med varma glasbuteljer omkring sig. Det fanns inga elektriska kuvöser på den tiden. Anna och pappa brukade gå från Rackstad till lasarettet för att hälsa på. Det var ofta soligt och fint väder och fåglarna sjöng. Jag har 6 syskon, Sven Karlsson f 1912, Anna Jansson f 1918, Karl-Erik Karlsson f 1920, Gunnar Karlsson f 1923. Ragnhild Elvira, som föddes 1915 med en fistel i ryggen (ryggmärgs-bräck?) och vattenskalle och låg till sängs. Hon dog 3 år gammal förmodligen i hjärnhinneinflammation. Var alltid glad och sjöng mycket. Hon kunde läsa i bibeln. Svea dog några månader gammal 1922.

Uppväxtmiljö, ålder 5-8 år
Jag växte upp i en bra miljö. Vi

odlade grönsaker som vi hade i en jordkällare hela vintern.

Min pappa Martin var byggnadsarbetare, snickare. Han var född på östra sidan Racken i Vålänga. Han hade flera syskon, Edvin, Karl, Charlotta. Farfar hette Karl Olsson och var resehandlare (gårdfarihandlare). Jag vet inte om det stämmer men i kyrkböckerna står det att Karl Olssons pappa var statardräng. Han gifte sig med Stina Jonasdotter som hade en oäkta dotter, Emma.

Martin var duktig snickare och byggde huset i Holm. När det stora huset byggdes gick Emma och bar cementsäckar från Arvika till Rackstad. Hon var då gravid. Emma var en stark kvinna. På äldre dar köpte Martin vindfällskog. När det var storm så blåste träden ner och det tog han vara på. Sågade ner träden och delade dem i bitar som lades på vagnen. Han hade med sig extra arbetare och hästen. En ardenner som hette Putte. Timret kördes till virkesbilen. Det såldes till små sågverk på landet.

Det var krig 1939-1945.

Mamma köpte 5 grisar som fick kultingar. Det var min uppgift

att koka potatis till dom i en stor tvättgryta som stod utanför ladugården. Man mosade den kokta potatisen mellan fingrarna och hade i havrekli. När jag gick hem från skolan så ropade jag över gårdet: Nu kommer jag hem små grisar! Då sprang alla till hörnet och grymtade. Jag tyckte grisarna var som små hundar. När de blev slaktfärdiga kom grisbilen och hämtade dem till slakt. Då var jag så ledsen så jag gick in och grät. Jag tycker grisar är så gulliga. Pappa gjorde en vagn med 4 hjul och min uppgift var att dra in ved när den var slut i gången. (en kallhall innan dörren in till köket). Det skulle jag hålla reda på att det inte tog slut.

Kriget började 1939 och då var jag 9 år. Det var mycket militärer i bygden. Mamma som födde upp grisar fick mat från militärförläggningen. Hon blev ju bekant med dom eftersom hon hade lanthandel och de handlade där. Pappa gjorde en vagn med två tunnor på som jag gick och hämtade mat varannan dag till grisarna med. Vi hade en källaringång från utsidan med en trapp ner. Där satte pappa upp en gammal dörr rakt över så det blev som en disk. Då sålde jag dricka där. Det kom många militärer i flockar och köpte. Då var de sugna. De flesta, 50-100 st bodde

på en stor bondgård, i ladan. Ibland försökte någon bråka i affären men då kastade Emma ut dem.

Vardagssysslor

Väckarklocka hade vi ingen för min mor var morgonpig. Hon gick upp 4-5 på morgonen och satte en deg. Hon sålde bröd i butiken som öppnade kl 09.00. De visste detta i bygden så när affären öppnade så kom bönderna och köpte färskt bröd. Då hade de varit i ladugården och mjölkat och mockat.

Ibland bytte de bröd mot medhavd mjölk. Det var inte så gott om kontanter. Hon bakade stora runda matbröd som hon delade i 4 delar, bredde på mycket smör och doppade dom i riven mesost (Klengås). Sådana var populära. Då åkte de hem och åt färskt bröd till 11-kaffet. Jag åt alltid färskt bröd innan jag gick till skolan. Efter skolan brukade jag ta hand om disken. Vi diskade för hand, hade två baljor, en att diska i och en för att skölja i. Ibland skulle golven torkas. Damm-sugare fanns inte. Man sopade först och sedan torkade efter med en trasa. Vi städade i slutet av veckan. Damma gjorde man inte så ofta för man hade inte så många pryglar. På vintern var det så kallt i köket på morgonen så vattnet hade frusit i vattenhinken. Jag hjälpte till i affären med att packa upp varor, köra ut varor och räkna kassan på kvällen.

Vi hade vedspis och runt den låg alltid 4-5 mesostar för att torka. Sedan revs dessa på rivjärn. Jag brukade dricka chokladmjölk och klengås innan jag gick till skolan. I skolan var det ingen mat så då fick jag gå hem och äta lunch.

Skolan

Jag gick i en skola som inte låg långt från mitt hem. Vi var flera klasser i ett rum, 1-3:an och 4-5:an i ett annat. Jag brukade vänta på min bästa kamrat Clara som bodde på Mon. Hon hämtade mig så gick vi tillsammans. Hon hade smörgås utan pålägg och en flaska mjölk med sig till lunch. Självgick jag hem och åt eftersom jag bodde så nära. Jag hade dålig matlust så då följde Clara med hem och så fick hon äta upp min mat. Då trodde mamma att jag ätit. Jag fick fiskleverolja för att jag åt så dåligt men jag gick bakom knuten och spottade ut det.

I skolan började vi dagen med en psalm och vi sjöng tillsammans en sång. Lärarinnan spelade på orgeln, då stod vi upp vid bänken. Det skulle vara tyst i klassen och vi fick hjälpa varandra för lärarinnan hade elever som var sämre så hon måste hjälpa dem. När det var rast så var vi på skolgården, som

var grusad. Där hoppade vi hage och spelade boll mot väggen till ett uthus. I uthuset fanns dass, 3-4 st i rad. Ibland i den korridoren så var det nån som sjöng och då dansade 5-6:an där. Lärarinnan bodde i en lägenhet ovanför skolan. På rasten gick hon upp dit och kanske kokade kaffe.

När rasten var slut ringde hon i

en klocka. Då skulle vi ställa oss i ett led vid trappan. Vi lärde oss psalmer, kristendom, att läsa och räkna. Multiplikationstabellen skulle vi kunna utantill. Vi brukade gå och bada i dammen vid sågen ibland på sommaren.

Transporter

Det fanns inte så mycket bilar när jag växte upp. Vi cyklade, åkte buss och tåg. Ibland fanns inga pengar till biljetter då fick man gå. Bilarna började komma på 50-talet. Det var ont om pengar. De som hade jobb på fabriken fick 40 - 60 kr i veckan.

Dansa

Det var på dasset i Rackstad skola som jag lärde mig dansa. Det var som en korridor. Där stod en och sjöng och vi dansade två och två foxtrot och vals. Sedan hade militärerna dans varje lördag och onsdag i ett folkets hus i min hemtrakt. Dit gick vi flickor, vi var 4-5 stycken och vi blev ju bekanta med militärerna. Särskilt jag som stod i affären. De hade orkester med sig och folk kom från stan för att dansa. Jag minns att Harry Brandelius och Snoddas var där.

Midsommarfest

Mamma och jag var i missionshuset i Stålsberga på midsommaraf-ton. Först gick jag och plockade prästkragar, smörblommor och andra

blommor. När vi kom dit så band vi kransar. Vi tog tunna björkvistar till botten och sedan hade vi ståltråd och tång. Vi gjorde små buketter som vi band fast på björkransan. Sedan restes stängen av några vuxna. Dansen bestod av ringlekar som små grodorna m.m. Efter dansen fick

vi hemkocht saft och goda kakor, bullar och vi satt i små grupper och pratade. Efter det var det gudstjänst. Då brukade vi få en påse med knäck med mandel i av pastorn. Sedan gick vi hem och mamma höll mig i handen. Det var en bit att gå.

Konstnärerna Fjaestad vid Racken.

Jag fick cykla dit med varor från affären ibland. Det tyckte jag var roligt. Jag fick titta på när Gustav och Maja målade och de lärde mig en del om färger. Det fanns en elev som gick hos Maja som lärling. Hon hette Anna Persman. Ibland när jag varit där en stund så sa Gustav till mig, – Nu får fröken Ajna åka hem för nu ska Gustav bada. Han badade alltid näck i Racken.

Jag hade också gärna börjat på med måleri om jag fått för mina föräldrar. Men det var inget jobb tyckte de. Ibland kom konstnärerna till affären och de hade ont om pengar. Då fick de köpa grodd potatis billigt och ibland så skickade Emma med lite extra bröd.

Kriget i Europa

Så bröt kriget ut 1939 och alla var rädda för Hitler. Han hade sån makt. Nu efteråt när jag sett koncentrationsläger på TV så undrar man om han var normal. Det var hemska grejer särskilt för judarna.

Tyskarna gick in i Norge i början på 40- talet. Då blev det oroligt i Sverige också. Kommer han hit, frågade vi oss. Det blev hemligt omkring tyskarna och

Hitler för han hade folk som rapporterade runt omkring oss. "En svensk tiger". Hade han kommit i i Sverige kunde han tagit oss först eftersom vi fanns så nära norska gränsen. Dom kallades nazister. Svenska soldater kom i stora följen med hästar och tanks. De bodde i någon lada hos bönderna. Jag minns att det var väldigt blött, vägarna var inte som idag. Det var grusvägar som tanks och hästar hade kört och trampat upp så det var som en stor leråker.

Min mamma hade får och hon spann garn och stickade strumpor. Hon satt alltid vid vedspisen och stack. Pappa gjorde ett ben med fot av masonit. På den trädde hon sockan och pressade med strykJärn. Det blev så fint. Så när militären kom så var de så blöta i stövlarna så vattnet kom upp mellan tårna. Då när de kom till oss så fick de ta av sig stövlarna, vända dem upp och ner, och hänga dem över en pinne. Så torkade de vid våran vedspis över natten. De fick strumpor av mamma att ha i stövlarna. De brukade fortsätta mot norska gränsen sedan.

Ransonerings-tider

Det infördes ransoneringskuponger på mat. Men det blev mer och mer ont om dem med tiden. Speciellt kaffekuponger. Jag fick klistra upp dessa på ett ark som skulle skickas till kristidsnämnden. Så när mamma beställde varor hos Thegerström Arvikagrossist då måste hon ha med dessa kuponger för att få ut varor. Det fanns surrogatkaffe. Man tog hela rågkorn och rostade i en stekpanna. Det fanns surrogatkaffe att köpa, Sicoria, som maldes med rågen. Det var inte gott. Vi hade en extra kokare som de tog vara på sumpen ifrån. Det fick koka LÄNGE sedan silades det ur och blandades med Sicoria.

Min mamma var sjuk i många år när jag var i tonåren så jag blev nog vuxen automatiskt. Hon blev sjuk 1944 och dog 1947. Affären stängdes när hon blev sjuk. Jag fick sköta hushållet för hon var sängliggande. Det var matlagning, städning och tvätt. Tvättade gjorde vi vid älven. Där fanns en stor gryta som det eldades i och en stor tunna med en ränna till

så sköljningen gick automatiskt. Trasmattor skurade man för hand på en bänk med såpa. Sedan lades mattan i älven med en stor sten på så sköljde den sig själv för det var strömt i vattnet. Dagen före lades tvätten i blöt i blötlägningsmedel sedan skrubbade man tvätten och den kokades i lut. Matlagningen var mest riktigt kött, kokt eller stekt. Städningen var att sopa golvet och sedan skura. Då låg man på knä.

IDA OCH MARIE PÅ BÄCKEN

SVEN ÅKE LARSON

“Bäcken i Rackstad för länge sen men då så nybyggt att man ännu inte fått färg på huset (1920- eller 30-tal). Ur Norstugas gårdsarkiv.”

På ”Bäcken”, som ligger strax söder om Rackstad vägkors, på vänster sida när man åker in mot Arvika, bodde Ida och Marie, ”Bäckefleckera”, två ogifta systrar. Där går en liten bäck under vägen där som är ett tillflöde till Viksälven, därav namnet. I bäcken fanns förr gott om ”örkytt” som vi fångade i buteljer med Kinnekullebotten.

Systrarna var kända för sin humor och godmodiga sätt. Detta spreds i sydjuntan som damerna i nedre Rackstad ordnade. Jag minns skrattsalvorna vid sängdags som liten som nådde mig på andra våningen vid symötena hemma.

Ida och Marie var mycket skickliga väverskor och ägde en mycket bred vävstol där man kunde väva ”fyrhändigt”. Jag minns att min mor vid några tillfällen vävde tillsammans med systrarna på Bäcken i den breda vävstolen uppsatt på andra våningen. Ida anlätades också för matlagning vid större fester i Rackstad. Till exempel minns jag henne från min pappas 50-årskalas i vårt 40-talstrånga kök. Ida var snabb i talet, skämtade och var en mästare på att trilla köttbullar och annat gott.

Marie hade ett talfel varför hon kunde ses som lite annorlunda och hon kunde vara svår att förstå för den ovane. Hon var liksom Ida en mycket vänlig och behaglig dam. En dag var hon dock mycket upprörd. Hon kom då och ville reklamera en värmelampa som hon köpt på Konsum i Arvika till att värma sina nykläckta kycklingar under. Reklamationen gjordes med följande beskrivning ”...poff sa det, å fjärera rök..” Tydligt ett dåligt lampexemplar....

I mogen ålder fick Ida kontakt med en gentleman från Karlstad som dök upp i Rackstad som ett exotiskt inslag när han blev inneboende på Bäcken. Han var en stilig karl som genererade nya idéer där. Det var oklart om Marie tyckte arrangementet med en sambo var helt lyckat. Man förstod på henne att det nog var Idas ”påhitt”. Ida blommade dock upp och ordnade nu bland annat danstillställningar på Bäcken, ett ovanligt och uppskattat inslag i vardagen.

KERSTIN WERNER BERÄTTAR OM GAMLA TIDER

Kerstin skrev ner sånt hon hört om eller mindes själv. Här är några anteckningar Kerstin gjorde. Kerstin Werner (född Claesson) kom till Rackstad (eller egentligen Holm) i september 1940. Hon var då sex år. Hennes far hade fått tjänst som maskinist på Vattenverket. Familjen flyttade från två rum och kök i Arvika till en bostad på ett rum och kök. Tidigare kopparslagare Hedins hus, som flyttats till vattenverkstomten från Kärrsmossen 1918.

Kvarnstugan

Mellan nuvarande bruksstugan och backen ner mot älven har en gång stått en huslänga där Älvsmedjans smeder bodde. På vindsvåningen i Bruksstugan i ett rum bodde Johan Berglund som var skomakare. Johan är född i ett hus strax innan man kommer fram till Sal i Rackstad, resterna av en källare finns ännu kvar.

Nordstuga Holm

Anders Jonsson, Holm gifte sig 1823 med Karin Persdotter född 1799 i Oppstuga i Stålsberga (senare missionshus) Anders och Karin fick fem barn: Per, Nils, Johannes, Stina och Maria. Anders dog ung i en svår magsjukdom. Han lär ha sagt ”Sönn om döm som har döm i magen”. Karin stod ensam med de fem barnen. Det blev Nils som tog över gården sedan syskonen flugit ut. Nils gifte sig med Marta. Anders

och Karins dotter Stina blev gift med Anders i Nygård, Kyrkebyn. De fick barnen Marta, Karolina, Maria, Anders, Stina, Sofia, Nils, Karl och Hanna. Stina låg sjuk i 34 år. Hon dog 1913. Maken Anders dog 1915. Stinas dotter Marta adopterades vid 8 års ålder av Nils och Marta i Nordstuga i Holm. De var barnlösa. Dottern blev kvar i Nordstuga och blev gift med Per Andersson kommen från Skotta i Öjerud. De fick en dotter Gerda född 1900 som dog 98 år gammal. (Gerda i Holm)

Nordstuga är daterad från 1700-talet. Runt 1920-talet beslöt familjen Andersson bygga sig ett nytt hus men på samma gård. Man ville gärna ha centralvärme. En del av det gamla huset togs från en gammal lada. Det gamla huset köpte Ture Ander 1925 och flyttade det till sjön Racken. Nu fick huset namnet Orrhöjden. Ture Ander var gift med Ragnhild

Franzén. De fick tre barn, Marja, Rogne och Hans Örjan. Marja gift Nordenberg fick barnförlamning och dog endast 31 år gammal. Marja var 15 år när modern dog i cancer. ... I den öppna spisen i Nordstuga ligger en järnplåt med initialerna KPD AJS 1799. (Karin Persdotter- Anders Jonsson)

Gustaf Fjaestad

När Gustaf Fjaestad köpt sin bil så får han inte olovandes köra på vägen. Vägen ägs av bönderna runt omkring i en s. k vägsamfällighet. En av bönderna som Gustaf ber om lov att få nyttja vägen för bilkörning svarar: ”Dä ska ja säjje herr Fjästad att dä ä bare länsman som får göre sine behov ätter dänne vägen” Men Gustaf fick till slut lov att köra sin bil på Rackstavigen.

Brömsere

Mellan huset Sandstaberget och nuvarande sommarstuga låg en gång ett hus kallat ”Brömsere” efter ägaren Broms. På Brömseres gårdsplan fanns en dansbana där det ibland anordnades olika uppträdanden med diktläsning, olika spektakel, dans och mycket musik. Konstsmiden Ericsson från Arvika, ägare till smedsverkstaden i Dottevik, som övertogs av skåningen Lars Holmström, var på Brömsere och läste dikter. Också fryksdalsmoran Ida Sahlström bevistade folkligheterna på Brömsere. Där bodde också en traktör som gärna var med och ordnade dans. Han komponerade en vals som han kallade Traktörsvalsen.

Hülphers

Walter Hülphers, skriftställare, som tillsammans med Bror Lind försökte bota sina hjärtesorger vid Agvattnet i Rackstad, var också en av dem som bodde på Sandstaberget. Hülphers gifte sig med sågverksägaren Antony Greys tvillingsyster Flora.

Maja Fjaestad

Karolina Johansson, kallad Lina, i Nestuga i Rackstad, fick ibland besök av Maja Fjaestad. ”Snälla Lina får jag lov att sitta en stund i Linas trappa?” Maja kom för att en stund få lugn och ro i Linas trappa som ledde upp till andra våningen. Gustaf var besvärlig. (efter Gunvor Svensson)

Elsa Ahlgrensson

Anneberg i övre Rackstad byggdes av Anna Persson och maken Erik. Anna berättade för mig hur hon en kväll får höra ett fasligt väsen ute. Hon får se en kvinna, skrikande och fåktande med armarna springa runt ute på vägen. Över hennes huvud flaxar en fågel. Kvinnan är Elsa Ahlgrensson och fågeln är Hans Örjans och Rogne Anders tama kaja som tagit för vana att åka snålskjuts med folk som går vägen fram. Elsa är livrädd. Anna måste följa Elsa till Fritz Lindström dit Elsa är på väg. Gunvor i Nestuga berättade om Elsa att hon var väldigt folkskygg. Ser hon att hon kommer att möta en person tvärvänder hon och går tillbaka hem... Elsa hamnade så småningom på Lugnet där hon också dör. Hon ligger begravd hos sin Björn på Arvika kyrkogård.

Ängåsen

Nisse Damberg berättade om Elsie och Alton Pettersson. Fadern Johan hade svår värk i sina armar. Satt och gned sina armar så tröjan såg ut som ett fisknät. Han hade fruktansvärt ont. Alton

hade en obrukbar arm efter en barnförlamning. Alton körde timmer i skogen på vintern. Annars levde han och Elsie på sitt lilla jordbruk med kor, häst och höns. Elsie var väldigt stark, bar säckarna efter tröskningen. Gubbarna knäade, men inte Elsie. Vintertid kom Elsie med en dragkärra full med smutstvätt som hon tvättade hemma hos Claessons i källarens tvättstuga. Sommartid anlidade hon Segerfors tvättstuga.

Rackstadkonstnärerna

Varje lördag åkte konstnärerna in till stan för att handla på Kontantaffären. Bussen steg de på i Segerfors. Gustaf Fjaestad hördes på långt håll när han myndigt kom i golfbyxor med ryggsäck. Ture Ander fanns också där, rödkindad, mysig med pipa och ryggsäck också han. Fritz Lindström stod där, rak och tystlåten. Den här bussresan kallades för ryggsäcksturen. För oss barn var det konstigt folk, konstnärerna. De hade skor på fötterna. Vi andra hade stövlar eller träskor. De pratade ett annat språk. Talade fint. Och så hade de inget arbete. Stod och målade tavlor. Men det var underbara människor!

Pappa ömmade särskilt för Ture Ander. Han kunde ofta vara nedstämd, deprimerad. Han blev änklung tidigt, hans dotter fick barnförlamning. Sonen Hans Örjan väntade in mig varje morgon, så att jag skulle få åka på hans cykel till skolan.

Gunvors farmor fick ibland besök av Maja Fjaestad, som bad att få sitta i Karolinas trappa till vinden i mörkret, trött på Gustaf? Då fick man inte störa henne. Kanske det var då hon fick uppslag till den bok med tankar och reflektioner som hon skrev under sitt flicknamn Kerstin Maria Halén?

Gustaf Fjaestad träffade Kerstin ofta. Han var mycket hemma hos pappa. Han var inte så praktiskt, utan skulle ha hjälp med allt. Gustaf gjorde ju fioler. Så fort Gustaf ringde fick pappa åka dit: ”Kan Claesson åka till Lars Zetterqvist och få den här fiolen bedömd!” Det var bara att ställa upp. Men jag minns också den gången jag skulle sälja majblommor och gick trappan upp till ateljén och frågade Gustaf om han ville köpa en majblomma. Han köpte alla!

Många av konstnärerna var fattiga. Också Riborg Böving, vars piga (!) kunde säga: ”Nu måste vi snart ha knytkalas så vi inte svälter ihjäl!”

Gerda i Holm

Den som berättat många historier var Gerda Persson. Närmsta grannen. Före TV:n satt vi i köket och berättade historier, sade Gerda. En mycket minnesgod människa som gärna berättade. Men jag fick inte komma med en bandspelare, utan måste skynda hem och skriva ner vad Gerda berättat. Gerda var född 1900 och dog 1998. Hon var ensam barn till Per och Marta. Hon fick bli ’sonen’ i jordbruket. Hon hade läshuvud och hade gärna velat bli lärare, men det ville inte pappa Per. Hon

gifte sig småningom med Joel Persson, som hade AK-arbete på vägarna i trakten. Hon kom senare att bo ensam med hjälp av hemtjänsten.

Hon kunde ringa mitt i natten.

De två sista åren fick jag äntligen en nyckel till huset, så att Gerda slapp släpa sig upp för att öppna när något hänt. En gång ringde Gerda och klagade på att något hänt med sängen. Den hade gått genom golvet: Huset var dåligt underhållet. Gerda kunde ha myror i sängen och Kerstin kunde följa myrvägen ända till stacken i vardagsrummet. Någon gång kunde Gerda be mig strö bröd på golvet så att inte råttorna skulle ta sig upp i sängen. Men hon klagade aldrig.

Andra världskriget

En dag kom jag från Rackstadskolan. Bakom mig kom ett vidunder på larvfötter. Jag kastade mig i diket och låg där och grät. Sen såg jag att det stod ett stort militärtält utanför på Vattenverkets gård! Jag trodde det var tyskar! Där fanns motorcyklar och hästar. Men varför gick dom där och pratade och skrattade när det var krig? Jag gick in till mamma och fick veta att det inte var tyskar utan stockholmare. Underbara människor! Vi fick karameller och mamma fick kaffe. Riktigt kaffe! En av dem visade sig vara en kusin till mamma, som hon inte visste om.

Barnkolonien blev logement och vårt rum på andra våningen fick en löjtnant ta. Det var bara att ge med sig när dom sade att dom ville ha ett rum. I Nordstugan var sambandscentralen och utanför Smedjefallet fanns koktrossen. Kanske var det folk också på herrgården, det vet jag inte. Vattenverket var ju ett strategiskt ställe. Nere vid skolan stod en kanonlavett berättade min bror. Pojkarna

som vågade fick ratta kanonröret. Jag fick i stället rida på en jättstor häst. En militär kom en dag ridande, hoppade av hästen och frågade om jag ville rida.

Barn i Rackstad

Vi var tre syskon och vi gick på upptäcktsfärd. Det var ju roligt att komma nära en sjö och kunna bada. Familjen Ståhl hade många barn. Deras äldsta flicka och jag höll ordning på syskonen. T ex när vi gick för att bada. Vi fick gå på Anna Johanssons tomt på Nedre Berget. Hon hade en enda ko och den stod tjudrad på ängen. Mamma sade alltid "kommer du hem och har drunknat, så får du stryk". På hemvägen gick vi gärna via Övre Berget. Där bodde två systrar som bakade rån, som dom sålde på torget varje onsdag och lördag. Av dom fick vi krossade rån.

Vi hade en teatergrupp också. Jag regisserade. Vi övade i ett uthus på Vattenverket. En lördag hade vi så diktläsning, akrobatik, gymnastik i ett tält på andra sidan vägen mot Kvarnstuga. Det kom mycket folk. Pappa hade gjort bänkar. Vi hade bakat.

Mina syskon gick till barnkolonien och lekte. Jag var för feg. Fast jag var själv på koloni några somrar. Men det var i Mangskog och i Åmotfors. Göta som bodde på Lugnet var föreståndare.

Farlig lekplats

Till kvarnen är vi barn förbjudna att gå. Kalle Mjöltnare (Karl Nilsson) vill inte ha några ungar i närheten av varken farligt malande kvarnar eller forsande vatten. Likväl så går Per-Åke 9 år och Majlis 2 år dit av ren nyfikenhet. De står på bron och tittar ner på forsen. Men så klart drattar Majlis ned i vattnet. Ett galler som skall rensa bort skräp från vattnet blir hennes räddning. Hon hänger kvar

i en ynkelig liten pinne med benen under gallrets kant. Vattnet fortsätter i en turbin som leder in till kvarnen. Vad som skulle ha hänt om hon följt ner i turbinen törs jag inte ens tänka på. Trots att Per-Åke är livrädd för den arge Kalle, rusar han in i kvarnen och skriker att Majlis har ramlat i älven. Kalle springer till bron och drar upp Majlis. Hemkommen till mamma med en dyblöt unge säger Kalle: 'Nu du Britta kan du tacke Gud för att flecka lever' Efter detta blir mor 'tvarreligiös', Hon går på alla bönemöten både i Holm och Stålsberga efter detta. Inget ont utan att det det har något gott med sig

Rackstadskolan

En del barn hade långt till skolan. Det kom barn från Gustås och Skog till Rackstadskolan. Även barnen från Taserud gick där. Min mamma hade gått där eftersom morfar var ladugårdskarlar på Gate. Hon var så duktig att hon fick hoppa över en klass. Det var en B-skola och därför gick klass 3 t o m 6 tillsammans i "Storskolan". I min klass var det bara två eller tre barn. Sen fick jag börja på läroverket och hade mycket att ta igen. Vi hade en hårding till lärare, Teodor Tobiasson. Han var amatörboxare och det utnyttjade han ibland; Han slog en pojke från Skog så att han svimmade och hans pappa fick komma och hämta honom. När min bror fick en smäll grät jag. Men Tobiasson fick ändra sig. Överlärare Näss grep in. Men Teodor gjorde många bra saker. Vi gjorde utflykter till Rackstadbacken och Kalldalen på vintern, han berättade historier om stora stenar i skogen. Nära skolan fanns två affärer, "Grana" (Granhem, senare Konsum) och Westergrens affär. Det var en stor händelse varje år när Westergrens hade julslytning i sitt enda fönster.

“...OPP Å PISS PÅ SÖRPA”.

Upptecknat av Kerstin Werner

“Maja, Maja opp å piss på sörpa*
Eli bär ut
Erik på lon slarv, trösk
Arne på bole, kladdsy
Annersch gå ôt skjule, hämt pinner
Dä kommer fôlk i gata”

Ramsa efter Per Persson gift med Elin Bengtsdotter.
Familjen hade fem barn: Maja, Erik, Eli, Arne och Anders.
Per ville påskina att familjen var väldigt arbetsam,
men det var precis tvärtom.
Denna ramsa drog han när folk närmade sig.
Familjen bodde i Framstuga. Huset låg mellan nuvarande
Vattenverket och Nordstuga.
Huset köptes av Segerfors 1840, men det revs fem år senare.

Per sade också:
“Den vite vanten**
den svarte mara
och Nordstugekamraten
ska följa mej te grava”

Upptecknat efter Gerda i Holm

* kreatursfoder bestående av hackelse l. agnar l. kli l. bark o. d. (samt gröpe l. kraftfoder av rovor l. potatis o. d.) utrört i (varmt) vatten l. annan vätska.

**Vita vantar bands förr att sätta på avlidnas händer vid svepningen

I KÖKET PÅ SEGERFORS

KERSTIN "SASSI" WESTERLUND

I köket på Segerfors utspelades en stor del av mina första nio levnadsår, mellan 1938 och 1947. Mina föräldrar tog över arrendet av gården från farfar och farmor när de gifte sig 1937.

Ett år tidigare hade Arvika stad köpt Segerfors av mina farföräldrar. År 1947 blev vi tvungna att flytta, för staden skulle inte bedriva lantbruk här, de hade redan ett sådant på Viks gård närmare staden. Själva huvudbyggnaden skulle inrättas till ett semesterhem för arbetarklassens husmödrar, enligt prosten Harald Halléns förslag. Det blev i stället smålägenheter i huset som hyrdes ut till olika familjer.

Segerfors herrgård

Jag har tydliga minnen från detta kök där jag tillbringade den mesta tiden under de första åren innan jag fick gå ut själv och leka. Allra först sattes jag i en barnhage, som min far hade snickrat, jag tyckte inte alls om den, jag ville ut och snart blev jag stark nog att dra hela inhägnaden mot olika håll. När jag kunde gå själv måste

alla dörrar hållas stängda. "Dörren öppna!" ropade jag och rusade ut. Detta har de berättat för mig senare, förstås. Så tidigt kan man nog inte minnas, men känslan att vilja ut har alltid funnits inom mig.

Min bästa vän där på köksgolvet var en hamiltonstövare som hette Slarva. Hon var så

snäll och tålmodig, trots att jag som riktigt liten försökte undersöka hennes ögon genom att peta i dem. Jag brukade sitta grensle över henne när hon låg på golvet och jag minns hennes stora, mjuka öron som man kunde hålla händerna omkring.

Under 1940-talet var det fortfarande självhushåll som gällde, särskilt under krigsåren. Det var inte bara mamma som höll till i köket. Det fanns ofta något hembiträde och ibland en eller två så kallade hushållselever, som skulle lära sig att sköta ett stort lantbrukshåll. Dessutom kom ibland olika tanter som hjälpte till när det var mycket att göra. Det var vid slakt och då det var dags att sylta och safta under bärsäsongen. Alla olika produkter skulle konserveras, inte bara frukt och bär, utan även kött. Korvar skulle stoppas och skinor saltas. Även ägg lades in i så kallat vattenglas i lerkrus. Nere i ett särskilt rum i källaren fanns hyllor där alla konservburkar stod i rader. De var av glas med röda gummiband under glaslocket och etiketter med märkning på.

De snälla tanterna

De två snälla tanterna som brukade hjälpa till i köket var tant Maja i Sal och tant Signe på Lillåsen. Tant Maja var liten och vithårig med en knut i nacken. Hon hade ett rutigt huckle över håret när hon gick ut. Det var blått och vitt eller rött och vitt knutet under hakan. Hon kom gående i sin långa kjol med ett förkläde som hon satte på sig när hon kom in i köket. Tant Signe var klädd likadant men hennes hår var ännu inte helt grått utan mörkt med gråa stänk. Även hon hade håret i en knut bak i nacken.

Tant Signe var den allra snällaste och det var hon som brukade vara barnvakt när föräldrarna var borta någon gång på kvällarna. Hon läste massor av sagor. Varje kväll läste mamma en saga, men tant Signe läste många. "En till, bara en till, snälla tant Signe!" sa vi och det blev en till och en till, ända tills hon bad oss: "Gulle I, ja örker inte mer!"

Någon gång var tant Maja barnvakt, men hon ville inte läsa sagor, hon berättade i stället om skrömt och annat hemskt. Till exempel om hur det bodde underjordiska människor i berget bakom stugan "Där Framme". En julaftonskväll kom en liten gumma in i huset och sade: "Får jag låne smörkärna di, så ska du få tebaka mä smöre i!" På juldagens morgon stod smörkärnan på golvet i köket med nykärnat smör. Denna historia har jag senare, när jag studerade etnologi, läst som exempel på en vandringssägen, där den har berättats i många olika bygder.

Ibland kom tanterna extra någon dag för att hjälpa till. Jag minns

att de ibland satt i köket och stoppade stumpor. De trädde upp sockan på en träsvamp så att hålet kom mitt på och de kunde hålla i skaftet utanpå sockan och sy med en stoppnål och garn fram och tillbaka tills det blev tätt med garn. Då vände de på svampen och träcklade sig upp och ner tvärs igenom garnraden. Till slut var hålet täckt av denna lilla garnmat-ta. Då fick vi barn sitta bredvid och se på och under tiden brukade tanterna också berätta märkliga saker från förr i världen.

Vid några tillfällen var det många andra tanter med och hjälpte till med att "sätta upp väv". Då stod vävstolen i rummet bredvid köket och mamma satt där och dunkade dagarna i ände. En gång sattes en stor s k täckstol upp och då var tanterna med för att "sticka täcken". När det var många tanter i huset vankades det förstås kaffe och kakor. Vi barn brukade då också få en kaffekopp med en slurk kaffe med mycket grädde och socker. Det var väldigt gott! Man kunde doppa bullar och kakor i koppen och vara med liksom de vuxna.

Mammas bullar

var det godaste som fanns när de

var nybakade. Vi kunde ta flera stycken och vandra ut i trädgården mumsande och så in igen för att hämta flera. Vi fick äta så mycket vi ville. Jag var en tunn liten unge så alla vuxna gladda sig om jag åt mycket. Ibland fick vi extra ägg-toddy när vi skulle gå till sängs om kvällen. De oroade sig alltid för att jag var så mager och livlig. Godis fick vi bara ibland. När far bytte till finkläder för att åka bort frågade jag alltid vart han skulle. Om han sa att han skulle till stan sa jag alltid: "Köp kallameller!" och det gjorde han. Det blev favoriterna lakritsbåtar, kolabönor och gelehallon, ibland även engelsk lakritskonfekt.

Om han tog på sig fracken var det mycket högtidligt och när jag frågade vart han skulle så var det till kyrkan: "Jag skall prestavera" sa han och det betydde att det var en begravning. Ibland skulle han till Sällskapet NN, som var en herrklubb i Arvika. Den var hemlig och vi fick aldrig veta vad som försiggick där. Men att man åt och drack gott förstod vi.

Fastrarna

Ibland kom någon av fastrarna på besök några dagar och då fanns de också i köket, pratade och pra-

tade och hjälpte till med matlagning och bakande. Min far hade åtta systrar. En var i Amerika, i Seattle där hon var frälsningssoldat och senare hög officer inom frälsningsarmén. De andra bodde på olika ställen i Sverige och de flesta var sjuksköterskor, en var vävlärlarinna och en var hushållslärare. Farfar hade varit mycket mån om att alla hans barn skulle få en utbildning. Min far fick gå på Påhlmans handelsinstitut i Stockholm.

En av dem, faster Ebba, bodde långa tider hos oss på Segerfors. Hon var handikappad. Hon hade sedan barndomen en nervsjukdom som gjorde att hon darrade hela tiden. Huvudet skakade alltid och händerna darrade när hon skulle göra något. Hon brukade spela rävspel med oss barn och den spelbrädan har jag fortfarande kvar som ett minne. Den är helt upprispad kring hålen där pjäserna skulle sättas ner när man flyttade dem på brädet. Hon brukade också läsa sagor för oss, men inte så ofta. Jag tror att hon inte hade samma tålmod med oss som snälla tant Signe. Faster Ebba kunde spela piano och det var förunderligt tyckte vi barn. Hur kunde man få så vacker musik ur

Sex av Sassis åtta fastrar framför Segerfors herrgård. Bild från Rakel Jonés bok, Åtta systrar och en bror"

dessas trista tangenter. När vi försökte lät det bara helt vansinnigt. Jag tyckte mycket synd om faster Ebba, hon var ju inte som en vanlig vuxen. När hon skulle äta med oss i matsalen måste hon ha en servett under sin tallrik och en annan knuten som en haklapp. Jag förstod att detta måste ha varit väldigt ledsamt, när alla andra runt bordet bara hade en servett i knäet. Inte ens vi barn hade haklapp längre. Alla tanter, utom faster Ebba, hade lockigt permanentat hår eller långt hår med en knut i nacken. Hennes hår var brunt och klippt rakt av i höjd med öronsribben. Ingen annan hade sådan frisyra på den här tiden.

En av fastrarna, faster Rakel, bodde med sin familj på Smedjefallet, bara några hundra meter från Segerfors. Den stigen dit genom trädgården blev min genom alla åren gick jag den många gånger om dagen. Min kusin Holger var lika gammal som jag, bara nio dagar äldre. Vi lekte nästan jämt under de åren. Han fick börja skolan redan som sex-åring, men inte jag. Katastrof! Ingen lekkamrat mer än lillebror, förstås. Det var ju inte samma sak. Han var tre och ett halvt år yngre.

Alla fastrarna var väldigt prat-samma och beskäftiga. När de skulle komma på besök var det viktigt att allt var välstädat. Det blev intensiva dagar med kalas och lek med kusiner. Dessa dagar umgicks alla och även vi var då med på middagar på Smedjefallet där faster Rakel hade pensionat

med ett förnämligt kök. Det fanns en glassmaskin och snälla tanter som gav oss barn rån med apelsinmarmelad på.

Vardagens måltider

var inte så högtidliga med vit duk och servetter. Det var nog ingen duk på det gamla slagbordet som stod där utefter kökssoffan, som var placerade mellan de två fönstren. Alla var samlade runt köksbordet och då kom även Robert, som var ladugårdskarlar. Han åt alltid med oss i köket. Aldrig i matsalen där vi åt söndagsmiddagar och när det var kalas. Robert pratade inte mycket. Han sa inte många ord och han slurpade när han åt soppa. Han bodde i det lilla huset på andra sidan vägen mittemot huvudbyggnaden. Han kom oftast springande med sina stora svarta stövlar och det blev ett lustigt, dånande ljud när han sprang. Stövlarna lämnade han i köksfarstun. Det gjorde nog alla, för det var alltid fullt med stövlar där. Ibland hängde en nyskjuten hare med enris i buken där eftersom som det var ett kallt rum.

Gasbindor och tvättlappar

Min mor var sjuksköterska och därför, kanske också av en gammal herrgårdstradition i Värmland, kom alla hit till henne med sina hälsoproblem. Det satt ibland en gubbe på en stol med ett sår som skulle läggas om. Någon hade skurit sig i handen eller huggit sig i benet eller fått en metkrok i armen. Det var som en sorts vård-

central och det var helt vanligt och en del av husfruns arbete. Det skulle alltid finnas rena gasbindor och tvättlappar ifall någon gjorde sig illa. På den här tiden fanns inte plåster att köpa, åtminstone hade inte vi sådana produkter.

Gasbindor, tvättlappar och handdukar kokades i tvätten för att bli helt rena. När de här gasbindorna av tunn väv hade torkat var de hoptrasslade och måste redas ut. Det var ibland min uppgift. Jag var kanske bara i sexårsåldern när jag fick börja med detta arbete. Mamma hällde upp varmt vatten i ett handfat. Jag skulle först tvätta mina händer ordentligt med tvål och torka dem med en ren handduk. Sedan satt jag vid köksbordet med de tilltrasslade gasbindorna på en bricka och började trassla ut dem en och en. Varje binda skulle rullas ihop så att den delen som var uppklippt för att knytas kom inne i rullen. Den färdiga gasbinderullen skulle jag lägga på ett avlångt silverfat där alla till sist låg i en fin trave. De sparades i ett skåp tillsammans med brännvin, som användes till sårtvätt och annat som behövdes. Ingen annan än mamma hade tillträde till detta skåp.

Åtta systrar och en bror

Rakel Joné

Familjekrönika från Värmland

1887–1947

Kerstins farfar, Johannes Olofsson köpte Segerfors 1916 och flyttade från Annelund i Brunskog. Kerstin avled 2022.

RACKENS TEATERCIRKEL SÄTTER UPP STRINDBERGS FADREN

Hr Figge Larsson berättar för Arvika Tidning om cirkelns arbete med Strindbergs pjäs Fadren.

– Vi arbetade i över 1 år och repeterade omkring 60 gånger innan vi ansåg oss mogna för turné med Fadren berättar hr Larsson vid ett samtal med AT:s medarbetare. Då jag för några år sedan bosatte mig ute vid Racken upptäckte jag att det fanns många teaterintresserade ungdomar däruppe och så föddes tanken på att starta ett amatörsällskap. Jag satte omedelbart igång förarbetet och inom kort var stommen i ”Rackens teatercirkel” klar. Den lilla sammanslutningen har

fått sitt namn av att alla medlemmarna är bosatta runt sjön och det blev därför en cirkel i dubbel bemärkelse. Den består till största delen av ungdomar från lantbrukarhem och de har visat ett verkligt storartat intresse. Egen lokal har inte gått att uppbringa och vi har därför fått samlas i cirkelmedlemmarnas hem då vi repeterat. Till en början specialiserade vi oss på enklare saker, folkklustspel o. dyl., men snart föddes lusten för större och mera dramatiska stycken. ”Fadren” är en svår sak, men jag vågar påstå att vi nu, efter 1 års intensivt repetitionsarbete, behärskar våra roller någotsånär... Vi valde ”Fadren” just för

att endast 7 personer framträder i stycket och därför att kulisserna hela tiden är desamma. Vi har fått blodad tand och tänker om möjligt fortsätta med ett annat av Strindbergs stora dramatiska verk, nämligen ”Påsk”. Allting är klart för att sätta igång arbetet med detta på ett undantag när. Vi har nämligen inte lyckats besätta den kvinnliga huvudrollen... Slutligen kan jag nämna att ingen av de agerande i ”Fadren” – mig själv undantagandes – är över 30 år. Yngst – 16 år – är Barbro Johansson, som spelar ryttmästarens dotter, Bertha. På torsdag kväll uppföres ”Fadren” på Arvika teater.

C.G.H. recenserar Fadren: I en egen klass är Figge Larsson: ”Herr Larssons ryttmästare gav något som mycket ofta höjde sig över amatörspelen...rika nyansering, psykologisk smidighet...Maj-Britt Westlund gjorde en mycket god Laura... välgörande och klar diktion. Jag tror att jag måste resa till Racken för att komma underfund med hur man skall kunna lära folk att tala svenska väl... Även i henne skönjes en god teaterbegåvning. Övriga medspelare höjde sig ej på långt när till huvudaktörernas nivå men gjorde ett sobert och hederligt arbete. Bäst var utan tvekan Barbro Johanssons Bertha... Anders Westlund som doktorn blev allt bättre, sedan han spelat upp sig och detsamma kan sägas om John Västlunds pastor. Elsie Västlund som amman gjorde ett gott intryck... Karl-Erik Larsson spelade kalfaktorn Nöjd...hr Larsson fick fram en trovärdig bondpojke, fylld av vördnad mot sitt husbondefolk...

Tidningsartiklarna är odaterade, men teatergruppen var verksam 1942-47.

GUNVORS BÄSTIS VAR MARJA ANDER

2005 gjorde Öyvind Ander en intervju med Gunvor Johansson, dotter till Ragnar och Elsa Johansson i Nerstugan i Rackstad. Öyvind Anders far Rogne var barn till Ture Ander och Ragnhild Franzén. Marja Ander (född 1925) var syster till Rogne och bästis med Gunvor. Det här är delar av Öyvinds intervju:

Gunvor – När vi var barn så satt ju Ture ute i naturen och målade, och ibland lekte vi kurragömma i hans ateljé.

Öyvind – Fick ni det för Ture?

Gunvor– Han var tyst. Han var väldigt snäll och han klagade aldrig på oss. Men han låste ju ateljén med en nyckel som han satte fast i färgen. Men det kände ju Marja och jag till. Jag ska berätta en gång när Ture hade varit och jagat och kom hem med en orre. Han kom hem med olika djur, det kunde vara en orre, eller en hare.

Öyvind – Vad minns du av Ture för övrigt?

Gunvor: Jag minns matsalen i Orrhöjda där han satt i sin korgstol i änden av bordet vid den långa soffan. Han satt alltid i korgstolen och läste dagens tidning. Han var ofta i sin egen värld.

Öyvind – Menar du att han inte var så engagerad i familjelivet?

Gunvor: Han var i sin konst, och skidor. Våge Albråten var ju med och vallade våra skidor. Ture och andra konstnärer gick c.a en km till Segerfors varje onsdag och tog bussen in till Arvika. Alla konstnärerna hade såna där stora läderryggsäckar.

Öyvind – Vad gjorde de i Arvika? Handlade de mat?

Gunvor – Ja i Arvika Kontantaffär. Då lämnade de in en tavla och så fick de handla mat för den. Jag var med Marja inne i Arvika många gånger i skoaffären. Och då hon bestämde sig för ett par skor, så lämnade Ture in en målning där. Så kom handlarna över mycket konst. På den tiden så hade folk inte mycket pengar utan fick lösa det med byteshandel.

Öyvind – Kan du säga något om Ragnhild? Jag vet ingenting om henne?

Gunvor – Ja, hon var arbetsam och duktig. Hon vävde hon, vet du. Hon vävde och lämnade in till Konsthantverk. Och Ture ägde varken kostym eller överrock under kriget, och då var det Rönning skulle jag tro som var skraddare. Som sydde kavaj och golfbyxor åt Ture, Fritz Lindström och Gustav Fjaestad. De hade alla likadana kläder. Och Ragnhild hon var väldigt duktig. Hon vävde möbeltyger, gardiner och bidrog till familjen.

Marja Ander. Utsnitt från klassfoto Rackstadskolan 1937

Öyvind – Vad har du för intryck av Ragnhild som person?

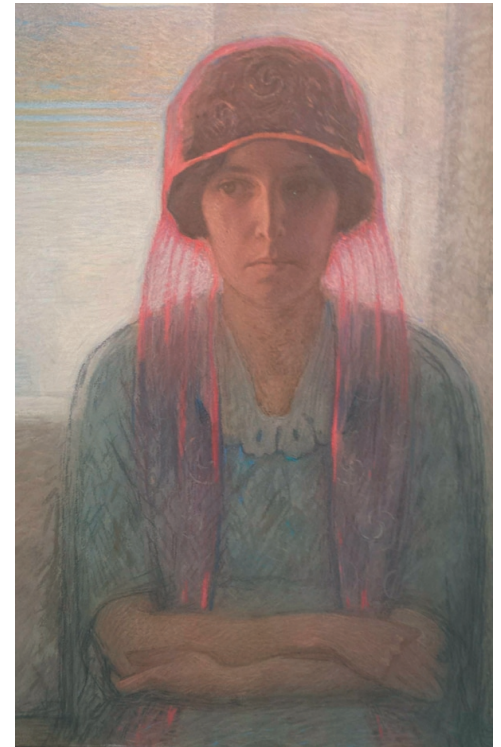
Gunvor – Jag hon var en väldigt duktig husmor. Hon bakade och grejade och hade två vävstolar i sitt sovrum. Och Marja sa när Ragnhild låg sjuk, för hon låg ju också sjuk bra länge. Ragnhild var inte på sjukhus utan hon var hemma och Dr. Kjellgren besökte henne varje onsdag. Då sa Marja: Tänk mamma som inte har varit i köket eller skafferiet på så länge och hon vet ändå bättre vad som finns i det än jag trots att hon var sängliggande. De hade ju så härliga hemsnickrade sängar i trä med madrasser. Jag tror att hennes säng var i gammalt blåmålat trä. Jag minns också hur tapeten såg ut i rummen. Den var grå och sen målade de sina egna mönster på den. Och sen minns jag att det var ett hål i väggen, och där kom det upp varmluft till övervåningen

Öyvind – Kan du berätta om Marja

Gunvor – Ja, Marja och jag var ju vänner från det att vi blev så stora att vi kunde gå till varandra. Det lustiga var när vi skulle följa varandra hem att vi inte kunde komma överens om var halva vägen var mellan Nystugan och Höjden (Orrhöjda) Så då tog vi ett måttband och så mätte vi och kom fram till att halva vägen var vid en jättestor gran vid hagen. Det var ju precis mitten och det var en stor gran dit följde vi varandra och när vi skiljdes åt så sprang vi så mycket vi orkade åt varsitt håll. Det var ju höst och lite mörkt och så. Annars knallade vi och gick där till varandra och vi var inte särskilt mörkrädda. Det var ju en bit att gå.

Öyvind – Hur långt var det emellan er? Var det en kilometer?

Gunvor – Ja det var det allt. Och vi gick tillsammans till skolan var-enda dag. Då kom Marja in och satt och väntade på Runa och mig. Det var så roligt att se henne sitta där i kökssoffan och vänta på mig. Och sen när vi blev lite äldre så cyklade vi iväg till skolan Marja var alltid glad, och alla beundrade henne. Alla pojkar var så glada i henne. Hon var lättsam och glad och bra på att dansa.

Ragnhild Franzén. Målad av Björn Ahlgrensson. Tillhör Rackstadmuseet

Ture med sin dotter
Marja med Lars-Erik
på Anneberg.

Ur Birgitta Kälvings
fotoalbum

SLÄKTSKAP OCH VÄNSKAP MELLAN DÄR FRAMME I RACKSTAD OCH LILLÄLVEN

BRITT ANDERSSON

Britt Andersson har i boken *Från stenkärle till prydnadskeramik (1995)* skrivit om keramiker i Arvikatrakten, däribland systemen Ulla Nilsson. Här berättar Britt om familjens vänskap med Mari, Valborg och Valfrid i gården Där Framme

Minnet av barndomens besök på Där Framme i Rackstad är ljusst och glatt. Det doftar hembakt och karameller. Man möts i köket av Mari som hälsar oss välkomna. Hon sätter genast igång att koka kaffe och tar fram av sitt hembakta bröd. I mitt minne befinner sig Valborg ofta på övervåningen när vi kommer, men hon kommer ner och är glatt överraskad av vårt besök. Mari är den trygga jordnära. Hon skiner som en sol av vänlighet. Det är hon som sköter det mesta av det praktiska både i köket och med korna i ladugården. Valborg är mer vemodig och kanske inte riktigt nöjd med tillvaron.

Till kaffet blir vi inbjudna i finrummet eller salen, som jag tror att de sade. Det är ljusst och vackert med många fönster. Och i fönstren står Maris blommande streptocarpus. Mari var en mästare på att odla streptocarpus! Det var en konst som hon lärde ut till min mamma. Mamma fick skott av Mari och de trivdes även i vårt kök på Lillälven. Vi sätter oss till bords vid det stora slagbordet i salen och Mari kommer in med en bricka. Hon håller upp kaffe i blommiga kaffekoppar och vi barn får hemkokt saft i fina glas. Och så är det nog hembakta bullar, en saftig sockerkaka och småkakor. Också Valfrid kommer in till kaffet. Valfrid dog tidigt, så jag har inte så tydliga minnen av honom. Det jag

minns mest är att hans ena ögonlock hängde lite, och som liten funderade jag mycket över detta. I ett hörnskåp i salen har Mari alltid en skål med karameller och den tar hon fram och bjuder oss barn på efter kaffet, när de vuxna ska sitta och prata och vi barn ska syssla med något annat. Kanske får vi sedan klippa klippdockor ur tidningar. Vid de vuxnas bord berättar Mari och Valborg om allt nytt som hänt i Rackstad och de vuxna från vår sida meddelar nyheter från vår sida av slakten. Och aldrig kan jag minnas att de talade illa om någon.

Det kändes att det fanns nära band mellan oss på Lillälven och de Där Framme. Men det var ingen nära släktskap, utan det var starka släktband som hade hållit i flera generationer. Jag fick ju lära mig som barn att Valborg, Valfrid och Mari var pappas tremänningar. Men riktigt hur allt hängde ihop fick jag reda på när jag som lite äldre började intressera mig för släktforskning.

Valborg var nog den av systerkonen som längtade mest ut i världen. Hon ägnade sig mycket åt vävning och arbetade en tid i systrarna Fjaestads väveri. Och senare vävdes det på övervåningen i Sal. Men Valborg drabbades tidigt av hjärnblödning, och detta påverkade hennes liv mycket. Hon blev aldrig helt återställd, utan haltade lite och ena armen hängde inte riktigt med. Det påverkade också hennes humör. Hon var nog deprimerad. Hon flyttade in på

Esplanadhemmet inne i Arvika och var bara hemma Där Framme periodvis.

Min faster Ellen brukade ofta tillbringa en sommarvecka hos Mari och Valborg Där Framme. Det var under en sådan vecka som min pappa Fingal hastigt avled i augusti 1973. Min man och jag fick åka dit och hämta Ellen. Mötet med Mari i köket är ett starkt minne för mig. Valborg var på övervåningen och orkade inte komma ner och möta oss.

Eftersom deras pappa Per inte hade några syskon i Sverige så hade de inte så mycket släkt på hans sida. Men i grannstugan Nystuga hade de släkt på ungefär lika långt håll som oss, och det måste ha varit på deras farmor Marias sida. Det var en mycket nära relation mellan Nystuga och Där Framme. Vid auktionen 1978, när Torsten och Mikael Larsson ropade in Där Framme var Mari i Nystuga och vi gick upp och hälsade på henne där. Valborg orkade inte vara hemma då.

Efter auktionen flyttade Mari in till en sevicelägenhet på Tapeten, där hon tillbringade sina sista år. Mari dog 1984 och Valborg dog 1985. Efter deras död delades arvet, enligt deras sista vilja, i tre delar. En del gick till några kusiner som de hade på mamma Idas sida, en del gick till Nystuga och en del gick till oss på Lillälven. Ansvar för deras grav lades på min syster Ulla eftersom hon var yngst. Den uppgiften har nu, efter min systers död, övergått på mig.

BRITTS SLÄKTUTREDNING:

Min farfarsfar hette Magnus Nilsson och var född 1841 i Innstuga i Mötterud. Han hade en äldre bror, som hette Anders och som var född 1832, även han i Innstuga i Mötterud. Denne Anders Nilsson gifte sig med en flicka från Där Framme i Rackstad, som hette Maria Persdotter (född 1829), och flyttade därmed till

Där Framme i Rackstad 1975
Mila, Ellen, Marie, Britt-lis och Valborg
Valborg Persson 70 år

Där Framme. Maria hade en son som hette Anders (född 1849), född utom äktenskapet. I kyrkoboken står det att far till denne Anders "säges vara Anders Andersson i Bålgård".

Maria och Anders Nilsson från Mötterud får tillsammans sonen Per år 1859. Pers halvbror Anders emigrerar tidigt till Amerika och Per blir ensam kvar Där Framme. Hans mamma Maria dör 1887 och pappa Anders 1889.

Min farfarsfar Magnus, som är bror till Anders Där Framme, bor en tid kvar i Mötterud med hustru och barn. Min farfar Nils föds där år 1867. Men familjen kommer på obestånd och får lämna Innstuga i Mötterud. De blir torpare på torpet Mon i Holm. Min farfar emigrerar till Amerika år 1885. Han får höra talas om att Lillälven är till salu och skickar hem pengar till sina föräldrar, så att de ska köpa det i hans namn och bosätta sig där. Magnus med hustru Anna och tre av deras döttrar flyttar till Lillälven 1888. Men Magnus får bara ett år på Lillälven. Han dör hastigt år 1889, bara 48 år gammal. Min farfars systrar emigrerar alla till Amerika, men han själv kommer hem år 1897 och bosätter sig på Lillälven. Per lever vid den tiden som ungtkarl Där Framme.

Mari och Valborg

Det verkar vara en nära relation mellan kusinerna "Nisse ve Lellalva", som min farfar kallades, och Per Där Framme, och det går sedan vidare till deras barn. Min farfar gifter sig med Karolina från Stortorpet år 1900, och de får tillsammans åtta barn, varav min pappa Fingal är den yngste. Per har en piga, Ida Andersdotter från Gunnarskog, som år 1902 föder en dotter, Maria Otilia, kallad Mari. Mari var född utom äktenskapet, men i födelseboken står det att Per Andersson skriftligen har erkänt faderskapet. Men 1905 gifter sig Per och Ida, en tid innan tvillingarna Valborg och Valfrid föds samma år. Mina fastrar var ungefär jämgamla med Mari och Valborg och de umgicks mycket både under uppväxten och längre fram.

År 1929 avled Per Där Framme hastigt. Det uppdagades då att det fanns skulder på Där Framme och änkan Ida och barnen stod på bar backe. Då hjälpte min farfar dem ekonomiskt. De tyckte att han räddade dem och detta glömde de aldrig!

NÄR ÅSKAN SLOG NER PÅ LUGNET

OLLE BONNIÉR

Olle Bonniér berättar i sin biografi *Självljus* (1995) om sin tid i Rackstad. Om det avgörande mötet med Gustaf Fjaestad när han 1941 kom till Rackstad första gången för att arbeta som dräng på Se-gersfors. För sin försörjning arbetade han sommaren två år senare på Lugnet.

Det är försommar 1943. Farbror Gustaf har inhyt mej hos Anna på Berget, alldeles intill ålderdomshemmet Solsidan vid sjön Racken i Värmland. Han har ordnat jobb åt mej på ålderdomshemmet, där hans äldsta syster Anna vårdas. Hon är helt förlamad och rullstolsbunden. Den enda alerta bland åldringarna är änkan efter konstnären Anselm von Schultzberg. Hon är 97 år, med gnistrande och observanta ögon, skarp hörsel, inga rynkor - snabb som en vessla. Hennes silkesblusar har graciöst virkade kragar och de malvaskiftande kjolarna slutar nertill i spetsmönster. Hon är späd som en tolvårig flicka. Anna är däremot alltid klädd i grova, svarta kläder över vilka hennes stora, vita ansikte hänger tungt panikslaget. Anna försöker le med långa, mörkgula tänder, medan hennes vattnigt vita ögon ber om nåd. Samtliga patienter sitter samlade på den stora glasverandan som vetter ut mot Racken. De beundrar skådespelet med sjöns självlysande rubinröda skiva, som ligger spänd mellan tre regnbågar, mellan vilka blixtrar flammor och föder hinnor av regn, som i alltmer tätande knippen anfaller sjön. Ju mer denna piskas upp, ju dunklare ljus - tills blixten plötsligt slår ner i huset. De gamla skriker förskräckta, men Annas vrål överstiger allt, innan hon förlorar medvetandet.

- Hämta genast vatten åt Anna! ropar sköterskorna till mej. Jag ger mej ut i köket. Det är stort som en kyrksal, dock inte högt

i taket, från vilket tumstjocka kopparrör hänger ner och korsar varandra i kökets längd och bredd. Ett av rören leder till vattenkranen över diskhon. Eftersom Anna förmodligen behöver mycket vatten tar jag fram ett groggglas ur ett skåp. Omedelbart innan jag skall fylla på vattnet slår blixten ner och flammor mellan rören i taket. Här gäller det att snabba sej på mellan nedslagen - men jag tar risken.

När jag kommer ut på verandan med vattenglas, förvånar mej en av sköterskorna genom att rycka det ur min hand och kasta hela innehållet i ansiktet på den medvetlösas Anna, som frånvarande öppnar ögonen precis innan åskan brakar ner i huset så våldsamt att vi samtliga slungas omkull av lufttrycket. Nu är det lilla fru Schultzberg som skriker vilt:

- Mina Aguéli, mina Aguéli! Hennes rum brinner. Jag rusar ut i köket, hittar en vattenhink och fyller den. När jag stänger vattenkranen, kommer ett nytt nedslag. Tack skyddsänglar! Fort in i fru Schultzbergs rum för att slänga vattnet över gardinerna som brinner - och så två hinkar till. Värre är det inte med det. Endast radion är en askhö. På väggarna hänger en suverän Aguélisamling. Jag kan inte låta bli att utbrista:

- Gratulerar! Inte den minsta skada på målningarna.

Men hur kommer det sej att här inte finns nån av Anselm von Schultzberg? Hon blir rak som en eldgaffel. Spänner ögonen i mej och svarar:

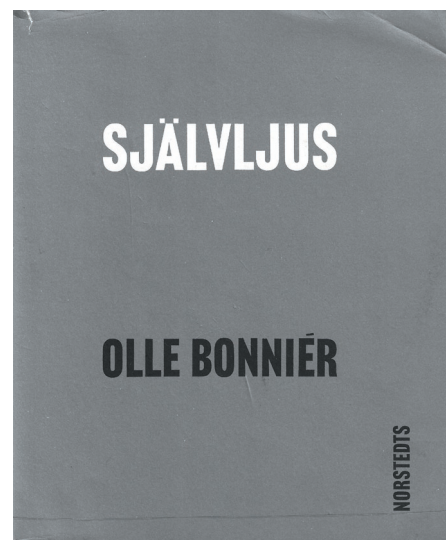
- Du har gett mej intrycket av att

vara intelligent och begåvad.

Jag går ut ur hennes rum och tänker bara:

- Vilken tragedi.

Tystnad lägrar sej över huset i vilket mellanrummets lyskraft kvarstår: dramat som vibrerar omkring och mellan oss. Stormen avtar inte utan vrenskas ännu inne i mej när jag på den nu tomma glasverandan gör kritteckningen "Åskregn över sjön Racken", som inte avbildar yttre syner utan i sej själv är ett inre mellanrum. En ännu mindre bild än Aguélis små. Som rymden i en droppe. En allra minsta kärna

Tack till Christer Gustafsson som, efter tips från Agneta Nordmark, skickade denna dramatiska berättelse! Som Schultzbergsläkting kan han korrigera några saker i texten: Constances ålder var 1943 79 år och något "von" fanns aldrig framför Schultzberg. Constance dog 1948.

AINA EKELUND MINNS UTOMHUSBIO PÅ KAMPUDDEN

1935 flyttade Aina Ekelund och hennes familj till Rackstad. Aina var då elva år och var född i Stålsberga, men innan flytten till Rackstad hade familjen Stål bott i Järnskog för att hjälpa mamma Signes föräldrar. Det var dåliga tider, men pappa Paul fick ar-

bete på Skogslunds såg. Familjen flyttade in på Mon, granne med sågverket, som då ägdes av Viktor Andersson innan Skogsägareföreningen övertog sågen. Mon låg nära Skogslund, där Viktor Anderssons familj bodde. Viktor var gift med en syster till Mia

Göran, ”Essa”. På Mon bodde familjen fram till 1938, när man flyttade till Holm, granne med vattenverket.

Mon kom sedan att stå tomt och fungerade som en ”bygdegård” och revs senare. Bl a använde Rackstads teatercirkeln den som replokal. Aina var fö med i teatercirkeln vintern 1941-42, men minns bara ett tillfälle när man repeterade på Sandstabergr.

Ainas familj arrenderade jordbruket på Holm på fem år. Ägorarna var 12 hektar, man hade

ladugård med 5-6 kor och häst, som inte minst kom till användning vintertid när Paul arbetade i skogen. Familjen delade hus med Per och Marta Andersson – och dottern Gerda. När arrendet upphörde köpte Algot Anders-

son, bror till Viktor, marken av Per och Marta Andersson.

Algot utökade på så vis Nolbys marker.

1943 hade Pauls far, Stålsbergas siste indelte soldat Olenius Stål, dött och efterlämnat sitt friköpta soldatställe Ängåsen i Stålsberga. Dit flyttade Ståls.

Under åren 1942-44 fanns Aina i Stockholm och kunde redan se tillbaka på många arbeten. Hon

Rackstadskolan 1937. Aina tredje fr v. följd av Marja Ander. Bilden från Bengt Anderssons Skolhistoria om Rackstad skola

hade gått femte och sjätte klass i Rackstadskolan och efter det gått fortsättningsskola, som bestod av tre kurser: sex veckor läsning, sex veckor sömnad och – efter ett uppehåll en vinter och sommar med arbete hos adjunkt Hultes familj i Arvika och över sommaren på Orust – sex veckor skolkök. Allt ägde rum på Larstomt i Gunnarsskog. I veckorna var man där och på helgen kunde man åka hem. Allt kom säkert till nytta för de arbeten som Aina kom att ha. Till en början hemmavid; en tid som hjälp åt Helmer och Edit Wik i Högvalta. Det var svårt för frun i huset att kombinera barntillsyn och arbetet i ladugården. Och sen i hemmet när Ainas mamma blev akut sjuk ett nyår och behövde hjälp. Aina fick ta hand om ladugården, handmjölka korna. Aina hade åtta syskon, fyra bröder och fyra systrar. Pojkarna var hemma och hjälpte till med jordbruket och en av flickorna fick alltid hjälpa mamma. Under många år var Aina hemma med sina barn. Längre fram kom hon att arbeta i köket på stadshotellet, på Ingestrand och på Gate gästgiveri och som kokfru vid större familjetillställningar. Under kriget fanns det gott om

militärer i Rackstad. Barnkolonins hus på Kampudden blev militärförläggning, familjens uthus blev militärförråd. Många inkallade ville köpa kaffe och barnen fick choklad av soldaterna. Och på Kampudden blev det ibland dans, men det var Aina för ung för. Men hon minns hur de satt bänkade på utomhusbio med en stor duk ute på Kampudden och njöt av en operett med Jeanette Macdonald och Nelson Eddy.

Konstnärerna i Rackstad gjorde nog inte så stort intryck på Aina. Hon noterade att Gustaf och Maja Fjaestad kunde ses gå ner till Rackstadkorset med ryggsäckar för att ta bussen till stan. Gustaf i vadmalkläder. Hade Fjaestad inte bil längre? Ainas blivande man, som var 11 år äldre än Aina, hade ju köpt Fjaestads bil 1938. Aina och Sven gifte sig 1950.

Men det fanns en konstnärsfamilj som Aina hade kontakt med, Ture Anders. I familjen hade dessutom en av Ainas systrar varit ”piga”. Rogne var ett år äldre och Marja två år yngre än Aina, men Örjan liten. Hos dem var hon mycket. Aina kom senare att hälsa på Marja som på 50-talet bodde i Stock-

holm med två barn och en make som Ture inte riktigt godkände. Marja arbetade som städerska på Stadshuset, maken var konstnär. 1954 fick Marja polio och Aina minns ett besök hos henne där hon låg i en gungande säng, förlamad, men kunde prata genom ett rör.

Aina minns också från sin barndom:

*Hur hon gick från Mon över sågverksbron för att hämta posten, som brevbäraren lämnade hos Noaks-Maja, som bodde i det hus som nu heter Nyholm..

*Allers som man kunde köpa i Karlssons affär (Granhem) tillsammans med jäst. Westergrens affär kommer senare. Ainas mamma storhandlade på Kontanten i Arvika, men i mycket var man ju självförsörjande genom sitt lantbruk.

*Hedingers på Lugnet, han verksam där som sjukgymnast och hon, pensionerad lärarinna, som hade servering i liten skala på Lugnet. På 40-talet sålt till Bruséns, som flickorna tyckte hade ko-namn: Rosa, Daga, Nora...

*Att man fick gå över gården till Berget ner till Racken så länge Anna bodde där. Anna som var snäll och hjälpte mamma att sätta upp mattväv.

Syskonen 1937 i åldersordning: Sune, Aina, Gunni, Britta, Dickie, Erik, Elsa, Erling. Inger föds 1941.

ALBRÅTEN - OM SLÄKTEN OCH PLATSEN

PER ALBRÅTEN BERÄTTAR

I mars 1912 köpte Per Albråten farmor Riborg Böving en tomt i Rackstad. I köpekontraktet hette tomten Albråten. Ursprunglig ägare var Johannes Olsson, vars son Ragnar Johansson senare skulle komma att stycka av en rad tomter i Rackstad. Bara några månader tidigare (november 1911) hade apotekare Jonsson köpt tomten, som han så snabbt sålde vidare.

En släkting till Riborg ritade sen ett hus, som därpå timrades upp och kom att bli den första byggnaden på denna udde. 1922 kompletterades byggnationen med det röda hus, som flyttades från en plats nära Masttakebäcken.

Innan dess bodde Riborg en tid i Karlstad, där hon hade två bröder och där hon också träffade Pers farfar Ignác Beôrecz.. På Rörstrand i Stockholm lärde Riborg känna Hilma Persson-Hjelm, Rackstadfödd (1877) keramiker, som arbetade där. Efter sju år med studier och arbete i Stockholm återvände Hilma hem. Det var säkert anledningen till att Riborg kom till Arvika. Riborg hyrde också hus i Ålgården. Där arbetade/praktiserade båda i kruk- makeriverkstad hos krukmakarna.

Riborg bodde ju sedan 1907 i Arvika tillsammans med Ignác. Hon reste en tid innan nedkomsten till Örebro och födde där parets son Våge Albråten den 30 augusti 1913. Efter sonens födelse flyttar familjen till Rackstad/ Albråten. Ignác får arbete som musiklärare och ett år senare, 1914, öppnar Riborg keramik- verkstad. Till en början turnerade Ignác i Norge och Sverige innan han efter några år övertalades av Valdemar Dahlgren att börja undervisa på folkhögskolan. I utbyte fick Riborg och Ignác bl a hjälp med att anlägga gräsmattan och att bygga vägen till huset. Mauritz "Maggan" Hellberg, legendarisk redaktör på Karlstad-Tidningen, var ofta på besök och han hjälpte Ignác att gräva ut gårdsplanen och anlägga stenmurar.

Under 20-talet fick Riborg och hennes familj grannar; Längre ut på udden avstyckade Ragnar Johansson två tomter. Längst ut 1924 till bryggarmästare Ivar

Lydén och innanför den en tomt som Ragnar först tänkt för sig själv, men sedan sålde till Lindqvists som hade Arvika Kontant-

affär. Efter kriget fortsatte Ragnar Johansson att sälja av tomter längre in på udden. Riborg och dottern Karin (Jonni) köpte då tomterna närmast sitt hus söderut för att slippa få nya grannar alltför nära. Vägen till Albråten gick på den tiden förbi Orrhöjden (Ture Anders hus) och sandstranden. När Lydéns och Lindqvists etablerade sig på udden byggdes också den nuvarande vägen med nedfart vid Lindströms

När Riborgs son Våge var 34 år träffade han Evy. Hon genomgick en stressig period i Stockholm och behövde byta miljö. Riborg var mycket gästfri och hade ofta folk boende hos sig. Den som förmedlade kontakten mellan Riborg och Evy var Elsa Hallgren, en gång vävelev hos "fastrarna" Fjaestad och som blev kvar i Rackstad. Våge bjöd med Evy till en av de många fester som ägde rum hos den nya generationen väverskor i Rackstad: Greta Nileus och Gerd Akre (Göran). Så blev Våge och Evy ett par.

Per delade många intressen med sin far. Våge fiskade: ål, laxöring osv. Under sin uppväxt inspirerades han mycket av Ture Ander, som gärna både jagade och fiskade. Per minns hur noggrant Våge spände upp och lagade fiskenäten i vardagsrummet. Tillsammans åkte Våge och Per skidor. En vanlig tur var från Albråten till slalombackens topp och tillbaka. Med mamma gick han ofta till Hagen för att hämta mjölk eller till posthuset för att se om brevbäraren lagt in någon post i deras fack.

Liksom sin far gick Per de fyra första åren i Rackstadskolan. Klasserna var hopslagna i klass 1 och 2 resp. 3 och 4. Per hade ett tjugotal elever i sin klass, bl a Monika Fjaestad. Upptagnings

Våge på
Albråten

området var hela trakten runt sjön och barnen hämtades med skolbuss. Resan kostade 25 öre och det hände att 25-öringen försvann till godis, men man fick åka med ändå minns Per. I klass 3-4 hade Per Teodor Tobiasson. En lärare man hade respekt för. Det hände att man fick låna hans boxhandskar på rasten. En dramatisk höjdpunkt var den dag lärarinnan i klass 1-2 och Teodor kom ihop sig om vilken klass skulle äta först och dispyten mynnade ut i att Teodor kastade en vattenkanna på dörren. Våge påstod, minns Per, att Teodors farfar var en av de sista slavfraktarna. På Våges tid fanns ingen skolbuss och när det var dags att läsa vidare inne i Arvika var han inackorderad i ett hushåll.

Pers jämnåriga var Johan Silvé, Kjell Skoglund, Tore Gärtner och Monika "Mocki" Fjaestad. Och brodern Jens förstås. När hösten kom och hus och trädgårdar stod tomma var det härligt att palla äpplen och ta sig in i barnkolonien via gymnastikhallen. Det hände att man var på kolonien även under sommaren för att spela fotboll – eller som en gång smyga dit med Våges mynningsladdade pistol och fyra av mot en husvägg. Och sen springa!

Våges främsta lekkamrat i barndomen var Edvin Persman på Hùratorpet, bror till kerami-

kern Gustaf. Våge har berättat att Edvin och han i 7-8 årsålderna spikade ihop en flotte, men så bristfälligt att den gick isär i vattnet. Edvin sprang hem i förskräckelse. Våge reagerade med att springa upp på vinden och samla ihop tobak och rulla in i ett tidningspapper.

Per minns att det sociala livet var välutvecklat. Det var fest varje helg och som barn gillade man det eftersom det gav goda möjligheter att t ex under borden hitta godsaker. Störst var kräftfestandet. Det fanns mycket kräftor då. Efter första vittjningen eldades det under tvättgrytan och en första omgång kräftor kokades och åts. Man fiskade kräftor in i september och hade kräftor i sump nere vid sjön. Vid kräftorna kom de första gästerna dan innan. En välkänd gäst på 60-talet var Alf Hambe, som var god vän med Kjell och Birgitta Olsson som hyrde hos Albråten. Alla tre var lärare och det kom som regel ytterligare folk från Göteborg.

Riborg hade dött 1952 och Våges syster Jonni fanns i Australien. Där hade hon en ny familj med greken Platon Kiriakides. Hon trivdes troligen inget vidare i Australien, tror Per, och hon som skapat sig ett namn som keramiker i Sverige (representerad på Nationamuseum bl a) slutade med keramiken.

Ur artikel i Dagens Nyheter 18 oktober 1943:

I grannskapet ligger ett brunt hus, som är Riborg och Jonni Böving-Albråten's keramiska ateljé, och den mycket mörka flickan med potatishackan i landet är den utövande konstnären för närvarande, husets dotter Jonni.

– Nej, ugnen är inte i gång idag, säger Jonni Böving. Det vore livsfarligt att bränna i den annat än på vintern, för den ligger mitt inne i huset och sprider den mest infernaliska hetta som tänkas kan, och det gäller att passa på sig och ugnen. Varsågod och kom in och titta, redaktörn!

Och vi tittar. I röd tegelsten reser sig ugnen ända upp till taket och går ner genom golvet en bra bit. Man bränner i två våningar, och ugnens tillslutning går så till att man murar igen den med dubbla lager stenplattor. Sedan jätteugnen brunnit i tolv timmar och konsumerat mellan 1,5 och 2 kubikmeter prima björkved, så tätas eldstad och draglucka med murbruk, och avkyllningen får äga rum under tre dygn. Spänningen är därför ganska feberhet, murbruket knackas bort och plattorna tas ner, för med ugnen stora volym och bränslemängden kan man bara ha råd att bränna fyra gånger var vinter, och det blir en hård ekonomisk törn, om det skulle misslyckas en gång. Ja, misslyckas det, får man väl börja bränna böckling, säger fröken Böving trankilt och visar mot en väderbiten röklådan på en jordhög i trädgården.

BRITT THEGERSTRÖMS RACKSTAD

På försommaren 1947 flyttade Britt Thegerströms familj till Rackstad efter att ha köpt gården av Ragnar Johansson, stor tomtägare i Rackstad. Britt hade inte varit direkt entusiastisk. Hon hade sitt sommarparadis i Högerud, en gård som farfar dessvärre sålt. Farfar Daniel Jonas, kolonialvaruhandlare i Arvika sedan 1900, hade inte fattat att platsen betydde så mycket för Britt och köpte som tröst loss en bit tomt i Hungvik efter att den unga Britt talat ut med honom. Men det kom att bli Rackstad för Britt.

Fast hon kände ju inga i Rackstad. Det blev dock bättre; En dag hade hon varit nere vid sjön och fått en uppenbarelse: Våge Albråten – en grekisk gud tyckte Britt. “Jag förlåter er”, sade hon då till sina föräldrar, berättar hon med ett skratt.

Britts mamma trivdes från första stund – hon älskade att bo på landet – och för pappa Sven var pendelavståndet till Arvika

överkomligt. Där fortsatte han – litet motvilligt – sin fars kolonialvaruaffär. Helst hade han velat bli kock. Nu fick han kompensera det med att laga mat vid bridgekvällarna. Britts mamma inrättade sig bra med trädgårdsland, får, getter, gäss och höns och lyckades stegvis övertala sin make Sven att vara kvar den varma hösten. Först över Mårten och sen också ha gåsmiddag därute och så blev de Rackstadbor.

Britt ville bli språklärare och måste då läsa latin i gymnasiet. Det gick inte i Arvika och Karlstad lockade inte. Det blev Lyceum för flickor på Östermalm i Stockholm och småningom fortsatta studier på Stockholms högskola. 1956 dog hennes far och Britt sökte sig tillbaka 1958 för att bo med sin mamma. Att få arbete som språklärare var inget problem. Rektor Inglander tog emot henne med öppna armar. Från och med nu blev Britt Rackstadbo på heltid. Och skulle så förbli, trots att hon bara tänkt sig ett läsår på läroverket.

Sommaren Rackstad 1947 var spännande för en ung flicka. Närmsta grannhuset, den grå stugan (Övre Nerstugan) var under året uthyrt till en mor med två barn. Dit kom män i taxi på besök medan yngsta dottern klev av skolbussen och fick vänta i posthuset på att det skulle vara fritt att komma hem.

Det lilla posthuset utanför Sal var en samlingspunkt. Britt minns hur Fritz Lindström brukade stå och titta ut över nejden, kanske i sällskap med Bosse Fjaestad, i väntan på posten, som hade ganska ungefärliga ankomsttider. Säkert såg hon närmast grannarna Alfhild i Sal och Valfrid Där framme hämta ut sin post.

Thegerströms var inte de första Arvikaborna som sökte sig ut till Rackstad. Bryggarmästaren Ivar Lydén och Lindqvists med Kontantaffären fanns där. Mest umgicks Thegerströms med Nyströms på Hagen och familjen Ander, vars yngsta son Britt var klasskamrat med.

Midsommar firades nere hos Fjaestads. Bosse var så trevlig att prata med. Närmaste grannen neråt sjön var barnkolonin. Barn från Karlstad kom i två omgångar. Och det var roligt att se och höra dem leka och bada! Men så var det också utmärkta ledare och pli på ungarna, tilläggar Britt..

Det finns saker Britt ångrar. Inte att hon inte efter pensionen flyttade till London eller Lofoten, som hon ibland drömde om. Vad hon ångrar är att hon rev ett antal ekonomibyggnader på tomten. Logen, byggd på 30-talet, behövde nytt spåntak och det tyckte hon sig inte ha råd med utan satte in en annons om att loge fanns att riva. Så åkte också hönshuset samma väg. Kvar blev bara en rest av stallet. Grannarna kunde inte alls förstå varför. Och Britt tycker så här efteråt att det var det dummaste hon gjort. Småningom byggde hon en friggebod på det gamla hönshusets grund.

Och för sin ålderdom har hon sedan några år tillbaka byggt ett fristående lättstädat hus i ett plan på tomten.

Ur en intervju hösten 2014. Britt föddes 1929 i Arvika och dog 2023.

SVEN ÅKE LARSON BÖRJADE SKOLAN 1948 NÅGRA MINNEN FRÅN SKOLGÅNGEN I RACKSTAD SKOLA.

Jag och ett femtontal barn började i "småskolan" i Rackstad skola, 1948. Min lärarinna var "fröken" Ester Johansson som undervisade de två första åren. Hon luktade gott, var "snäll" och var väldigt noga med att alla såg snygga och rena ut när vi kom till skolan. Hon synade våra händer för att se om vi var smutsiga när vi kom till skolan på morgonen. För att ingen skulle bli utpekad gällde detta samtliga. På den tiden fanns det tramporgel i alla skolsalar så dagen började alltid med en psalm. "Tryggare kan ingen vara" var en vanlig inledning. Fröken bodde tidigare i en liten lägenhet på skolans andra våning men byggde så småningom ett litet modernt hus med perspektivfönster ej långt från skolan. Hon var gift med Johansson som man inte såg röken av men som var filatelist och hade en anseelig samling frimärken ordnade i album på ett snyggt sätt hemma. Visserligen hade man en aning om Johansson utifrån det fotografi som fröken hade på en chiffonjé men som sagt han var folkskollärare i Karlstad och således hemma endast över helger. Han var en välkammad karl i mörk kostym. Johansson hade en Ford V8 med lucka baktill. I den kunde en extra sittplats ordnas eller plats för bagage. Fröken och Johansson hade ett barn som hette Mats som var fem år äldre än jag själv men jämngammal med min bror. Mats kunde ibland olovligen förevisa pappans frimärkssamling. Vi förstod då att våra egna samlingar egentligen hade långt till fulländning. Bl.a. var de tejprensor som våra frimärken var

fastsatta med förkastliga eftersom frimärkena satt som gjutna och obönhörligen förstörde frimärkena. Man skulle ha speciella fastsättare! Jag förstod också att Helvetia var liktydigt med Schweiz, att man hade Magiar Kir Posta i Ungern och att man hade Markka i Finland. Efter hand som intresset växte gick jag med i Ahrenmarks frimärksklubb där all nödvändig rekvisita var till salu. Jag har fortfarande samlingen kvar.

Småskolans sal låg i västra delen av skolhusets nedre plan. Skolsalen angränsade till korridoren som löpte längs med husets norra sida. Från korridoren kunde man dessutom nå Storskolan, dvs de högre klassernas skolsal som var större än Småskolans och där många klasser rymdes.

Om man blev nödig fick man gå på dass. Det låg i en uthuslänga i borte delen av skolgården och bestod av ett par fjöl i rad. Jag höll mig tills jag kom hem. Det fick jag göra sex dagar i veckan eftersom det var skola även på lördagarna.

Vi som gick i småskolan fick ha syslöjd där vi lärde oss att sy korsstygn. Bl.a. kunde man få namna sin gymnastikpåse. Till lunchrasten hade våra mödrar skickat med en glasflaska med mjölk. Den hade patentkork, dvs en kork av porslin med en gum mipackning som gick att snäppa fast över flaskans hals så den höll tätt. Till mjölken följde vanligtvis ett par smörgåsar med pålägg. Pålägget kunde vara ost men också falukorv eller stekt ägg.

Lunchen intogs på väggfasta, med lackfärg gråmålade bänkar i korridoren. Under vår och höst kunde det hända att vi satte oss på någon timmervälta för att äta. Vi var en salig blandning av ungar. Upptagningsområdet sträckte sig till Perserud i norr där skolan hade fått stänga pga litet elevunderlag. Några av våra skolkamrater var sjukliga. Bland annat hade några barn epilepsi och kunde få oväntade och dramatiska anfall med kramper som följd. Andra barn kom från familjer med dåligt rykte där supandet inte var främmande.

Fröken och magistern som hade hand om Storskolan verkade inte komma allt för bra överens. En slags väpnad neutralitet. Magistern som hette Teodor Thobiasson hade glasögon och det ryktades att han hade varit boxare i yngre dagar. Han bodde i lärarbostaden tillsammans med hustrun Gunborg i borte delen av skolgården och kunde snabbt kalla in sina adepter till lektion när han klev ut från farstun och blåste i en visselpipa. Barnen hette Gunnel och Bengt, båda äldre än jag själv. Det fanns också en äldre syster som jag inte har något minne av, liksom ett sladdbarn, en lintott som hette Ulf. Bengt var idrottsintresserad, duktig i fotboll och blev lärare i Gunnarskog men dog ung. Gunnel tror jag bosatte sig i Stockholms-trakten.

Efter två år i småskolan var det dags för Storskolan. Där rymdes årskurs 3 t.o.m. 6. Att ha fyra årskurser samtidigt var naturligtvis ett konststycke för en lärare. Många timmar spenderades därför

Klass 1 1948. Nils Olofsson längst till vänster, artikelförfattaren Sven Åke Larson 4:a från vänster och Peter Schröder 6:a från vänster bakom Leif Nyqvist (som bodde på Hagen hos Kalle och Märta Nyström i många år).

Andra klass 1949: Överst lärarinnan Ester Johansson. Övre raden från vänster: Tor-Björn? (Kurt-Åke??) Skoglund, Per-Åke Claesson, Ingemar Gryth, Sven-Inge Skoglund, Stig Carlsson, Ored Görän, Bo Holmblad?, Hans Flodén, Ulf Gustafsson, Sven Åke Larson, Nils Olofsson, Weine Wallin. Nedre Raden från vänster: Märta Carlsson, Ann Schröder, Anita?.....?, Inger Ståhl, Ulla-Britt Hill, Irene... (bodde nog på bruket/Kvarnstugan), Laila Wallberg

på "ritning", dvs. teckning. Här flödade fantasin rejält. Bilar och krigsscener tog form. Djävulska maskiner konstruerades i syfte att förverkligas vid eftermiddagens och kvällens strider med ärtrör och fäktningsattiraljer. Allt förklarades för den av övriga elever som visade intresse och ville höra på. Av de två år jag tillbringade i Storskolan måste jag ha haft ca. 50 % teckning! (Kanske en svag överdrift men det är som jag kommer ihåg det.) I ena hörnet av salen fanns ett kabinett med glasväggar. Där fanns den rekvizita som skulle användas i de naturvetenskapliga delarna av undervisningen. Jag såg aldrig att magistern öppnade skåpet. Där fanns en liten jävel som skulle hoppa med hjälp av statisk elektricitet (förstod jag senare). Där fanns också andra modeller där elektriska blixtrar kunde demonstreras, ebonitstav, etc.

Magistern gnuggade företrädesvis de äldre eleverna med historia, matematik och rättstavning. De flesta skulle vidare till Centralskolan i Arvika efter att ha gått 6:e årskursen i Rackstad. Det fanns också en chans för hågade att hoppa av efter 4:e året och börja i realskolans 5-åriga utbildning i Arvika eller efter 6:e året och gå 4-årig realskola.

Att hamna på realskolan i Arvika efter 4 år i Rackstad skola var naturligtvis inget annat än en chock! Timmar av teckning byttes ett tu tre mot främmande språk, grammatik och ekvationer. Samma chock måste ha drabbat andra byskoleelever och förklarade kanske det stora antalet kvarsittningar i realskolan. Gamla klasskamrater försvann, ersattes med nya, men dök upp igen!

I klass fyra dök en askulterande lärarkandidat upp under en kort period. Han hette Hagbacken.

Det var en tid när vi gnuggades på multiplikationstabellen, Jag traggade den hemma och blev specialist på 7:ans tabell. När det var dags för läxförhör gav mig Hagbacken frågan om jag kunde räkna upp just 7:ans tabell. Det gick som ett rinnande vatten.

Hagbacken sa då att jag var överkvalificerad och kunde sätta mig ner. Jag var osäker på vad detta betydde men förstod att det måste vara positivt eftersom jag kunnat svara. Väl hemma frågade jag vad "överkvalificerad" betydde och blev mycket nöjd med svaret. Jag är fortfarande en överdängare på 7:ans tabell.

I Storskolan hade vi gymnastik i gymnastiksalen en trappa upp. Den låg i direkt anslutning till träslöjdsalen. Vi kunde byta om och lägga kläderna på hyvelbänkarna när det var dags för inomhusgymnastik. Den bestod av hopp över plint, klättra i rep, valvstupstående och hänga upp och ner på ribbsteget på väggen. Ibland gick vi balansgång på bommen som kunde hissas ner från taket. Utomhusaktiviteter kunde vara 60 meter löpning ute på landsvägen men också skidutflykt till Kalldalen som låg bakom skolan på lagom avstånd. Där fanns en uthuggen störtloppsbana. Den var smal men upplevdes oerhört brant (med tanke på kabelbindningar och träskidor). Trädgårdskunskap hade vi också. Det skedde under våren och innebar att vi skulle rensa magisterns grönsaksland från ogräs.

Vi avancerade så småningom till träslöjdsstadiet. I träslöjden gjorde man äggställ, tavlor med figursågad indian och cowboy, tidningsställ och mycket annat. Ritningarna kom från Näs slöjdseminarium i Lerums kommun i Västergötland. Virket låg på tork på vinden dit man fick gå via en

brant trappa och hämta materialet när man bestämt sig för vilket alster man skulle ge sig in på. Ofta varade det man bestämt sig för Storskolan ut! Slöjdläraren kom från Arvika när det var dags. Han hade en Ford Anglia och var hård i nyporna.

En gång bestämde några grabbar att de skulle tillverka en pipa. Detta utan slöjdlärens vetskap. Det blev en synnerligen grovt tillyxad sak som knappast hade någon funktion. Hur som helst skulle den provas så vi var några stycken som gick ut i "Holmskogen", dvs skogsbeståndet intill skolan, samlade lite fjolårsgräs och tände på med de tändstickor någon hade med sig. Det var ingen succé! Ryktet om provrökningen spred sig snart för att till sist nå slöjdläraren. Förhör hölls och det var bara att krypa till korset! Straff skulle utmätas. Slöjdläraren gav oss två alternativ. Det ena var en anmälan till överlärare Näss i Arvika, det andra var ett kok stryk. Överlärare Näss var en figur av vilken vi endast kunde fantisera om. Ingen av oss hade sett honom utan bara hört att han fanns till. Kunde han ha något att göra med ritningarna som slöjdläraren hade? Det stod ju Näs på dem. Hur som helst, förmodligen en figur med oerhörd makt, någon i stil med påven? Det hördes ju, överlärare Näss! Vi valde förstås alternativ två som vi kände bättre till och där allt skulle vara glömt därefter. Så var det dags. Syndabockarna fick ställa sig på led vid gymnastikdörren. En efter en kallades in. Dörren stängdes och efter en stund kom syndaren ut. De flesta snyftande, de hårdaste och strykvanaste med mer oberörd minnen med blossande kinder. Så blev det min tur. Jag fick frågan om jag tänkte göra om vad jag gjort, vilket jag nekade till. Ti-

ondels sekund efteråt kom slaget mot huvudet. Jag golvades inte vilket jag senare förstod att andra gjort. Troligen slog läraren olika hårt beroende på tycke och smak!

I Storskolan fick vi en ny kamrat. Han hette Gunnar och kom från Stordalen. Stället låg några kilometer väster om Rackstad och hade ingen vägförbindelse med Rackstad. Skolmyndigheten hade bestämt att det var lämpligt att han gick i Rackstad skola. Detta innebar att Gunnar fick gå genom skogen till skolan varje dag året runt. Gunnar bodde i en liten stuga tillsammans med sin mor som var blind. Själv hade Gunnar ett handikapp, hans vänstra hand bestod av en oformlig klump. Jag förstod aldrig om han var född på detta sätt eller om en olycka hade gjort att han mist sin hand. Gunnar var en gladlynt gosse som var rapp i munnen och snabb med att hitta på hyss. Han var en snäll kamrat och omtyckt av andra elever.

En dag band Gunnar och andra några plåtburkar i snöre efter slöjdlärarens Ford. Vi var alla spända hur det skulle avlöpa. Läraren märkte inte detta utan startade men bromsade in efter ett trettiotal meter. Han klev ur, gick med bestämda steg in på skolgården och slog till Gunnar. Han var ju stryktålig och förutsattes vara den skyldige. Gunnar fick mycket stryk i skolan. Jag träffade Gunnar många år senare på en bokhandel i Göteborg. Han var i bedrövligt skick och sjuk. Han kände sig generad och flackade med blicken då jag kände igen honom. Jag försökte därefter kontakta honom men misslyckades. Gunnar finns nog inte mer.

I vår familj fanns foxterriern "Plutten". Han var egentligen min systers hund men inordnade

sig aldrig i något av människan skapat system. Plutten gick ofta lös och var rymningsbenägen när någon tik löpte i omgivningen. Till omgivningen räknades ett enormt område som sträckte sig så långt som till Arvika. Plutten älskade att vara med barn och leka. Därför hände det att han tog sällskap med mig till skolan där det fanns gott om barn, detta till mina skolkamraters förtjusning. Han blev därför inlockad i klassrummet under raster och stod där mellan bänkraderna när magistern dök upp. Han blev då utvisad och uppmanad att gå hem. Det senare var okontrollerbart såvida han inte fick ledsagare. Även realskolan i Arvika där min äldre bror gick fick besök av Plutten. Här fick Plutten än större publik. Han var vida berest. Bl.a. försvann han i flera dagar varefter det dök upp en annons i tidningen om en hund med Pluttens karaktärsdrag som var tillvaratagen i Kil! Det var Plutten. Sannolikt hade han tagit tåget från Arvika till Kil tillsammans med några ungdomar. Han var också en rikskändis. Genom att ha blandat sig in i tätklungan av cyklister under cykel-SM i Arvika under sent 40-tal åstadkom han stor förödelse. Hela klungan stod på näsan! Rubriken löd: "Terrier förstörde cykel-SM".

Ibland uppstod såklart konflikter mellan eleverna i Rackstad. Om det var bråk och magister Tobiasson såg detta hämtade han gärna två par boxhandskar. En boxningsring markerades på skolgården och bråkstakarna fick göra upp i ringen. Magistern var domare. Ofta slutade det hela med oavgjort eller poängseger. Jag kan inte minnas att någon vann på knock out! Själv kom jag i dispyt med en elev från Perserud. Vi brottades på lunchrasten. Han blev till sist uppgiven och sprang bort

från skolan för att ta sig hem till Perserud efter att jag jagat honom en sträcka. När lektionen började frågade magistern förstas var han var. Vi förklarade då att han var på väg hem! Orsaken blev aldrig utredd.

När vi gick i Storskolan hade fröken Johansson flyttat till sitt nybyggda hus sedan länge. Det innebar att hennes förra lägenhet stod ledig. Här inrymdes nu en matsal där "tant Signe på Lellåsen" regerade. Tant Signe delade ut maten som kom färdiglagad från ett centralt kök i Arvika. Maten kördes ut med förmiddagsbussen från Arvika och kom i en kistliknande, brun, stor playwoodlåda med handtag på. Två elever avdelades för att med en tvåhjulig kärra hämta lådan vid Rackstad korsväg – "Korset". Proceduren upprepades efter lunch då lådan skickades tillbaka med tomma fat. Efter några år så ersattes lådan med "hemlagad" mat av tant Signe. Det blev säkert aptitligare.

Starkast i skolan var Sven-Inge. Han var stor för sin ålder och oerhört stark i nyporna. Det var tur att han var så snäll. Han log gärna. När man fastnade i hans grepp bad man snällt att han skulle släppa vilket han gjorde.

Denna tid var det också dags för hälsovård i skolan. Man vaccinerades och vid några tillfällen kom en skolsköterska med fiskleverolja som vi skulle svälja. Det gick skrämmande historier om hur illa denna olja skulle smaka innan vi fick den. Vaccinering skedde i gymnastiksalen.

Det var brist på papper nu så här strax efter kriget och det ordnades därför med s.k. pappersinsamling. Man betalade för insamlat papper och reste omkring med lastbil

för att göra uppköpen. Hemma prenumererade man på Allers och såväl Allers som Arvika Nyheter buntades ihop med snören och drogs på vagn till planen utanför skolan dit pappersinsamlingsbilen kom en bestämd tid annonserad i Arvika Nyheter. Papperet vägdes och kontant utbetalning skedde. Det var den tidens fickpengar.

Sommarloven tillbringades med bad på Sandstaberget, cykling, ärtkrig och fäktning med enbuskevidjor vid Mosågen bl.a. tillsammans med bl.a. kamraterna Nils, Ored och Stig. Populärt var också fotboll på nyslagna stubbåkrar. Denna gren innebar ett visst spänningsmoment eftersom den markägande bonden kunde jaga oss. Orsaken var att höet från hässjorna kasade ner då bollen träffade dessa. Ett annat spänningsmoment var utlagda plånböcker eller tårtkartonger fastbundna med snöre. Lyckan var stor när någon chaufför med grusbil från Gunnarskog bromsade in för att plocka upp plånboken men blev snuvad på konfekten när vi drog in den med snöret i buskarna. Vi blev då jagade, men i terräng vi väl kände till och likt gerillasoldater kunde vi lätt skaka av oss förföljaren.

En händelse minns jag tydligt. Vi var några kamrater som var ute och cyklade. När vi var framme vid Bäckebacken (backen där vägen korsar tillflödet till Viksälven i nedre Rackstad) såg vi något vid Korset vi inte hade skådat tidigare. Postlådan som var placerad där flög omkring i luften tillsammans med allsköns bråte i en mäktig virvelvind. Grenar och löv tillsammans med brevörsändelser stod som en kvast i skyn. Virvelvinden fortsatte sedan ut över fältet intill Göranssons stuga och försvann. Hemma fick jag veta vad jag sett. Tänk, en tornado i Rackstad!

Jag minns också när min äldre bror kom hem efter att ha lekt med några kamrater vid Myrberget. De hade då sett en konstig katt med tofsar på öronen som satt och väste i ett träd!

Sommarlovet avslutades med kräftfiske. På den tiden fanns det flodkräftor i Racken och dess utflöde i Viksälven. Vi kunde ibland håva upp 2-300 kräftor. På håvarna sattes en agn av gammalt kasserat kött från Westergrens affär vid Korset.

Vinterloven innebar skridskoåkning på Viksälvens is på s.k. ¼-rör dvs skridskor som skulle vevas fast framtill genom en klämanordning och dras fast med läderremmar över vristen. Det dröjde kort stund innan skridskorna hängde och slängde i remmarna runt foten och dessutom hade den förbannade veven försvunnit! Den senare var av metall och frös fast på våta fingrar när man skulle justera skridskorna. Andra aktiviteter var kälk- och bob-åkning, skidor, snöbollskrig och snögrottebyggen. Speciellt halt kunde det bli i backen söder om skolan där man kunde sätta av från Björkbacka på back-

krönet, där också mina lek-kamrater Peter och Ann bodde, och så småningom glida hela vägen till Korset. Min kompis Stig som bodde nära backen

skaffade fram en stor reklamskylt i plåt från en nedlagd butik som varit i familjens ägo. Jag tror det stod Englebert på den men jag är osäker på vad den gjorde reklam för. Saken var den att plåten åstadkom liten friktion mot isbelagda ytor och var därför ett utmärkt transportmedel på en isig väg. Dock saknades styrning. De vassa hörnen kunde dessutom ta tag i den hårda snön i väggkanten när vi åkte nedför backen och få hela plåten att rotera våldsamt. Plåten rymde många barn. Vi lyckades på så sätt med hiskelig fart glida hela vägen från Björkbacka till skolan ofta med ett antal tappade barn på vägen. Gud ske lov var bilar inte lika vanliga då som nu men inte heller grusade vägar! Spark var ett vanligt transportmedel. (Jag minns vintrar då Gunnarskogsvägen var isbelagd och så hal att det gick att åka skridskor på vägen från Solhem till Korset i Rackstad, dvs flera hundra meter.)

Fritt nedtecknat sommaren 2014

RACKSTADSKOLAN. MINNESBILDER AV TOMAS ANDERSSON

Tomas gick i första, tredje och fjärde klass i Rackstadskolan. Ettan och tvåan var i samma klassrum och trean och fyran i det andra. Andra klass gick Tomas på Agnetebergsskolan tillsammans med Tomas Fjäll, Jan Westlund och några flickor. Hans lärarinna i ettan, Ester Johansson, hade gått i pension och man misslyckades med att hitta en ny lärare. Till trean kom Tomas tillbaka till Rackstadskolan och Teodor Tobiasson. Honom hade också Tomas pappa Ingemar haft.

– Teodor var väldigt snäll, men hade humör och kunde brusa upp. Det kanske behövdes ibland. Och så var han väldigt idrottsintresserad. Vi kunde fråga honom under en historiektion om vi inte kunde gå ut och spela fotboll eftersom det var så fint väder. Då titta han på klockan och så sa han “Det gör vi allt”. Han var boxare och hade sina boxhandskar i skolan. Ibland var han och hämta dom och så fick dom som ville boxas låna dem Jag kommer ihåg när Stellan Göransson, som var vältränad, skulle boxas med Hasse Kling från Rackstadtorpet. Stellan slog till Hasse så att han sprang hem och grät. Han kom inte tillbaka mer den dagen. Teodor tyckte att Hasse fick skylla sig själv.

Signe på Lillåsen hade hand om skolmaten. Den kom färdiglagad med Gunnarskogsbussen någon gång mellan 9 och 10 på förmiddan. Två elever var alltid avdelade att gå ner med en dragkärra ner till korset och hämta den stora fodrade trälådan. Sen värmdes Signe maten.

– Signe frågade en gång Kjell Skoglund, som då gick i Ettan om han ville ha mer potatis. “Nej, men om det finns joläpple så kan jag ta”

Den legendariske DN-illustratören Birger Lundquist besökte ibland Rackstad. 1945 var han i Rackstadskolan och tecknade av elever,

IDROTT I RACKSTAD: RASK

NILS OLOFSSON

Nils har med stöd av Peter Schröder och Sven Åke Larson erinrat sig 50-talets idrottande, där mycket handlade om RASK

RASK, stod ursprungligen för "Rackstad allmänna skridsko-klubb" och etablerades någon gång kring 1953.

Bakgrund

Peter Schröder hade börjat åka "skøyter", med AIS inne i Arvika och intresserade Sven Åke Larson och Nils Olofsson att också börja. Vi fick låna hastighetsskridskor av AIS och var med på träningar som de ordnade, på hösten på högt belägna tjärnar i Älgå finnskog, senare på spolade banor på gamla Viksvallen. Men att ta sig in från Rackstad för att träna var inte alltid så lätt, därför ordnade vi egna banor på tjärnarna runt Racken och när det blivit is där också på Racken. Det blev mycket skottande när snön kommit för att kunna träna. Här någonstans föddes tanken att starta en egen skridskoklubb som vi då gav det fyndiga namnet RASK.

De första åren

För att få lite ordning på det hela hade vi en styrelse. Pengar ordnade vi med "amerikanska lotterier" där medlemmarna fick sälja lotter, ofta till familjen och grannar. Vi hade också startavgifter i de tävlingar vi ordnade och medlemsavgifter. Medlemskort fotokopierade vi först själva fram innan vi så småningom fick dem tryckta. Ett klubbmärke skulle vi också ha och ambitionen var att det skulle ha Rackens profil, men det blev andra varianter som vi tog fram i s.k. linoleumtryck, bl.a. en skridsko invävd i namnet RASK.

En egen klubblokal ordnade vi också, det blev i Sven Åkes föräldrars hönsbarnhus, som vi fick disponera. Först måste vi dock skotta ut kvarvarande dynga och fräscha upp det med gamla trasmattor och annat. Där hade vi styrelsemöten och klubbmöten i början.

Verksamheten växer

Efterhand utökades verksamheten med skidtävlingar på vintern och fotboll på sommaren. Det verkliga lyftet blev när vi någon gång kring 1955-56 fick låna gymnastiksalen i Rackstads skolhus och kunde skaffa ett pingisbord. Där hade vi också gymnastik och träning och en kort period även boxning innan det blev lite väl mycket allvar så vi fick sluta med den aktiviteten.

Vi ordnade ganska omfattande pingisturneringar med som mest ett 20-tal deltagare i fyra olika divisioner. På sommarhalvåret hade vi terränglöpnings- och friidrotts tävlingar med olika grenar. De tävlande delades in i två eller tre olika åldersgrupper, ofta med ett 20-tal deltagare totalt.

Inspirerade av "Kyrkviken runt" ordnade vi också "Rackstad runt". En simtävling med start från Albråtsberget ut till en flotta ordnades också i slutet av 50-talet.

Ibland, när intresse fanns bland tjejerna, hade vi också speciella tjejklasser. Verksamheten nådde nog sin topp 1957-58. RASK hade då 50 betalande medlemmar och årsfesten lockade 43 betalande deltagare. Medlemmarna kom framförallt från Rackstad, Holm och Stålsberga, men även några

från Perserud och Arvika.

Fortsättningen

Som framgått vidgades verksamheten till flera olika sporter vilket gjorde att namnet RASK alltmer fick innebörden "Rackstad allmänna sportklubb" eftersom så många olika sportgrenar utövades. Skridskon utövades mest av Peter och Sven Åke och inte minst Sten-Erik Karlsson som blev den mest framgångsrike skridskoåkaren och en period tillhörde den svenska eliten.

Under de sista åren av 1950-talet tog successivt yngre krafter över och skötte föreningen, innan verksamheten så småningom avtog och slutade helt någon gång under 1960-talet

Tidigare sportverksamhet i Rackstad

RASK hade en föregångare som förmodligen startades någon gång på 1930-talet och hette "Rackstad Sportklubb". Den var inriktad på fotboll. Bland spelarna har vi förstått att Tord Schröder och Gunnar Wästlund fanns och senare även Bengt Tobiasson. Man spelade nog aldrig i någon serie utan mest vänskapsmatcher mot liknande lag från andra byar. "Hemmaplan" var en stubbåker vid Öststuga i Stålsberga

IDROTTE I ÖVRE RACKSTAD

En sommarlördag samlas Bo Schröder, Tomas Andersson, Jan och Lennart Wettmark för att försöka minnas barndomens idrottande i Rackstad.

“Vi hade olympiader med medaljer som var klippta i guldpaper.” I Övre Rackstad fanns det många barnfamiljer på 50-talet. Särskilt på Gärdet. Bo “Tittin” Schröder minns. Och minns hur Ulla Johansson “alltid” vann i längdhopp och tror att det berodde på att hennes pappa Axel mätte.

Det tävlades mycket i Rackstad. Barnen öster om vägen ner till Andersviken var en konstellation, Cometerna, som tävlade mot västsidas lag, IK Stjärnan. (först Röda Stjärnan, innan en högersinnad förälder invände mot det opassande namnet) Vi tävlade i friidrott och i fotboll; Sprang korta, mellanlånga och långa banan, tillverkade spjuten ur skogen, gjorde hoppgröpar och höjdhopp-

ställningar.

I en liten anteckningsbok finns en rad resultat samlade. 26 juli möttes Cometerna och Röda Stjärnan och Cometerna segrade med 80 p mot 73. Bästa poängplockare var Bengt Sundström, Janne Skoglund, Bo Schröder och Jan-Erik Höglund. Färre poäng tog Kjell Sevesten, Ulla Johansson, Lennart Wettmark, Tomas Andersson och Hans Andersson. Och Ulla Johansson vann höjd! I Övre Rackstadmästerskapet samma år var Ulla uppenbarligen inte med för där vann Bengt.

Tittin var klasskamrat med Carl-Olof By, som hade sommarstuga i Bosebyn. Det ledde till att Övre

Rackstad (ÖRIK) mötte Bosebyn i fotboll och friidrott sommaren 1958. Bosebyn vann med 4-3 i fotboll, men ÖRIK tog klar revansch i friidrott. Grenarna var 400 m, kula, längd, sprintning, spjut, höjd, häck, stav, tresteg, maraton och stafett. Och en historia berättas om hur Rackstad vann en match genom att lägga till simning och på det viset vinna, eftersom det var så kallt i vattnet att ingen från Bosebyn ville simma - utom Carla By. Trippelseger för ÖRIK. Trots att en irriterad (?) Carla försökte sabotera rackstadsimmarna genom att dra dem i benen, minns Tittin. Några fler möten mot Bosebyn finns inte noterade i anteckningsboken, Andra motståndare var Nedre Rackstad,

som hade hemmaplan på skolan. I Perserud verkar det inte ha botten några tävlingsorienterade barn, efter vad sällskapet runt bordet kunde minnas. Litet mera informellt spelades fotboll mot barnen på barnkolonien på Kampudden. Dessutom kikade man gärna på flickorna där, erkänner Tomas.

1958 kan man se att RASK, med spelare från Övre och Nedre Rackstad, Stålsberga och Arvika, deltog i en serie som troligen Arvika Nyheter anordnade. RASK vann mot Edane 19 juli, men förlorade klart mot Eda, Hillringsberg, Arvika FF och Jössefors. Bengt minns särskilt matchen mot Eda på Älvsåsen i Eda. Hur tar man sig dit? Schröders speditiönsfirma får - ovetande - stå med lastbil och körkortlös lagmedlem kör. RASK förlorade 3-0. Det spelades matcher också andra år; Tomas minns särskilt en match

i Edane, dit man cyklade och kom fram alldeles utslitna (och förlorade?) Det hände också att RASK spelade förmatcher till AFF:s eller ABK:s matcher och utsattes för fotbollspublikens kritiska blickar. Alla i RASK var inte fullfjädrade fotbollsspelare och det kunde vara läskigt att nicka en hård höjdboll.

På Gärdet spelades fotboll på två olika gårdarna. Så småningom tillkom Hällevalla, ett gårde som låg längs Hurravägen och som Skoglunds ägde, som ny arena. Tomas frågade om den gula masonitglasskiosk som länge stått lagrad av Glaciär i Thegerströms uthus kunde flyttas till Hällevalla. En bänk som Kalle Nyström sen satt på varje match, snickrades och genom intäkterna från ett 50 öreslotteri kunde målen förses med hönsnät. Gubbmatcherna som börjat spelas på Gärdet spelades nu även på Hällevalla.

Vintertid höll bröderna Skoglund och Andersson på med backhoppning. I haget nedanför Skoglunds fanns en brant som passade till hoppbacke. Dessutom byggde pojkar en värmestuga, ytterst liten, lågt i tak, med en kamin och som gjorde att den ganska snabbt blev en bastu. Janne Skoglund var den som var djärvast. Så djärv att man en dag med backskidorna fastknutna på cyklarna valde bort Minnebergsbacken och drog till Falleberget, där främst Janne skulle hoppa.

Det blev bara en gång. Skidorna skar i överbacken, Janne kanade ner i underbacken och rev upp armen som åkte ner mellan bräderna. Många från Rackstad cyklade (senare

åkte moped) varje vecka ner till KFUMs träningar på Viksvalen, Rackstads paradgren kom på 60-talet att bli stavhopp. Både Janne Skoglund och Jan Wettmark tävlade för KFUM. Grunden lades i Rackstad. Där det var möjligt anlades en stavhoppbana. Den första i nerförsbacken hos Skoglunds, men det hoppades stav på många ställen: på Gärdet, hos Wettmarks och till slut på en träspång under kraftledningen vid Hurravägen. Vid det laget hade särskilt Janne blivit stavhoppstjärna i Värmland och ville träna hemmavid också. Stegvis utvecklades annars stavhoppandet från gårdsgårdstör, via tung granstör (som bara Kjell Sevesten orkade använda) till de bambustörar som Tomas, Hans, Janne och Kjell beställde hem via Bror Bergmans sportaffär. Hemtransport på cyklar, förstås..

Idrottsbladet 17 aug 1962

“...och vad ska inte bli av av 15-åringen Janne Skoglund från Arvika, som ökade sitt personliga rekord med 16 cm och vann yngsta klassen på 3,51. Det var konkurrenterna som tvingade mej, när de tog 345, kom det som en enkel förklaring från den ekorrhjuga skolgrabben, som hoppar stav på en äng, där han bor 7 km utanför Arvika, och som hoppat stav med stör sedan 10-årsåldern”

JÖRGEN ZETTERQUIST

Vintern 1965 flyttade Jörgen, Britta och Petter Zetterquist till Rackstad.

– Vi bodde ganska tråkigt i Göteborg. Visserligen i en modern lägenhet och jag kunde jobba där, men jag fick inga idéer och Britta var ju härifrån Rackstad. Vi hade fått Petter. Han var 1½ år och den miljön. Ha en liten kille där. Vi hade bett pappa hålla utkik om det blev nåt till salu i närheten av Arvika. Och det här (Anneberg) fanns. När det dök upp så skulle pappa fråga på banken. Vi hade ju inga pengar och dom kunde sträcka sig till en viss summa. De som ägde det här stället ja hon <Möje Holmgren> var vad jag kan förstå syster till Ture Anders fru <Ragnhild Franzén> och hon ville väldigt gärna att det skulle komma en målare hit. Det fanns dom som hade lämnat högre bud, men hon lät oss köpa det. Vi trivdes här från första stund!

– Du måste ha bytt motivkrets ganska radikalt?

– Ja, kanske inte så radikalt. Jag jobbade mycket med porträtt och figurer och det gjorde jag ju här också. Det är klart, nånting som dök upp här var ju landskapsmåleri. Man kan ju inte bo i den här omgivningen utan de gamla traditionerna som fanns här, många skulle tycka att det var inspirerande. Som barn hade jag ju varit här, framförallt hos Lindströms och men också Ander och Fjaestads. Så det var ingen främmande miljö. Vi träffade Fritz <Lindström>. Mamma och pappa var goda vänner med honom och med Leif och Lisa. När jag bodde i Karlstad var han ju där och hälsade på. En fan-

tastisk historieberättare! Det var väldigt roligt när han kom. Så var jag med på hans 80-årskalas här i Rackstad. Fjaestad kommer jag ihåg från farfars begravning, men vi var aldrig där på visit. Maja har jag klara minnen av trots att jag i 65 år inandats terpentin. Vi kände ju Våge och Evy <Albråten> och Niklas <Göran>, så det kändes rätt från början när vi flyttade hit.

Anneberg

Niklas brorsa Bengt jobbade på sågen och han var med och körde hit virke till det här huset. Arbetskompisar på sågen till Karl på Edet byggde det här huset. Det var en tragisk historia, för Karl hade gift sig med Anna (huset heter ju Anneberg) och när han byggt färdigt det här huset så dog han i TBC. Hon ville inte bo kvar här. Ingen vågade bo här. Man trodde att TBC:n satt i väggarna. Under kriget var det någon som bodde här under nån period och sen köpte Holmgrens det. De trodde att fienden skulle komma från öster så det gällde att komma så

långt väster ut som möjligt. Dom hade ju alldeles fel. Sen hade dom det ända tills vi köpte det.

Midsommartraditioner

Vi var ju här på midsommar innan vi hade köpt det här huset. Vi bodde hos mamma och pappa i Långvak och gick över skogen. Då var midsommarfirandet hos Fjaestads. När vi sen flyttade hit fick vi mycket snabbt kontakt med Erik <Johansson> och Sune och Nica <Rönning> I början förstod jag inte att det var ett visst konkurrensförhållande om vem som skulle ha midsommarfirandet. Vi var på bägge ställena för säkerhets skull. Hos Fjaestads var det inomhus och det var inte så jättestort som det är nu.

Sen var vi ju alltid nere hos Erik och Maj <Johansson>. Där var det dans och spelning. Sen var det Kajsas udde. Vi brukade sitta där och spela och då kom vi på att vi tar väl båten och spelar en låt när vi ror över. Då kom vi på att det borde vara en låt som har med vatten att göra. En viktig tradition.

Och det måste vara träbåt!

Musiken

De första åren kom bandet från Göteborg hit upp. Småningom blev det fler från Ingesund och så blev det ett band som hörde hemma här. I många, många år kom Åke Grahm ”the Entertainer” - säkert 25 år. Så uteblev han. Han dog <1992> och vid hans säng hade dom hittat hur han hade ritat när vi åt och var vi satt på midsommarafton. Han satt alltid på samma plats. Det var viktigare för honom än vi trott. Jerker <Hallerstedt> var ju en karlstadkille, men vi träffade honom i Göteborg. Han råkade bo hos sin mamma några hus ifrån oss i Landa. Han var banjoist och hade ett band i Karlstad innan.

Standard Selection startade jag här. Det dröjde inte länge. Sven Smedberg var med från början och spelade trummor och sen piano. Pelle Broberg, Åke Svärd. Det blev fler och fler Ingesundare. Först var det gamla dansbandsmusiker, Lars Andersson t ex. Det blev två band till slut. Standard Selection, det ursprungliga bandet, upplöstes och så blev det Broberg- Zetterquist Jazz Band och Harry Bagarns. Jag var med i bägge. Torsdagen före midsommar var det ju spelning varje år. Första åren spelade vi hos Erik och Maj i deras gamla kök. Det var kaos, men det var väldigt roligt. Innan vi kom på det här med logen. Det var ju perfekt.

Utdrag ur ett bandat samtal 26 augusti 2011 mellan Lennart Wettmark och Jörgen.

Midsommar hos Erik och Maj Johansson 1969

Midsommar på Gärdet 1974. Åke Grahm, Jörgen, Jan Höglund och Jerker Hallerstedt

Fest på logen efter midsommarlöpningen 2007

GRETA JOHANSSON MINNS

Greta Johansson född 1914 berättar om sina tidiga minnen av Rackstad - som ungdom och sen som sommarboende.

Till Rackstad

Varför vi sökte oss till Rackstad? Det var en massa ungdomar som var här. Axel <Gretas make> och Magnus Lindborg var ordförande och sekreterare i gymnastikföreningen. Dom var ju unga och aktiva och intresserade av att ha något ställe på landet. Dom hade tänkt sig att bygga ett hus. Det här var på 30-talet och det fanns baracker kvar från utställningen 1933, som dom fick köpa och sätta upp på Marbråten. Det hade stått ett torp där innan. Gymnastikföreningens ungdomar använde sig av den här tomten. Vi var här varenda helg, men det blev aldrig något mera byggt än den lilla baracken vi höll till i. Det var så det började. Att det blev Jössestugan, det var så att AIS hade mycket aktiva orienterare och dom bildade en klubb själva som dom kallade OK Jösse. Dom satte upp stugan och fullbordade liksom utvecklingen. Det gjorde att det var många ungdomar här på 40-talet. Vi kände till badvattnet och därför upptäckte vi den här platsen.

På Kampudden var en militärförläggning under kriget. 1940 hade vi börjat gå upp till Marbråten. Militären ställde till med midsommarfest på Kampudden. Dom hade uppfört baracker och Fjaestads gamla hus stod kvar. Vi hade dansen på den gamla loggian. Då var också ortsbefolkningen häromkring med.

Sommarstugan

Axel var här 1944 och 1945 och tittade och undrade. Det var öppet och utsikt över sjön. Han tog

kontakt med Ragnar Johansson eller om det var så att han bjöd ut tomter. Men Axel köpte i alla fall två stycken 1945. 1946 höll dom på med stugan hela sommaren. Det var en snickare Emfält. Han gjorde det väldigt stabilt. Tätt och riktigt lagt och det fick torka. Sânt betydde mycket för gamla hus. Men 1947 var det färdigt så att vi kunde bo här. Ingvar <Schröder> köpte året efter (1948)

Grannar

Vi lärde känna Våges mamma Riborg. Hon hade Albråten. Våge var inte gift då. Hon hade en dotter som var jämgammal med Lisa Lindström. Hon hette Karin Böving, men hon blev gift med en engelsman och det var så hon fick namnet Jonni. Jonni kom tillbaka till Rackstad. Hon hade gift sig med en grek och hade vistats på Cypern, tror jag. Hon bodde i Riborgs hus med två barn. Lydén och Lindqvists bodde här före oss. Det var dom som byggde vägen. Ture Ander var den första konstnären jag lärde känna. Han var en väldigt snäll och behaglig människa. Han var gift med Ragnhild, som hade en syster, Möje Holmgren, som på sommaren bodde på Anneberg. Lydia och Georg Sager var vi hembjudna till i Malmö när vi var där på en skomässa.

Den första midsommaren, då satt Axel och jag med Ulla och Eva låg i en vagn. Då kom paret Wolf och hälsade på oss. Dom bodde där nere i backen, där Carlbergs nu bor. Deras hus har gått i arv till dottern. Det var ett tyskt judiskt par. Vi tyckte dom såg

gamla ut, men var väl inte så gamla. Dom hade byggt det där huset och ni tyckte det var roligt att vara där nere. Dom hade så mycket lustigheter för sig; planterade med stenar och gjorde det litet mysigt runt varje träd. Så hade dom byggt en utsiktsplats som ni kallade dansbanan. Den var mellan en stor sten och ett träd. Där älskade alla småbarn att vara, för dom var väldigt snälla. De fanns här när vi kom hit, liksom Wikströms.

Första midsommaren hade vi rest en majstång. Då hade ju Sundströms och Schröders kommit. Det blev ju en hel del barn på så vis. Det var traditionella lekar, tävlingar på vår äng. Kajsas udde, det var en sedvänja som kom från Lindströms och den ökades ut med vänner. Men sen tyckte nog Lindströms att det blev för mycket folk.

Det var många fester. Vi var ju unga. Kräftskivor: det fanns ju kräftor i sjön så det var ju inga dyrbara kalas. Säsongen började alltid hos Albråtens. Dom hade gäster från Göteborg. Alf Hambe var en. Kräfftisketen var höjdpunkten på sommaren.

Sommaren på landet

Vi flyttade in till stan vid litet olika tider. Vi bodde kvar och flickorna åkte buss i september och vi var tidigt ute på våren. Vi hade bil några år, men det gick litet upp och ner med ekonomin. När vi köpte hus på Styckåsen sålde Axel bilen och köpte en Vespa istället. Det fanns brödbil och drickabil i Rackstad. Axel handlade i stan. Margit <Sundström> handlade en

gång i veckan i korset. Axel tog hennes ryggsäck med en lista på vad som skulle handlas och ställde ner utanför affären och sen kom Gunnar på moped på eftermiddan och hämtade upp varorna hon beställt och betalade”

Detta är ett redigerat utdrag av ett bandat samtal mellan Greta och Lennart Wettmark i augusti 2011. Greta avled hösten 2013, 99 år gammal.

Greta med döttrarna Eva och Ulla 1949

Vägen till Gärdet

Familjerna Sundström och Johansson 1947.

NÄR KUNGAPARET KOM TILL RACKSTAD

- OCH HÄLSADE PÅ MAJ OCH HENNES FAMILJ

Första gången Maj Johansson såg Racken och Rackstad var när hon och hennes man Erik 1950 cyklade runt sjön med dottern Birgitta, då ett år. Störst intryck gjorde Perserud. Det var som att komma till Siljan, Majs och Eriks hembygd. Rackstad var mest skog.

Några år senare, efter en tid i Tranås, blev Rackstad aktuellt. Ingvar och Greta Schröder bodde i lägenheten ovanför dem i Arvika och de hade lärt känna Margot och Gustav Silvén, som hyrde hos Albråten. Erik och Maj bodde där en helg och tyckte att där var så fantastiskt trevlig på alla sätt. Det hände att Maj tog Birgitta på cykeln och hälsade på i Rackstad hos Ingvar och Greta och tyckte att Gärdet med sitt gräs, sina blommor och gårdsgårdar var avundsvärt fint. Och vilken atmosfär det var i Axels och Gretas stuga! På Gärdet bodde Gustavssons som ville sälja. Silvén var intresserade och bad Erik och Maj komma ut och titta. Silvén köpte, men Erik och Maj kom istället att hyra av Tord Schröder, som hade ett litet avskilt hus på sina ägor.

Tomt till salu

Småningom kom tillfället också till dem; Doktor Belfrage hade köpt en tomt och kommunen som troligen var angelägen om att denna omtyckta läkare skulle rota sig gav ett tillfälligt bygglov. Men hon kom att flytta från Arvika och sålde till Sigge Höglund. I samma veva blev "fastrarnas hus" vid Kampudden till salu och han köpte det och stod så med en tomt där bygglovet skulle gå ut i september. Alla tänkte att den tomten får han inte såld. Men Maj bad Erik gå och titta vad som stod i bygglovet och det gällde till-

byggnad. I kanten av tomten med utblick över Racken stod en liten stuga. Den hörde till tomten och motsvarade vad Eriks och Majs ekonomi tillät. Den stugan flyttades och är nu det grovkök som utgör en del av nuvarande huset.

Midsommar

Den första midsommaren för Erik och Maj inföll när de bodde i Silvén's hyrda hus på Albråten under en månad. Maj och Evy Albråten organiserade ett firande för de närmaste grannarna. Ett annat år var man på Gärdet. När Erik och Maj kommit i ordning blev man värdar för traktens midsommarfirande. Först utan levande musik, men snart kom Holger Olsson och en dragspelande kamrat. När Jörgen Zetterquist 1966 flyttade till Rackstad blev det riktig fart på musiken. Jörgen ville att hans band från Göteborg skulle komma upp och Erik tog sin Folka och åkte ner och hämtade dem. De spelade på eftermiddagen och på kvällen, Maj hade bakat och det trånga köket fylldes av dansande. – Jag hade aldrig hört sån musik tidigare. Folk dansade. Det var sån glädje. Och mitt i allt stod Erik och kokade kaffe.

Så fortsatte det ett antal år, men till slut blev det för stort. Alla ville ju ha med sina vänner. Vi bestämde att vi inte skulle arrangera firandet längre det år Birgitta gifte sig med Anders. Det var en lättnad. Ny plats blev Gärdet. Många år var vi på Kajsas udde på kvällen, men så blev det till slut Kampudden.

Grannar

Ture Ander dog samma år som Erik och Maj köpte sin tomt. Men Tures hushållerska bodde kvar

ytterligare några år. Lydia och Georg Sager hade sitt sommarhus på höjden ovanför. Litet störda blev dessa av att deras dagliga väg ner till sjön plötsligt var någon annans tomt, men det var ett övergående stadium. Lydia var en mycket intellektuell människa, Georg litet tystare. Deras son Olof var ingen "dussinmänniska". Han blev normal när han skaffade körkort, sade Erik. Men det blev också hans öde; Han återhämtade sig aldrig riktigt efter att ha kört av vägen nere i Skåne. Sagers främsta umgänge i Rackstad var paret Holmgren, som bodde på Anneberg. De var samma sorts människor. Frun, "Möje", var syster till Ture Anders fru och de hade skaffat huset under kriget.

Herr Holmgren var säljare inom VVS (titulerades Disponent). Han ville gärna prata med Erik som ju var i samma bransch, men också var fullt sysselsatt om dagarna med att bygga på huset. Med Fritz Lindström hade Maj och Erik ingen kontakt. Han fyllde år före midsommar och Evy var alltid dit med en blomma. Då var nog flaggan hissad. "Ingen" annan hade flaggstång i Rackstad. Gustaf Fjaestad var emot det, tror Maj. Kalle och Märta Nyströms gård var lille Olles älsklingstillhåll. Där hämtade Johanssons, liksom många andra, mjölk varje dag.

Kungaparet på besök

Det mest omtalade besöket hos Maj och Erik var kungen och drottningen i sällskap med landshövdingeparet Eliasson. I samband med invigningen av Rackstadsmuséet ordnades en lunch nere på den historiska marken Kampudden. För att kungaparet skulle ha ett tillfälle att samla

sig inför lunchen hade Erik och Maj upplåtit sitt hus. SÄPO hade varit där under veckan med hund och inspekterat. Maj blev mycket förtjust i drottningen, hon var "fantastisk", gjorde ett mjukt och fint intryck. Av kungen minns hon hans konstaterande när han kom över tröskeln att här hängde tavlor från golv till tak. Kungen sparkade också fotboll med två av Majs barnbarn, som inte tyckte kungen var så bra på det.

Fram till 2024 bodde Maj ensam året runt i Rackstad. Det var, trots att hon inte kan gå ut själv, bättre än att bo i en lägenhet i stan, tycker hon. Nu får hon nöja sig med att minnas tider när hon kunde åka skidor och skridskor i månskenet på Racken. Istället kan hon njuta av pålitlig värme, sedan hon bytt ytjordvärmten till bergvärme. Grannarna Erik och Bengt behöver nu inte komma dit och elda i kakelugnen, konstaterar hon med en viss saknad.

Samtal 13 sept 2013 mellan Maj Johansson född 1923 och Lennart Wettmark

I kanten av tomten med utblick över Racken stod en liten stuga. Den hörde till tomten. Den stugan flyttades och är nu det grovkök som utgör en del av nuvarande huset.

SOMMARGÄSTER I RACKSTAD

En gång i tiden hade Jonas Liljequist en förhoppning att ärva Anneberg i Rackstad efter sin moster Ester Holmgren – kallad Möje. Så blev det inte. Istället fanns han vid Möjes sida som stöd när köpehandlingarna 1965 skrevs under på Hotel Bristol i Arvika. Köpare var Jörgen Zetterquist. Och för Möje var det ett sorgligt ögonblick när stunden var inne att sälja.

Både Möjes och Jonas relation till Rackstad var lång och varm. I Rackstad fanns sedan 1913 Möjes syster Ragnhild och Jonas kusiner Rogne (född 1923), Marja (född 1925) och Örjan (född 1928) Och förstås Ragnhilds make Ture Ander. De hade gift sig 1922 och 1926 avstyckat den tomt som fick namnet Orrhöjden och ett hus flyttat från Holm. Ragnhild Franzén hade under åtta år vävt i Fjaestads väveri under ledning av ”fastrar-na” Anna och Amelie.

Möje och maken Erik hade köpt Anneberg under kriget och Jonas tillbringade somrarna där – till att börja med tillsammans med mamma Maja och pappa Gösta, men kom sen allt mer på egen hand. Enklast var tillvaron så länge som den stränge morbror Erik föredrog att vara i Båstad. Men med tiden kom även Erik att trivas i Rackstad och Jonas fick litet mindre utrymme...

Det sociala livet

var livligt. Jonas berättar att det förekom soaréer hos familjen Ander då pappa Gösta sjöng Taube och Bellman på luta. Riborg Böving var nog där, kanske också Lydia och Georg Sager. Kalle och Märta Nyström gästade ofta. Torsten Lenk kom roende över sjön från Stålsberga.

En sån gång tog Ragnhild upp Jonas i sitt knä:

– Du sticks!

– Jaså är du människokännare

Ragnhild var en ”tuff tjej”, minns Jonas. Och hade beundrare; både Torsten Lenk och Fritz Lindström hörde dit. Hon dog alltför tidigt,

Jonas med mamma Maja och pappa Gösta på Orrhöjden

Ebba Franzén porträtt av Ture Ander redan 1944. Kanske var Ebbas dagboksanteckning 15 juni 1943 ett varsel: ”Maja och Jonas på Anneberg. Jonas (5 år) hade biljetter att sälja till Ragnhild, som låg sjuk o. när hon sa´ att hon inte behövde några när hon mest låg. Jo, sa Jonas, de ska du ha när du dör för det kommer kanske så många nyfikna o. skall se på dig o. din kista o. då skall du ta de här biljetterna och fara före till

främmande land. Har du hört såna reflektioner han gör skrev Ragnhild till mig.”

Året efter stod Ragnhilds stora vävstol tom i hörnrummet på Orrhöjden.

Anneberg.

Jonas hade sitt sovrum på Annebergs övervåning i det rum som sen utvidgades till Jörgens ateljé. Där Jörgen lät ta upp ett ateljéfönster mot norr, fanns då en garderob. Jonas tyckte att det doftade av brädgård. Möje lät göra att badrum med rinnande kallt och varmt vatten – badkar var onödigt tyckte VVS-direktören Erik. Och hon sålde en briljantring och lät bygga ett litet gästhus med toa. Dit gick Jonas med två stora mässingljusstakar som belysning i augustimörkret.

Några vintrar bodde Jonas morbror Mikael på Anneberg. Jonas minns att pappa Gösta försåg Ture med kunder. Hans tavlor sålde bra och var inte så dyra, som t ex Fritz Lindströms med sin mera spar-

smakade produktion. När därför Kalle Nyström tvekade inför priset på någon av Fritz tavlor hänvisade denne till ”den lille blomstermå-laren i dalen, där är andra priser.” Jonas tyckte nog att både Erik och Fritz var litet snorkiga mot den snälle och humoristiske Ture. Ock-så Ragnhild kunde vara litet skarp: ”Nu målar du vykort, Ture” En liten tröst för Nyströms var kanske att de vinterförvarade en Ahlgrens-sontavla åt Möje och Erik.

Anneberg och Möje med utsikten över Racken

Källor och bilder: Jonas Liljequist (född 1938) och Birgitta Källving (född 1949), som också gästade Rackstad tillsammans med mamma Barbro (dot-ter till Ebba) och bröderna Anders och Lars-Erik.

FILMSTJÄRNOR I RACKSTAD

Elke Sommer besökte i augusti 1956 Rackstad. Att det var en framåt tjej förstod man redan då. Bilden tagen tolv år senare i samband med filmen Brottspatras Las Vegas (1968). Den gick två kvällar i januari 1970 på Saga.

Sommaren 2013 var skådespelerskan Alicia Vikander med på Kvarnföreningens kräftfest. Men hon var inte den första...

16-åriga Elke Sommer besökte Rackstad sommaren 1956. Tre år senare debuterade hon som skådespelare i Dödskeppet. Lars Lindström berättar i sin bok Bio i Arvika (1986) mera:

”Så skall jag efter trettio år, komma med ett avslöjande av mer privat karaktär. Sextiotalets tyska superblondin Elke Sommer har legat i min säng! Självt fick jag flytta ut i ett campingtält i trädgården, det skall också tillstås. Det gick förresten knappt att ta sig in i rummet för alla stela, fristående underkjolar, som hon och flickkusinerna spritt ut över golvet. Det var den sommarens mode, sommaren 1956. Berlinflickan Elke, ännu ej fyllda sex-ton, var i Sverige som utbytesbarn. Ett ovanligt välutvecklat och företagsamt sommarbarn, som väckte stor oro bland manfolket vid Racken. Hon verkade inte ha sneplat alltför mycket åt Audrey Hepburns håll, möjligen noterat dennas snabba karriär. Några år senare filmade Elke själv för fullt ute i Europa och snart också i Hollywood.”

Alicia Vikander, Alicias far och Cathrine Aronsson på Segerfors kvarn

EN MÅNAD PÅ BARNKOLONIN I RACKSTAD

13 juli 1964 gjorde Kerstin Israelsson sin första arbetsdag på Barnkolonin på Kampudden i Rackstad

Karlstads skollovskoloniförening hade köpt Kampudden 1923 och sedan dess bedrivit koloniverksamhet för karlstadbarn. Kerstin hade gått sju år i folkskola och läste nu på Ingesundskolan med sikte på att så småningom arbeta med barn. Under en månad – i stort sett alla dagar i veckan – skulle hon särskilt ta sig an 14 flickor i åldern 10-12 år. Alla husen sen Fjaestadsepoken stod kvar och en ny sovstuga – den röda Ornässtugan hade tillkommit. På övervåningen bodde de 14 flickorna, medan pojkarna bodde i huvudbyggnaden. Det var ute-dass och för att barnen inte skulle tvingas ut över gården i nattmörkret så fanns en hink, som sedan någon fick gå ut med. Kerstin och en till ledare bodde i ett litet rum på nedervåningen i flickornas hus. Och Kerstin fick bära hinken emellanåt. Den var ju tung och trappan från övervåningen hög. När Kerstin började arbeta hade barnen varit där en månad och det mesta av den akuta hemlängtan hade nog lagt sig. Men en del barn hade det jobbigt, tyckte Kerstin. En del barn behövde nog byta miljö. Fast det där förstod man nog inte förrän efteråt. Ibland var

det slagsmål mellan pojkar. För att stävja det införde man under några dagar boxningsträning, dvs rephoppning och andra icke våldsamma aktiviteter.

Dagarna var långa. Ledarna växlade om som badvakter, lekledare och att arbeta i köket. Också barnen gjorde insatser genom att sitta ute och skala potatis, vilket lockade en del att skala fram dödsskallar, minns Kerstin.

– Mitt på dagen kunde man få litet fri tid längst ut på udden vid stolpboden. Dit fick inte barnen gå.

När barnen lagt sig och somnat samlades ofta de unga ledarna – de andra var från Karlstad – på någons rum eller på udden. Kerstin minns hur Anna, en rektorsdotter, som på något sätt gick utanför personalkvoten, avsiktligt – tror Kerstin – på kvällen släppte ett handfat nerför trappan i huvudbyggnaden. Istället för att smyga genom pojkarnas sovsal, sprang man ner på gården och fnissade. Så här efteråt skäms hon för hela situationen. Föreståndarparet från Sunne, Gustav Robertsson och hans fru, verkar inte ha reagerat.

Mest var man kvar på Kampudden. Arbetsdagarna var långa. Men en och annan gång cyklade man in till Arvika och tog ett varv på stan. Dagarna inleddes med frukost, som en kokerska, Ester från Gunnarskog, skötte. En måltid mitt på dagen och på kvällen bredde kvällens arbetslag tre mackor till varje barn. Vissa dagar var annorlunda, t ex 10

Kokerskan Ester från Gunnarskog augusti när man hade stor kräftfest augusti när man hade stor kräftfest på fångade kräftor. Kerstin minns ett halvt badkar med kräftor. Och kräftorna hade man plockat med händerna längs stranden.

12 augusti kom en buss och hämtade upp alla för en utflykt till Knöppelåsen och Ingestrand. Det var avslutningen för barnen på den två månader långa vistelsen på Kampudden. Dagen därpå åter en buss, nu för hemresan till Karlstad för barnen. Kerstins sista arbetsdag ägnades åt städning, men också kräftor och god mat för den kvarvarande personalen. Och Kerstin kunde snart kvittera ut lönen för månadens arbete: 403 kronor.

68 ÅR I NEDRE RACKSTAD

Jan-Erik Blomén och Börje Nilsson har djupa Rackstadrötter. De bor grannar i Nedre Rackstad och är båda födda där 1949.

Jan-Erik Blomén och Börje Nilsson

Jan-Erik bor i huset med namnet Granbäcken och Börje i Älvby längs Gunnarskogsvägen, den vägsträcka som hade börjat byggas 1929 som AK-jobb och var klar 1931. Dessförinnan gick vägen till Arvika över Taserud eller över Skog. Det gjorde att det byggdes en del hus på rad längs den nya vägen. Arvid Wallin byggde sitt hus (första huset efter nuvarande infarten till flygfältet) 1949-50, Älvängen byggdes 1947, norr därom Solhem 1935, Börjes andra granne Janssons 1952. Tvärs över vägen från Jan-Erik och Börje byggde Axel Spik ett nytt hus på Pilåsen 1943 och ersatte det gamla, som en gång var tänkt att ge vika för en kvarn som skulle ersätta Segerfors kvarn. Och sist i raden dödsboet efter den gamle mjölnaren på Segerfors Carl Nilsson.

Börjes mor Anna och far
Carl bodde dessförinnan några år

i Övre Rackstad, på övervåningen av Nystugan. Dessutom har det gamla soldattorpet vid Edet varit i familjens ägo länge. Börjes far var tre år när hans föräldrar köpte det 1914.

Jan-Eriks föräldrar

flyttade från Arvika till det nya huset i Nedre Rackstad, men på hans mors sida finns släkten runt Racken. Jan-Eriks morfar hette Johan Persman (född 1875) och var den siste indelte soldaten i Perserud

(under åren 1895 – 1903) Johan träffade Marie 1898. Efter tiden som knekt blev Johan åkare. Man flyttade

ofta, men 1915 köpte Marie och Johan Hûrra-torpet i Rackstad. Då hade fyra söner fötts. En av dem var Edvin Persman som var barnskamrat med Våge Albråten. Jan-Eriks mor Anna och hennes bror Oskar föddes på Hûrra. Marie flyttade från Hûrra till ett hus mellan Hagalund och Hagen. Det brann och Marie bodde sin sista tid i Kvarnstugan vid Segerfors.

Jan-Eriks far hade tre fastrar som var med i Frälsningsarmén. En av dem, Ellen Pettersson, var en av de första kvinnorna i Värmland som hade körkort. Hon körde T-ford med bravur, däremot

hade hon senare problem att köra Volkswagen. Jan-Erik minns att motorn rusade ofta.

Skolan

Börje och Jan-Erik började i Rackstadskolan 1956. På de fyra åren hade de tre lärare: Ester Johansson i Ettan, Inga Andersson i Tvåan och den temperamentsfulle Teodor Tobiasson i klass 3-4. Jan-Erik minns att dom plockade och torkade växter för Teodor. Och att han gillade fotboll. Det spela-

des mycket fotboll på Rackstadskolan på raster och även annars när det var fint väder. Man spelade t o m vintertid på skaren. Fast Jan-Eriks bror Kjell-Ove var den som spelade fotboll av

bröderna. Varken Jan-Erik eller Börje var med i RASK, men det var Kjell-Ove.

Affärerna

Det fanns två affärer i korset på 150 meters avstånd. Där handlade man allt. Man hade ju inte bil i så stor utsträckning på 50-talet så det var naturligt. Den ena affären, "Grana", låg nere i källaren på huset. Föreståndaren hette Kjell Jonasson. Men de handlade nog mest hos Westergrens, som förestods av Evert Göransson, som kom från Karlstadtrakten. Den siste föreståndaren hette f ö Rikard

Karlsson. Westergrens stängde på 1970-talet. Affären i Granhem blev småningom en konsumbutik. Under en tid fanns både affären och konsumbussen samtidigt. Men de försvann båda med tiden. Längre fanns drickabilen kvar. – Svagdrickan från Jösse var god när den var färsk. Man köpte i 3-, 5- eller 10-litersbehållare, minns Jan-Erik.

Sågverket

Näringarna i Nedre Rackstad var jordbruksfastigheterna Nordby och Skogslund och sågverket som lades ner 1967. Viktor Andersson ägde sågen, som låg mitt i älven och han lät uppföra flerfamiljshuset intill sågen.

Fiske

Börje fiskade en del uppe i Racken vid Edet. Ibland med nät. Mest abborre. Börjes rekordfångster i Racken är en abborre på 1,6 kilo, en laxöring på fyra på nät och en gädda på 13 kg! Fram till 1965 fanns det mycket kräftor. Börje tror att det hade samband med att dom lade om vägen och sprängde en del. Men det blev egentligen lika dåligt i älven, menar Jan-Erik. På den tiden fiskade man dessutom en hel månad.

Emigranterna

En del som emigrerat till USA återvändande. Närmaste granne till Hürra var Göktorpet. Jan-Erik minns en karl i väldig slokhatt som varit skogsarbetare i Amerika. – En av farsans släktingar hette Gösta Nilsson "Guss" i Amerika – och han hade varit tapetserare där och återvänt på 40-talet. Han var väldigt häftig med vita damasker och en speciell klocka, minns Jan-Erik

RACKSTADKONSTNÄRER

Rackstadkolonin utgjorde nog i mycket en enklav i Rackstad. Mar Sverige. Men det fanns också kontakter mellan konstnärskolonin och några exempel. Rimligen finns det fler. Och mer att säga om de om "Nisch i Sal", som var spelman. Han fick av Gustaf Fjaestad en fik "Valborg såg man aldrig i lagårn. Hon var litet klenare till växten Där satt tanterna hela sommaren. Anna vävde nere hos Fjaestads om som var den som talade om hur dom skulle väva finare grejer. Dom moster till min farmor som var född 1896." (Tomas Andersson 2014.)

GUSTAF PERSMAN 1908 – 1992

När Gustaf var åtta år flyttade familjen till Hurra i Rackstad – halvvägs till Gustås. Han kom att bli keramiker. Kontakten med Riborg var säkert avgörande för hans yrkesval

”Om Gustaf berättas att han som liten satt i diken och gjorde små saker av lera. Han hade sett keramik tillverkningen hos Riborg Böving på Albråten och blivit inspirerad. När han var 15 år gammal började han arbeta hos Riborg Böving, som ju inte drejade själv, utan det var Samuel på Stortorpet som kom till henne då och då för att hjälpa henne. Gustaf såg på honom när han drejade och satt däremellan själv vid Riborgs drejskiva och tränade. Han lärde sig i stort

sett själv att dreja genom hård träning. Senare var det alltid han som drejade åt Riborg.” (Källa: Från stenkärle till prydnadskeramik av Britt Andersson)

Gustafs son Björn Persman (f. 1942) berättar att farmor Marie tidvis försåg familjen på Albråten med mat. Motprestationen var att Gustaf gick i lära hos Riborg. Sonen Våge kom då och då över skogen för att hälsa på Gustafs bror Edvin – men också för att få något att äta. Hurra hade ju ett litet jordbruk med några kor.

I mitten av 1930-talet byggde Gustaf sin första verkstad på Hurra med en vedugn. Rester av byggnaden finns ännu längs vägen mot Gustås.

INSPIRERADE ÄVEN SINA GRANNAR

Man umgicks mycket inom gruppen och hade ofta besök av konstnärskollegor från andra delar av Rackstad och andra rackstadbor. Kontakter som inspirerade och utvecklade inneboende talanger. Nedan följer några nämnade. Man anar en tidig kontakt, den mellan Gustav Fjaestad och grannen Nils Gustafsson, som tack för husrum under tiden husen på Kampudden byggdes.

Däremot minns Tomas att hon vävde mycket. På övervåningen på Sal stod 3-4 vävstolar uppställda. Och hon var med på en utställning i Stockholm, vet jag. Farmor och Valborg vävde, men det var Anna som vävde nog mest för eget bruk, mest trasmattor minns jag. Man sprang ju där och tittade. Anna var

ANNA PERSMAN 1918 -1998

Anna växte upp på Hurra, gifte sig så småningom med Arne Blomén och familjen bosatte sig på Granbäcken i Nedre Rackstad. På nätetuktioner kan man hitta enstaka

bilder av Anna. Under säkert 30 år gjorde hon träsnitt som hon sålde hemma och på Taserudsboden. På 30-talet när Anna var tonåring gick hon i lära hos Maja Fjaestad

och hennes träsnitt är förstås påverkade av sin läromästare. Hennes son Jan-Erik Blomén minns hur Anna arbetade med tre olika stockar som måste torka mellan varje omgång. Det tog tid. Jan-Erik minns att de första bilderna hade kattungar som motiv.

Anna var bror till keramikern Gustaf Persman. Deras föräldrar flyttade till Hurra 1916 från Perserud, där Annas far Johan Persman var Perseruds sista indelte soldat.

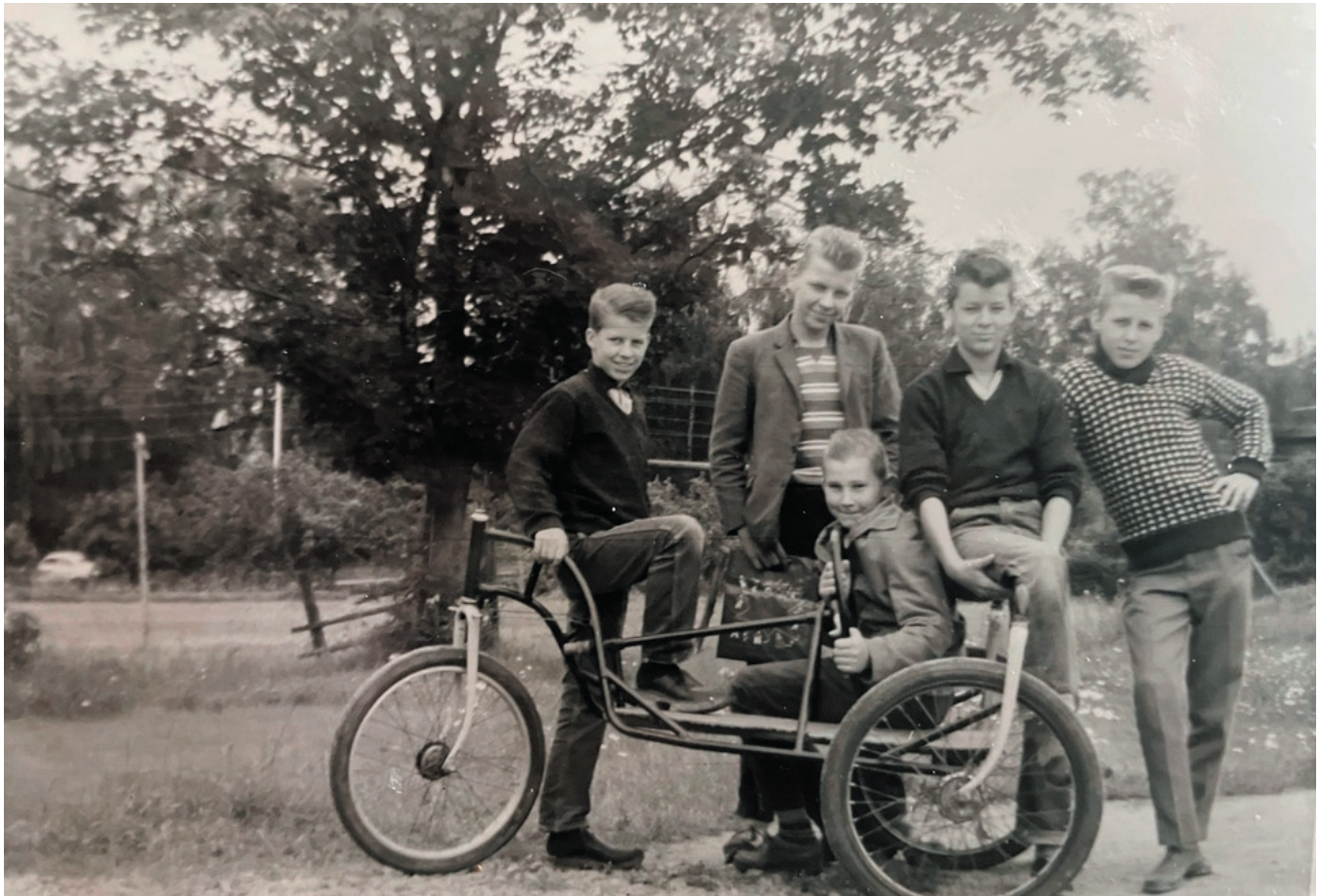
TOMAS ANDERSSON 1948 - 2019

Under 1990-talet hade Jörgen Zetterquist och Jessica Stuart-Beck vinterkurser i Rackstadskolan och på Rackstadsmuseet med Rackstadbor som elever. En av dem var Tomas Andersson i Sal. Han var väldigt blygsam med sina teckningar, men i en liten utställning i Segerfors kvarn 2018 fick många fler se att Tomas var duktig på att teckna och måla.

HÄNDELSE FRÅN BARNDOMEN I RACKSTAD

HANS FERNER

Hans Andersson (nu Ferner), Kjell Skoglund, Thomas Andersson, Hans Tholén. Sittande Johan Silvén

Mitt första levnadsår bodde vi på övervåningen i Nystuga för att sedan flytta ner till rum och kök på Bruket som kvarnstugan kallades. Här bodde vi i sex år och här skapades många minnesbilder från de tidigaste åren. Intressanta omgivningar och lekplatser var älven som rundade huset, kvarnen, vattenverket, Segerforsågen, Kôlpåsen eller Gropa som vi sa med motorcrossbana o skrotupplag. Crossbanan lockade många ungdomar till platsen o dessa försåg platsen med idag ganska oskyldiga pinup-tidningar som var spännande att bläddra i. Allt detta inom lekavstånd, så man kan förstå mammas oro ibland för de flyktiga små sönerna Thomas o Hans.

Kvarnen

var den mest besökta platsen där ett ständigt svagt mullrande från maskinerna var kännetecknade. Två stora kvarnar med sina hackande påfyllare, rensmaskinen, siktan, hissen med sitt gnisslande och först när man kom in i kvarnkammaren så upptäckte man vad tyst o varmt det blev. "Törka" ute på gården med sin doft av rostad havre och malande ljud från de grova kugghjulen uppe i taket kan jag än idag lätt identifiera. I kvarndammen fanns gädda och forsen var ett ständigt brus.

Hit rymde vi så fort vi kom åt och mjölnaren Bertil var snäll men kanske måttligt road av vår närvaro. Minns att Bertil gled hela trapporna utan att sätta i fötterna då det bråskade mellan de olika inställningarna för att få bästa

kvalitet på mjölet. Att få Bertils tillstånd att starta kvarnarna var en stark upplevelse. Först dra start-handtaget åt ena hållet och när stenarna fått upp en viss hastighet slå på full styrka. Då du, då kände man sig som en riktig karl!

En gång försökte mamma och Bertil att skrämma oss för att gå ner till kvarnen så när vi närmade oss kvarnstallet, som låg på ovasidan bron, så hoppade en tomte fram, vi var väl ca 4-5 år, och som av en händelse var mamma också där, strax bakom oss som en räddande ängel! Thomas och jag blev inte alls rädda utan förklarade för mamma att det var ju bara Bertil så hon behövde inte oroa sig för oss.

Solförmärkelse

Mitt i sommaren en varm sol-

sken dag 30/6 1954 var vi ute på promenad. Mamma, Kicki i barnvagnen, jag på höger sida och Thomas till vänster. Vi var mitt ute på "Ängåsgåta" när mamma sa att vi fick absolut inte titta på solen. Vi stannade upp o det började snabbt mörkna. Fåglarna slutade kvittra, vinden mojade o det totala mörkret infann sig, bara stjärnorna som lyste klart på den svarta himlen var tända. Där stod vi några minuter innan allt återgick till det normala igen. Total solförmörkelse kan inte upplevas i Sverige igen förrän den 16 oktober 2133.

Bilar...

Mycket handlade våra liv på den tiden om bilar och motorcyklar. Pappa körde grusbil hos Mamen på Skog och vi hängde gärna med på många turer, crossbanan i Hôla lockade och hos Claessons på vattenverket fanns många mc's, bilar och ibland båtar att titta på.

På mörka kvällar kändes de tre reningsbassängerna med dess överbyggnad längs vägen kusliga och skrämmande. I de små mörka fönstren tittade de otäcka spökerna fram och innanför, de stora djupa mörka och kalla bassängerna där sandfiltren i tysta natten renade Arvikabornas kranvatten. Här gällde att snabbt ta sig förbi! HUUUUUU!

Grannarna på Bruket, Henning o Karin bjöd också på upplevelser då Karins bror Sven i Furtan flera gånger kom dit o visade film från sina TT-lopp. Thomas och jag fick då ligga under köksbordet och filmerna visades på väggen ovanför diskbänken! Filmer från Finland, Hedemora och Brasilien m.m! Spännande!

Övre Nerstuga

Våren 1958 flyttade vi till Övre

Nerstuga, det lilla timrade huset i Källebacken. Huset ägdes av Ragnar Johansson (Ragnar i Nestuga) och jag kommer ihåg att vi blev erbjudna att köpa huset för 6000 kr. Två rum o kök, utedass och vatten från Vinnåsa (källan hette så) men dricksvattnet hämtade vi Därframme. Nyström blev mjölkleverantör och när man ibland sena kvällar hämtade mjölkflaskan var det så mörkt att man fick känna sig fram till rätt flaska bland flertalet andra.

Varje dag passerade Ture Ander då han iförd beige kostym, hatt och vita damasker rakryggad med käpp som han taktfast satt i marcken på varannat steg, på väg till posthuset vid vägen utanför Sal. Det lilla röda posthuset med 20-talet postfack var slutstation för "Post-Erik" som med sin lilla Fiat troget levererade post varje dag. Längre körning ansågs väl inte lämpligt med tanke på vintervägen uppför Källebacken, Ängebackera och Örrviksbrötsbacken. Folket östan posthuset fick vackert hämta sin post bäst dom kunde.

Lekkamrater

På Bruket hade vi inte så många lekkamrater men nu blev det desto flera. Janne o Kjell på Hagen, Lennart och Jan Wettmark, Tittin Schröder, Tomas Fjäll, Johan Silvé, Bengt Sundström m.fl. Dåtidents flickor varken sportade eller lekte såsom vi upplevde det så därför förekom sällan umgänge på det planet. Det fick vänta till senare i livet. Nu började ett nytt liv med mycket fiske, cowboys o indianer i skogarna, fotboll på Hällevalla, friidrott med stav hos Wettmarks, längd o tresteg på Gärdet (Jåle) och vintrarna ägnades åt skridskoåkning på Racken, slalom i Slalombacken och backhoppning i den egenbyggda anläggningen på Hagen där Janne hade rekordet på hela 12 meter!

Det saknades aldrig sysselsättning och långtråkigt visste vi inte av! Cyklarna var det enda färdmedlet o mycket tid lades även på detta. Ett par gånger cyklade Janne, Kjell, Thomas och jag upp till Agvattnet där Skoglunds hade en liten stuga, med rygg-säckarna fyllda med både kvälls o morgonmackor, saft o nån frukt. Där fiskade vi till solen gick ner, somnade in o gick upp med solen vid 3-tiden, fiskade igen fram på förmiddan och cyklade sedan hem med hundratalet abborrar i väskan..

Sal

Den 11/11 1961 flyttade vår familj till Norra (Nolere) Sal eller Nolante som de gamla ofta kallade det. Före oss bodde de barnlösa syskonen Lina, Gustaf o Anna där och dessa hade i sin tur de äldre syskonen Marta Alfredsson i Mangskog och Maria Ferner (död 1951) som hade ärvt Södra (Sönnere) Sal eller Sönnante som det också fick heta. De andra fyra syskonen dog 1958-59 och detta medförde att vi fick förvärva släktgården Sal som var byggd på 1600-talet. Sal var väldigt gammalt med låga dörrar och höga trösklar, en jättemurstock med öppna spisar i alla fyra rummen, stor bakugn i köket o oisolerat trapphus i sydvästra hörnet, vatten hämtades i källan och utedass bakom uthuset. Bara ytterväggarna sparades och det totalrenoverade Sal togs åter i bruk november 1961!

Hemma hade vi häst, grisar, får, katt och hund o här fick vi hjälpa till med slåttern, hässa hö, köra hölass o lasta in i ladan. På våren skulle veden huggas, köras hem, kapas o klyvas, staplas för torkning och senare på sommaren langas in i vedskjulet. Framåt jul skulle grisen slaktas och då kom Oscar Jansson, beväpnad med

revolver, och fixade den saken. Ett skott i pannan, in med kniven i halsen, fram med skopan o hinken och blodet ca 5 liter skulle vispas för att inte koagulera. Sedan bakade mamma väldigt god palt (strykpalt) som stekt tillsammans med fläsk smakade riktigt gott. Maten var väl inte den nyttigaste på den tiden men enkel energirik och väldigt god.

Ofta blev det fläsk, köttbullar, pannkakor o våfflor, kôlbulle o fläskpannkaka. Grönsaker förekom ibland. Till frukost blev det ofta kaffe, mjölk o smörgås och på somrarna ofta filbunke (fillebonke) som tillagades över natten med ”tätte” o mjölk stående i köksskåpet. På vintern var det snöröjning och vedhämtning för att hålla värmen uppe. Ibland fick vi dra slipstenen när lien eller yxan behövde skärpas, men det fanns också nästan obegränsad med övrig tid för fiske, sport, lek o bad.

Idag äger och bor Åsa med sin Fredrik där och Åsa är den 8:e generationen i rakt nedstigande led efter Jan Jansson som förvärvade och flyttade dit den 24/3 1781.

När Gustaf Fjaestad byggde sitt Kampudden bodde han återkommande uppe på N Sal och som tack för det så fick Nils Gustavsson (Nish i Sal pappa till nämnda syskon) fiolen #2 år 1905 av Gustaf Fjaestad. Denna fiol fick mina syskon o jag av de gamle i Sal redan på 50-talet och den har vi fortfarande kvar.

Barnkolonin på Kampudden

Är man 10-13 år och får ca 30 jämnåriga

barn från Karlstad, som närmaste granne i sex veckor på sommaren, så är detta naturligtvis väldigt spännande.

Det var Thomas Fjäll, broder Thomas, Kjell Skoglund och jag som var mest nyfikna och åtskilliga dagar gick åt för att kika på och studera dessa celebriteter, i 13-års åldern var det naturligt att också kolla in snygga tjejer från Karlstad. Det tog några dagar att för varje ny omgång (det var 2 treveckorskullar varje sommar) etablera kontakt och bygga förtroende så att vi fick tillåtelse att komma in på området. Barnen på kolonin fick inte lämna området så det fick bli brännboll o fotboll nere hos dem. Vad jag minns så fick dom en gång komma upp till vår hemmaplan Hällevalla och spela fotboll. Det var alltid en vänskaplig och trivsamt stämning.

För några år sedan kom en man i min ålder fram till mig i Karlstad och sa att du måste vara från Rackstad. Mycket riktigt, han hette Kent Wadelius och berättade att han upplevde flera somrar på Kampudden och att dessa satte

många ljusa minnen i han barn-dom. Han berättade att han många gånger även i sitt vuxna liv återvänt till platsen som han kände så starkt för. Några namn som också fastnade i minnet var syskonen Ingalill och Karl-Arne Hällsten.

Skolan

Med början hösten 1956 avverkades de första fyra läsåren i Rackstaskolan. Vi 49:or var hela 15 stycken, varav fyra var flickor. Vi var så många att 48:orna inte fick plats utan fick bussas till Agnetebergsskolan det året. Småskolssalen var mindre men när vi sedan skulle gå tillsammans i 3-4: klass så fick alla plats i ”storskolan”. I 1:an hade vi fröken Ester Johansson som gjorde sitt sista år före sin pensionering, och i 2:an fick vi Inga Andersson som lärare. Från den tiden finns inte så många minnen, men när vi sedan kom upp i 3:an o 4:an klarnar bilden lite mer. Vi hade Teodor Tobiasson som lärare. Han var känd för att vara sträng men det hade nog också sina poänger för han var samtidigt en skicklig och fantas-

Klass 1 1956. Stående från vänster: Frank Henriksson, Vivianne Martinsson, Bengt Wahlund, Eva Wettergren, Lennart Augustsson, Carin Larsson, Hans Tholen, Lennart Johansson, Kjell Skoglund, Jan-Erik Blomén och Ingrid Nordanstig. Sittande: Börje Nilsson, Hans Andersson (Ferner), Ulf Tobiasson och Bertil Magnusson.

tisk pedagog. Här lärde jag mig alla Sveriges landskap o städer, mycket historia, multiplikationstabellen som satt perfekt och vi sjöng väldigt mycket med påföljd att melodier o texter och hela lärotiden fortfarande sitter väl förankrat. Ibland om vi hade nån mindre viktig lektion så sa han ”det är så fint väder ute så jag föreslår att vi går ut o sparkar fotboll istället! Fint väder kunde det vara vintertid också för flera timmar sparkades det boll på skaren o i djupsnö. Motion nämndes aldrig men detta hade säkert stor betydelse för det allmänna välbefinnandet! Tack Teodor för de fina åren!

På matbespisningen skötte farfars syster Signe det hela och hon var en ”räddande ängel” för hon visste väldigt väl att jag inte förmådde ta fiskbullar i min mun. Det fick bli potatis och morötter en hård dubbelmacka och ett rejält glas mjölk de dagarna! Maten lagades på Centralskolan och levererades av Ivan Gren, tror han hette så, med sin bruna Volvo Duett.

Övrig skoltid förlades till Gate-skolan och Solberga och efter 9 år så hoppade jag av skolan och började istället på All-Sport där jag fick sälja vapen, jakt, fiske o sportprylar. Lärorikt o roligt på sitt vis och på den vägen inom handeln fortsatte det yrkeslivet ut!

Spionen

Under krigsåren var det en militärförläggning på Kampudden och en dag fick farmor Alfild se en mystisk man som satt på berget ovanför med anteckningsblock. Mystiskt tänkte farmor och tog en omväg ner till militären och angav denne spion. Sagt o gjort, militär med vapen ryckte ut och grep spionen. Detta berättade hon för oss flera gånger och som tack för detta installerade försvarsmakten

en telefon i Sal (troligen gick det bara att ringa Kampudden). Vad som hände med spionen eller vem det var fick vi aldrig veta, men för något år sedan uppdagades sanningen.

När jag läste i en bok av Lena

Sewall fick jag se att hennes vän, Gerd Görans man konstnären Niklas Göran hade blivit tagen för spionage då han försedd med skissblock var på friarsträt till Gerd som vävde hos systrarna Fjaestad i grannskapet!

Det gamla Sal

Linbastu vid älvoiset

Nisch i Sal med hustru Maria. Barnen Maria, Gustav och Marta

MIN BARNDOM I RACKSTAD

KICKI ANDERSSON

Hur var det att växa upp som flicka i Rackstad? Hans Ferners lillasyster Kicki vet

Jag föddes i november 1953 då mor å far och mina två bröder (Tomteper å Hanseman som mamma kallade dem) bodde på Bruket i en etta på första våningen mot Vattenverket. Jag döptes till Synnöve men kallades tidigt för Kicki av familjen, vilket numera är mitt tilltalsnamn sen 35 år tillbaka... Mina bröder hade bestämt att när jag kom till världen skulle de sätta mej på den högsta trappa de visste (farmors farstutrapp tre steg hög) och förpassa mej till Blåkulla!!! De ångrade sej tydligen, vilket de erkände i vuxen ålder... annars var de i mitt tycke två retstickor som ständigt retades och lurade mej med sina påhitt! Alltid två mot en! Dessutom hade de en massa kompisar som gjorde en massa roligt tillsammans. Och jag fick inte vara med...

1958 flyttade vi från Bruket till Övre Nerstuga, För min del betydde det att jag fick börja gå själv till farmor och farfar, å till Där Framme, Hagen å Nystuga! 1960 köpte pappa norra Sal och moderniserade huset, allt revs ut utom de gamla timrade ytterväggarna! På min födelsedag i november 1961 flyttade vi in! Pappa jobbade då på sågen på sommarhalvåret och jobbade i skogen på vintern, högg timmer och ved och körde fram med hästen Tösså! Jag var med ibland och fick hålla i tömmarna och klappa hästen så att hon stod still när släden skulle lastas!

Mamma var hemmafru och odlade i trädgården, bakade och lagade mat, sydde mycket av mina kläder och stickade tröjor å mössor till oss. Vantar och varma sockor stickade farmor till oss, hon var

”sjuklig” som det hette, och satt ofta och stickade och instruerade farfar i en del hushållsarbete. Farfar fiskade i sjön med olika redskap så färsk fisk fattades inte på matbordet! Abborre, gädda och stuvad lake fick man och ibland siklöja (stinget) som fiskades med nät i ruggigaste november! En del dagar var farmor i farten och bakade småkakor och bullar till

eftermiddagskaffet, då fick man äta nybakade ”misslyckade” kakor så mycket man ville!

Att vara hos farmor och farfar var roligt, man fick vara med och lära sej saker, bl a sticka och baka.

Jag fick vara med farfar och ro drag på sommarkvällar och ro själv när han satt i aktern och instruerade. Jag fick följa med farfar till smeden Årfeldt i stan med häst å vagn för att prova in nya hästskor, å vi åkte även häst å vagn till faster i Rud, över Stålsberga och Högvalta! Jag fick följa med farmor till stan och gå på kondis där jag fick apelsinsaft och petitchouxbakelse som jag älskade! På sextioalet fanns det TV, telefon å grammofon och vi såg på Hylands hörna och lyssnade på tio i topp på lördagar.

Övre Nerstuga

Till Övre Nerstuga flyttade vi 1958 och det är väl från de tre åren som vi bodde där som jag har mest minnen från grannar och episoder i mitt liv. Thomas och Hans hade en massa kompisar och gjorde en massa roligt som jag inte fick vara med på...

FilmHenning och hans hund Topsy kom till Rackstads-skolan och visade filmer och de kom hem och berättade att de sett ”tecknad” film med Kalle Anka och jag som aldrig sett film kunde inte begripa hur Kalle Anka kunde röra sej, han var ju ritad i serietidningar! Det dröjde ända tills vi hade TV på sextioalet och man fick se Disneyfilmer på julafton

som jag begrep vad de haft så roligt åt!

Cykla

Sen tyckte de att jag skulle lära mej cykla! Vi bodde ju mitt i Källebacken, vilket var stora vägen förbi och raka spåret till Segerfors! Bröderna fixade en gammal damcykel från skroten på Skog åt mej, utan sadel, men en jutesäck knöt de fast i stället, jag var ju så liten så jag kunde ändå inte sitta, bara stå på tramporna... Jag fick starta uppe vid Där Framme och rulla så långt det gick, nästan till Segerfors! Ibland gick det inte så bra på mina turer, utan jag hamnade i Thegerströms granhäck! Blåmärken blev det gott om; en gång berättade mamma att hon fann mej i granhäcken och hörde Thomas säga: "Grin inte, för då får du inte cykla för mamma!"

Fick en blå fin Crescent i rätt storlek när jag började skolan, som det cyklades på många varv runt Racken, till Lena i Perserud på den då krokiga och backiga grusvägen! Vägen förbättrades och drogs om vissa sträckor 1970-72. Älskade att plocka blommor och smultron på sommaren! Mamma fick många buketter och även granntanterna fick nog nån, men smultronen åt jag upp själv med socker och mjölk! I Nerstuga fanns det gott om igelkottar med små söta ungar som vi matade på fat på sommarkvällarna!

Flytten till Sal

På min åttaårsdag i november flyttade vi in i det nyrenoverade moderna Sal! Badrum, toalett, köksfläkt och frysbox! TV och telefon efter hand. Vi gick i skolan på lördagar och när man kom hem vid lunch var det nystädad och god mat på bordet! Nu var det helg!... en gång blev hemkomsten en stor överraskning... hade ett par gånger varit med pappa till Thybergs i

Ålgård och tittat på en hundvalp som hette Ruff! Pappa var ju jägare och det var en jakthund med fin stamtavla. Mamma sa absolut Nej till hund, det blev ju en mun mer att mätta... Jag tjatade att jag ville sååå gärna ha honom, men Nej det var ingen idé att tjata! .... Tills den där lördagen på höstkanten 1962 när vi kom hem från skolan! HAN STOD I KÖKET när vi kom hem! Ett ögonblick jag aldrig glömmer! Han blev ingen jakthund, trots stamtavlan, utan en sällskapshund i tolv år framöver!

Maten

Om nu Hans mest åt pannkakor, fläsk och potatis så kommer jag ihåg att favoritmaten var makaroner och köttbullar alt. falukorv! Grönsaker och fisk förekom ofta, tomater och gurka fanns ju då bara under sommarsäsongen, så under vintern var det rotfrukter och kål, både stuvade och kokta. Det fanns hemodlad potatis, morötter och jordgubbar samt plommon och äpplen. Bär och svamp plockades i skogen till sylt å saft. När frysen kom frös man in överflödet så att det fanns på lager. Hembakt bröd, smörgås och mjölk var mellanmål för oss barn, pannkakor, ägg och liknande till kvällsmat! Söndagar var oftast stek, kotletter eller köttgryta med sås och potatis. Söndagar fick man sova länge den lediga dagen, så man vaknade till gudstjänst på radion och matos från köket! Då var det ibland nästan direkt från sängen till middagsbordet kl ett! Pappas faster, tant Signe var mattant i Rackstadskolan och hon visste precis vad man tyckte om, då fick man lite extra av det man gillade och behövde inte äta upp om man inte gillade! Kokt potatisar aldrig varit min favorit, men blodpud-

ding och fiskbullar var gott!

Skolan

Började första klass 1960 i Rackstadskolan! Fröken hetta Inga Andersson (Eklöf) hon var snäll men man hade respekt för henne! Kunde läsa när jag började skolan då Hans läst "Petter och hans fyra getter" för mej tills jag kunde den utantill och sen kunde koppla orden till texten... tyckte om att läsa, skriva och rita! Även matematik är roligt än idag! Klasskamraterna var Ann-Britt Ljungberg, Lena Elofsson, Ragnar Nordanstig och Ronny Hagström. Klass 2 gick i samma klassrum: Knut, Christer, Jan, Hans på Skogslund, Eva på Haga-berg och Lisbet i Stålsberga... kanske jag glömt nån? I tvåan fick vi en fröken, Irene Lopez, som var

Examen i första klass

gift med en man från Spanien och flyttade dit efter året i Rackstad. Kommer knappt ihåg de som då gick i ettan, men det måste ha varit Monika på Skogslund, Annette Hagström och Jens Albråten, kanske nån mer...? I trean bussades vi till Gateskolan, där vi fick klasskamrater från Degerängen, Myrom och Bålgård. Brita Hemingsson var vår goa fröken! I fyra gick vi åter i Rackstadskolan med Teodor Tobiasson plus att en annan klass från bussades till Rackstad! Femman och sexan på Gate, högstadiet på Centralskolan och tvåårig Fackskola på Solbergagymnasiet.

Vintern

På hösten när kolonibarnen åkt hem, lekte man kurragömma å päronkrig och liknande lekar, där fanns även en klätterställning på verandan som provades flitigt! Några sommargäster, både flickor och pojkar var ju kvar en bit in på hösten, så det fanns alltid någon att leka med! På vintern åkte man skidor och pulka i backen där! Tyckte den var jättestor, men när man kom dit som vuxen kändes den ganska fjuttig! Skridskor åkte man på sjön, och fina vinterdagar med blankis grillades det korv och åts apelsin ute på Kampön i solen! ”Pulkorna” var kylskåpsdörrar från Skroten på Skog som pojkar-na drog hem! Mocki Fjaestad fick handen under och bröt handleden, Men pappa Bosse visste på råd. Han monterade medar under så att hon inte skulle komma i kläm! Skridskor fick vi i julklapp allteftersom man växte och de provades alltid på juldagen på den grunda frusna Salsviken!

Hagen, Nystuga å Därframme

Till tant Astrid på Hagalund gick jag ofta. Hon var alltid go å gla’ och man fick leka med hennes gamla dockor. Om Kjell var hemma kanske han också lekte med mej en stund, kanske på mammas inrådan? Han var i alla fall den enda av de stora grabbar-na som över huvud taget pratade med mej! Saft och bullar fick man och ibland våfflor med sylt å grädde! Astrid hade höns och jag fick plocka ägg och titta på kycklingar! Kommer ihåg att jag en gång tappade flera ägg, men inga sura miner från Astrid för det, det blev ju nya hela tiden, för tuppen ”cyklade” på hönorna; trodde jag!

När jag gick hem gick jag förbi hos Nyströms på Hagen och där fick man också vara med hos djuren och klappa nån nyfödd kalv, gå ut med jakthunden Bella

och leka med kattungen Timo! En gång när jag satt ensam i köket med kattungen i knät, Märta å Carl var i ladugården och mjölka-de, small det ifrån i stort sett klar himmel, elden sprutade ur kontak-terna i köket och kattungen blev så rädd att han kissade och bajsade på golvet! Märta och Carl kom springande från ladugården och undrade om vi levde, å gudskelov, det gjorde vi allihop!! Åskan hade slagit ner i en kraftledningsstolpe på Oxeberga mot Slalombacken, blixten hade sen gått ut i marken och grävt ett flera meter djupt dike som såg ut att vara grävt med en grävmaskin! Carl Nyström var en stor fotbollsfantast och han gick till Hällevalla för att se Rackstad-barnen spela fotboll! Stort var det när Erik Johansson kom till Rackstad och ställde opp på matcherna på Hällevalla, han hade ju spelat i (Allsvenska?) Brage!!

I Nystuga bodde Ellen, hon var mer för sej själv och jag var väl med mamma och hälsade på ibland. Ellens syster Agnes och Sven kom varje sommar någon vecka hem till barndomshemmet. De bodde i Guldsmedshytan. Även deras son Sven-Olov(Sven-Olle) och hans hustru Maj kom dit! Hela familjen umgicks en del med oss i Sal.

Till Valborg och Mari Därframme gick jag ofta! Valborg hade haft hjärnblödning och var lite handikappad. Hon satt mest. Och blev glad när jag kom! Vi spelade Fia med knuff och kortspelet Vännåtta! Mari fick mest passa opp på sin syster och sköta alla sysslor själv, vedeldning och hönsen och maten...kommer mest ihåg henne ilandes fram och tillbaka mellan uthusen! De prenumererade på Hemmets Vecko-tidning och då och då fick jag till min stora glädje en bunt utlästa tidningar! Det fanns pysselsidor

och klippdockor som jag älskade att klippa ut och rita nya kläder till! Då hade jag nåt att göra eftersom det var glest med lekkamrater särskilt vintertid.

Edet och Skogslund

På Edet bodde Erik och Birgit och Eriks far Emanuel! Erik var gladlynt och Birgit likaså. De hade kor och höns och Birgit som var från Skogslund, kärnade smör å sålde ägg! Hon var dessutom en duktig och flitig väverska, mamma beställde tras mattor av henne till det nya köket i Sal. Emanuel var gammal och satt i rullstol, Birgit skötte honom. Han satt i det mörka köket och rökte pipa med lock på! Ibland cyklade mamma och jag till Birgit och även till Marie på Åsen och Hilma på Berget öst om sjön och hälsade på farfars kusiner. De var systrar och bodde i varsin stuga, men de pratade inte med varandra, så det var till att hälsa på den gladlynta Marie först och sen titta in till Hilma som inte var så välkomnande, på hemvägen!

På Skogslund bodde Essa o Viktor o deras söner Arne och Ragnar! Essa och Viktor i stora huset och sönerna i varsin villa på gården! Arne och Ragnar var pappas skolkamrater så där hälsade vi på ibland! Ragnars dottrar Monika och Lena, lite yngre än mej, lekte jag med ibland och Arnes son Hans, ett år äldre var jag också skolkamrat med! När Skogslund såldes revs deras villor och både Arne och Ragnar flyttade till nybyggda villor i stan. Det blev flygplats på ägorna och sågen lades ner, det blev annan verksamhet på Skogslund och motorbana i Kôlpåsen... Birgit på Edet blev änka och Edet såldes, Birgit byggde sej en villa nere vid fotbollsplanen vid Bäckén, där Eriks syster Elsa från Edet bodde

Lina,
Anna
och
Gustav

Maja Ferner

Min släkts historia

Namnet Sal betyder "boning" och det stämmer med att Sal var boningen i hemmanet Rackstad som byggdes på 1600-talet! Hemmanet brann i slutet på 1700-talet utom just boningen, som står kvar med sina timmerväggar än i dag! Slakten har ägt och bebott Sal sen 1700-talet, den förste hette Jan Jansson. Sonen Jon Jansson

och Märta Andersdotter fick sex barn, däribland barnen Maria Jonsdotter och Nils Jonsson. Gården delades lika mellan dessa två syskon och det blev Norra och Södra Sal! Södra Sal byggdes och Nils bosatte sej där. Maria gifte sej med Nils Gustafsson (spelmanen Nisch i Sal) från Långvak och de

fick barnen Marta, Maria, Lina, Anna o Gustav! Maria ärvde ensam Södra Sal efter sin barnlöse morbror Nils.

Marta bosatte sej i Mangskog med familj, hon fick tre barn varav två reste till Amerika och ena dottern dog ung med två små barn! Lina, Anna o Gustav bodde kvar ogifta i föräldrahemmet Norra Sal, de dog alla tre av ålderdom 1958! Lina dog hemma i kammaren. Anna som var "vilsen" bodde sista tiden på Höglunda i Arvika. Gustav som var sängliggande fick en plats på sjukhem i Filipstad.

Maria (Maja) gifte sej med Karl-Johan Ferner från Perserud och de fick dottern Alfhild 1896! Han var affärsman och hade handelsbod i Salungen så Alfhild blev född där! De flyttade sen till övre Fjäll och sen tillbaka till Marias Sal. Ferner var sjuklig och vistades perioder på sjukhus i Kristiania! Han dog 1913, och "Maja" och Alfhild blev ensamma. Alfhild mötte David, blev med barn och de gifte sej 1915 och fick samma år dottern Marta, 1917 fick de dottern Maja, 1920 dottern Elsa, 1924 sonen Ingemar och 1937 dottern Gerd! 1951 dog Maria (Maja) Ferner och även äldsta dottern Marta! Faster Maja och Walfrid fick en son, Leif 1939. Pappa Ingemar o mamma Märtha fick Thomas 1948, Hans 1949 och mej 1953.

1958 köpte pappa Norra Sal. Det blev auktion i Sal 1960. Många mycket gamla möbler och husgeråd såldes. Eftersom huset var väldigt omodernt så skulle allt rivras ut och byggas nytt från grunden.

OVE PÅ ÅSEN – 88 ÅR I STÅLSBERGA/HOLM/RACKSTAD

Ove övertog visserligen Åsen efter sin far 1967 men sedan 1991 bor han och Majvor på Nyholm. I april 1936 flyttade Oves far Erik Nilsson (f 1901) med familj, som innefattade hustrun Olga och barnen Ove, Kjell, Eva och Gull, till Östra Åsen i Stålsberga från Sillerud. Oves far hittade fastigheten hos en mäklare i Köla. Ove var då tre år. 1943 föddes Kurt och tre år senare Per. Oves far Erik hade jordbruk på Åsen med kor, höns, hästar, skog, odlingar. Han arrenderade dessutom mark av Agnes i Nystuga. Han dog 1975 och hade då flyttat från Åsen.

1967 gifte Ove sig med Majvor, född 1942, som kom från Fryksdalen. En granne undrade varför han inte kunde hitta nån i trakten. ”Man byter inte häst med granen”, svarade Ove. Då var han 34 år. 24 år senare flyttade de till Nyholm, några hundra meter ner

längs vägen söder ut. Dom har varit gifta i 57 år. Nu bor Oves och Majvors dotter Camilla med familj på Åsen, dvs Östra Åsen. Under kriget var trakten ”andra försvarslinjen”. Militären var förlagd på Åsen. Regementena växlade. Ove minns att några kom från Stockholm och Hälsingland. Dom bodde i tält. Fast det var nog mest sommartid.. Kockarna höll till i Lillstugan på Åsen. Bagaren kom in och bakade bröd i Åsens kök. Där fanns en sträng motorcykelmajor som tillhöll tioåringen Ove att cykla på rätt sida vägen. Hästarna fanns på andra sidan Gunnarskogsvägen i skogen. I en barack i Stålsberga fanns en telefonstation med en linje till Högvälta.

Ove gick sex år i Rackstadskolan. I småskolan hade han Ester Johansson som lärare och därefter

Teodor Tobiasson. Hans klass blev den första som kom att gå åttaårig skola och avslutade skolgången på Centralskolan. Några planer på att fortsätta studera hade inte Ove. Efter skolan hjälpte Ove till hemma på gården innan han började arbeta på Mosågen. Men redan när han gick i skolan hände det att han fick ledigt för att hjälpa till. Ove minns:

Det låg virke nedanför Segerfors som jag och Elof på Mon hjälpte till med när Viktor skulle mäta timret. Vi kallades ”bandhundar”, när vi rörde oss med måttbandet och mätte längs med stockarna, medan Viktor mätte tjockleken och annat. För att värdera timret.”

När Ove var 18-19 år var han med Ragnar Johansson i Nerstugan. Ragnar hade pratat med far och han fick köra med hästen det

Ragnar avverkat. Nån gång körde han ett lass ner på isen vid älvoiset. Det var roligt att lyssna på Ragnar när han pratade om gubbarna i Rackstad: Per Där Framme, Per på Hagen och Nystuge-Johan.

1957 började Ove på Mosågen, som Skogsägarföreningen arrenderade av Viktor. Det gjorde han till 1964. Han vill minnas att dom var 11 anställda. Alla hade sina roller när det gällde att få upp stockarna ur dammen på bandet, såga, stapla. Det var säsongsarbete. Dom började i januari och höll på till midsommar. Sen sågade de björk på Clippersågen som låg nedanför kvarnstugan mellan vägen och älven. Under resten av året blev en del av arbetsstyrkan permitterad.

Efter 1964 körde Ove grävmaskin, lastbil för Skogsägareföreningen. Både Oves och Majvors sista arbetsplats fram till pension var på kyrkogården i Arvika. Också ett säsongsarbete som började i april. Ove började 1985 och arbetade fram till 1998, Majvor började 1988 och arbetade till pensionen 2007.

Närmsta grannen

i Mellstugan var Lena Göran (1916 – 2008). I tidiga kyrkböcker står hon som väverska. Majvor berättar att hon cyklade eller åkte spark in till sjukhuset där hon arbetade som sjukvårdsbiträde. Och hon har en minnesbild av hur Lena sitter utanför Mellstugan och röker och läser tidningen. Hon hade humor! Lena var dotter till Maria (Mia) Göran (1886 – 1955), möbelsnickare och änka 1921 efter konstsmiden Göran Göran. Viktor Andersson på Skogslund var gift med en syster till Mia Göran, ”Essa”, som Lena under en tid vårdade i hemmet.

Mia och Göran bodde först i missionshuset i Stålsberga, men flyttade på 1920-talet in i Mellstugan, som Anders (Andersson) på Skogslund byggde. Lenas bror Bengt (f. 1914) miste ena handen i en olycka på sågen och blev senare teckningslärare, gifte sig 1944 och flyttade 1945 till Munkfors. Annika, född 1917, blev småskollärare och flyttade till Malå. Återkom sen till Rackstad och dog i Mellstugan 1994. 1942 hade Lena fött sonen Ored.

Till Nyholm flyttade Marie Nilsson (f. 1853) 1941. Hon kallades Noaks-Maja och hennes hem fungerade som posthus. Hon var änka sedan 1920 efter sågaren Noak Nilsson. Dit kom brevbäraren med posten till hela området och sen fick Rackstadborna komma och hämta. Åtminstone fram till 1947 när Maja dog, 94 år gammal. Det minns Ove att Våge Albråten berättat i ett radioprogram. Ove minns också att brevbäraren Erik Karlsson cyklade från Gunnarskog med posten. Och var vänlig nog att ta med Martin Flodéns mjölkkanan från Nolby när han levererade post till honom. Mjölk hämtade Ove och Majvor också på Nolby. Janne och Aina hade det då. Det kom folk

från Trolldalen och Lilldalen förbi och gick en gångstig vid Mellstugan.

Johannes Olofsson hade köpt Nygård av Anders i Öststuga (Andersson) som kom hem från

Amerika. Fast sen övertog han Öststuga. Sonen Ragnar födde upp grisar på Nygård. När det var dags för slakt och Ragnar ringt på transportören kontaktade han Ove som var med motade in grisarna.

Nu har Ove bott 88 år i Holm/Rackstad. Många rackstadbor har han mött. Kalle Nyström på Hagen var en påve, säger Ove. Han var stor och mäktig. Hans hustru Märta bodde på slutet på ett hem i Arvika, men hon var inte mer vilsen än att hon kunde ta sig till busstation, Hon skulle hem till Rackstad.

LIVET PÅ LANDET 1961

23 -28 juli 1961 tillbringade Lennart, 16 år, på egen hand i sommarstugan i Rackstad. Spaghetti, te och gräsklippning var återkommande inslag. Så här såg hans vecka ut om man får tro hans rapport till mamma Märta i Fornåsa, Östergötland:

Söndagkväll. Vi spelade fotboll på Hällevalla. Sen gick jag hem och drack te. Jag läste ganska länge (c:a kl 12)

Måndag. Fint väder. Jag steg upp kl 10 (ungefär), lagade morgonmål (smörgås, cornflakes, mjölk) Sedan åkte Janne S. och jag båt. Kl 2 lagade jag mat (biff och potatis). Medan potatisen kokade åkte jag till "korset" för att köpa ¼ l. glass – trodde jag. Det fanns bara ½ liters, så jag köpte en 50 öres istället. Potatisen (5 stora!) var inte riktigt genomkokt, men bra ändå. Biffen misslyckades inte heller! Klockan 5 åkte Janne och jag till Viksvallen. Efter téet läste jag ut en hel deckare (lånat av Janne). Somnade c:a ½1.

Tisdag. Varmast i landet (22 grader) Jag sov till ½ 11 då Janne kom. åt, klippte gräs och åkte sen ut i Svenkans båt. När vi kom hem lagade jag mat (biff och spaghetti) Maten var god särskilt spaghettin (tillredd a la Tore Wretman). Badade. Sen gick Janne och jag till Hällevalla där vi tränade. Därefter blåbärsättning c:a 1 timme. Sedan gick vi till Silvéns och såg på TV, varken Mor eller Far i huset var hemma. Efter téet hörde jag bl a på "Klubb Varulven" på radio. Mitt under spelet knackade det på dörren! Det var Bengt. Efter att Bengt gått hem läste jag en bok och somnade.

Onsdag. Helmulet och regn. Jag gick upp kl 12! Det ösregnade. Sedan satt Bengt, Janne och jag och spelade kort. Kl 4 åkte jag till stan och klippte mig, hämta klockan samt åt korv och pommes frites på "Come In". Där jag även skrev ett kort till dig. Därefter ut till Viksvallen för att möta Janne. Det ösregnade fortfarande. Janne och jag gick sedan på bio ("Främlingen från vidderna", cowboy inte allt för dålig) Sedan åkte vi hem för att höra "Mannen i badkaret". Det hade slutat regna. Dessförinnan hade jag köpt bensin (Full tank, 4 kr) Jag släckte sedan kl 11

Torsdag. Jag gick upp ½11, åt. Sen kom Janne. Hämtade posten och gick med mjölkkrukan. [Extra: Tisdag. Jag gav bort den sura mjölken till Skoglund's höns. Tillbaka fick jag krukans diskad + 3 ägg] Jag klippte gräs, samt lagade mat Korv och spaghetti (Jättegott. Jag har blivit riktigt "haj" på att laga spaghetti) Efter att ha slitit hårt med gräsklippning, var mina händer alldeles ömma. Jag köpte några bullar samt en vetelängd eftersom brödet är slut sedan länge (ej matbröd) Det var brödbilen som stod till tjänst. På kvällen spelade Janne och jag schack medan regnet skvalade (tillfälligt) Efter téet (kl ½10) gick jag och lade mig. Arvika var åter varmast (20 grader) i landet.

Fredag. Idag vaknade jag redan kl 9 och steg upp kl 10. Janne och Hans förenade sig nästan omedelbart med mig. Vi stötte kula efter att Hans och Janne hjälpt mig att klippa gräs. Med posten kom ett brev från Jan-Erik H, som kommer hem den 2:a. Idag skall jag åter ha varm korv och spaghetti, vilket är både enkelt och gott. Ikväll skall Janne och jag gå på en erkänt hemsk "skräckis" den klassiska Spiraltrappan. Före maten klippte jag gräs. Jag är strax färdig nu.

Gräset är nu färdigklippt!

KALVHAGENS DAGBOKSANTECKNINGAR FRÅN MIDSOMMARHELGER I RACKSTAD - LÖPNING, DANS, FOTBOLL OCH ORIENTERING

1987 Dag 1

Kvällen före som vanligt löpning. Hela veckan har det regnat. I skogen är det mycket blött. Där om vittnar alla löparna. Maja och Hervor försvarar familjens ära. Lennart är rädd för knäskada och avstår. Så gör även Bertil (ryggont). Vi roar oss istället med dans och umgänge på logen. Banden avlöser varandra – alla musikmaker tillfredsställs. Förutom Jörgens band spelar en 'folkmusikgrupp' från Perserudshället och Johan Zetterqvists svarta gäng

2003 Dag 2

Kl 15 avgick traditionellt blomster- och jordgubbstårtssmyckat tåg med ovanligt många och unga violinister i täten. Vädret skötte sig fint. Framme vid ängen placerade alla sina blombuketter (mest lupiner) på den lövade stängen som låg beredd på sitt fundament. Men katastrof! Vid någons oförsiktiga rörelse brast stängen och rådiga ingenjörer kom med ståltråd och bräda och spjälkade brottet. Så grep tio raska karlar den hopplappade majstången och bar den till det därför iordningställda hålet mitt på ängen. Ny katastrof! Spjälkningen höll inte, utan stängen bröts mitt itu, inför allas ögon. Det fanns inget annat att göra än att plantera den halva stängen i sin grop. Dansen gick sedan till fioler, tuba och gitarr runt en stång där även de allra yngsta kunde hoppa igenom ringarna och långdansen drogs i limbodans under tvärstången. Solen sken! Barnen lekte Tuttelihare.

1991 Dag 2 kvällen

Midsommaraftons kväll: ”Märkligt inslag på dansbanan. Strax efter midnatt kom en Jacques Tatiliknande man i trenchcoat, basker och rutig halsduk och med en liten instrumentväska i handen vandrandes över dansbanans bräder. Han började packa upp sin klarinett och föreslog en låt i 'B-flat', hjälptes upp på orkestervagnen och började lira som han aldrig gjort något annat. Han var 'Bill from Philadelphia' och hade hört musiken över sjön och letade upp bandet. Det hela var mycket överkligt - som en episod i en film

2001 Dag 3

Dag 3 Fotbollen i korset nästa dag hade samlat sex lag. Laget Juventus, döpt efter Hanna Schröders son Jakob i sin juventuströja, där Tittin och Lennart deltog, kom hyggligt bra till i sluttabeln. Beng Kling sköt ett alldeles för hårt skott och åkte på en sträckning – annars verkade folk klarat sig bra. Solen sken och vattenflaskan kom till flitigt bruk.

2014 Dag 4

Vi vaknar medvetna om att orienteringen startar kl 11. Hervor passar de två sovande barnbarnen medan resten av sällskapet traskar ut i skogen. En mycket familjevänlig bana som leder till Hurra. Lena jagar ivrigast efter skärmar, men Gustav, Stig och hon får turas om att stämpla vid kontrollerna. Attraktioner på vägen: två älgar, ett rådjur och en död skogsmus. Alla var nöjda och fick saft och kakor efter målgång vid Schröders grå stuga.

KAJSAS UDDE

*Från Kajsas udde
Ser jag solen sjunka
Den tänker gömma sig
Bak liten ö*

Alf Hambe har gjort Kajsas udde berömd. Men vem var Kajsa?

Kajsa hette egentligen Karin. Var född 1902 i Stockholm – Hedvig Eleonoras församling. 1903 flyttade hennes far Fritz Lindström och mor Anna Wretman till Arvika. Familjen bodde på flera adresser runt Racken innan man 1909 flyttade till Rackstad och gården Gammelhaget. Huset hade tidigare varit skolhus i Ålgården och flyttades och byggdes upp i Rackstad. På spekulation tror Leffi Lindström, barnbarn till Fritz. Huset försågs med ateljéfönster på övervåningen. Där hade Fritz sväger Björn Ahlgrensson dessförinnan bott en kortare tid, men snart insett att han inte klarade av det ekonomiskt. 1909 dog Karins (Kajsas) mor och Fritz kom sen att gifta om sig med en syster till Maja Fjaestad. 1910 köper Fritz Lindström tomten av CG och Rickard Fagerlind och Johannes Olsson.

Vad hände sen med Kajsa? Hon hade besvär med sina lungor och flyttade till Schweiz. Gifte sig med en schweizisk läkare och blev Kajsa Deppler. 1950 köpte hon för 800 kr av Ragnar Johansson (far till den Johannes som sålt Gammelhaget till Fritz) den mark ytterst på Mulnäsudden som blev Kajsas udde. Troligen för att ha en nostalgisk länk till barndomen i Rackstad, tror Leffi. Något bygglov fick hon aldrig. Kanske sökte hon heller aldrig. Under somrarna kunde det hända att Kajsa med familj kom i sin Citroën till Rackstad, minns han. Nuvarande ägare till udden är Kajsas barnbarn. Både Kajsa och hennes dotter – Leffis kusin – är döda.

Hur upptäckte Alf Hambe Kajsas udde? Han lärde känna ett göteborgspar, Kjell och Birgitta Olsson, liksom han lärare. Kjell och Birgitta hyrde av Våge och Evy Albråten på sommaren. Alf Hambe kom under 60-talet och en bit in på 70-talet att hälsa på dem – särskilt vid kräftfisket på Albråten.

När kom visan till?

I Lena Sewalls bok En bit Racken berättar Våges son Per Albråten: Det var den nionde augusti ett par dagar efter det årliga kräftfisket och Alf Hambe

hade varit försvunnen hela dagen. Han dök emellertid upp under eftermiddagen

”Jag har varit längst ut på udden. Det var en fantastisk dag därute! Och jag har gjort en visa. Vill ni höra?” Varpå han sjöng Kajsas udde med punktvis stöd av gitarren och med många stopp och utläggningar. Fast han kan inte ha sett solen gått ner bak liten ö den eftermiddagen, konstaterade Per.

Från Kajsas udde ser jag solen sjunka,
den tänker gömma sig bak liten ö.
Och stilla sitter jag, små böljor klunka,
jag metar visor, jag, i liten sjö.
Men det är svårt att dikta, vinden stör mig,
den puffar fram små moln som sakta för mig
Här är det sommarkväll och ingen stör mig.
för kvällen gör så vackra visor själv!
Från Kajsas udde ser jag vattnet skratta
och skogen dansa runt i rosenkrans.
Och själv jag skrattar när jag börjar fatta
att jag är med ikväll i Världens dans.
Men mot ett papper lutar jag min penna.
Det här är viktigt, ja, jag vill bekänna att jag . . .
. . . -Ack, nej, mitt papper vill jag bränna!
Nu sätter solen eld på liten ö.
På Kajsas udde sitter jag och tänker:
med liten ö jag far väl bort en gång.
Och vackra visor liksom bubblor blänker.
Jag stoppar ner min penna och min sång.
Och det är mycket skönt att inget gitta,
om man är fågel eller fisk kan kvitta.
Här är så skönt att bara stilla sitta
när kvällen gör så vackra visor själv.